Socyologia

§ 1. Histo. i znacze. wyrazu.

Wyr. Socyologie utworz. Aug. Comte nie bard. zręcz.: bo zapożyczyw. się aż u dwóch różn. języ. Skoro jedn. wyraz uzysk. pomimo obywat. i figur. jako tyt. na wiele książ. francus. niem. i włosk. zaczem go używ. aby unik. nieporozum. zastąpiw. go może lepsz. ale nie przyjęt. Chociaż Com. oznacz. przez wyr. ten nau. według niego nową, traktuj. o wszystk. praw. fundam. Utwór. rządzą. się zjawis. społe. (Cours de philos. posit. T. IV. p. 185) Naz. tę nau. także fizyka społecz.: jakoby była częś. fizy. ogóln. która w jego syst. rozpa. się na nieb. i ziemi., a ta druga znow. na mechaniq. chemicz. i organiq.: tobejmu. życi. roślin i zwier. †

– (Tamże Tom I. p. 22)

Właściw. cała filoz. Com. jest fizy.: bo oddzieliwszy ciała martw. od żyw. tamte przekaz. fizyce nieorgan. a te zaś fizy. organi. (Tamże Tom I. p. 71) Fizy. nieorgani. rozpada się już to zjawisk. nieb. już to ziemsk. Pierw.sze zadan.ie zgłęb. fizy. nieb. czy. astrono.; drug. fizy. ziemi. Ta zaś ~~druga~~ rozwa.ża wszystk. ciała już to z punkt. widze.: mechaniq. już to chemiq. Mamy więc ~~fizy~~ nauki, astron. fizyk. właściw. i chemi., które są tylko gałęz. jednej ogóln. fizy. zajmu. się ciał. martw.

Nau. zaś o ośw. życ. stano. dwie dalsze gałęz. fizy. ogól. według tego czy rozwa. każd. jest. z osobna czy jako częśt. społecz. w któr. żyj. Pierw. nazy. fizyol. drug. fizy. społecz. obie zaś. skła. się na fizy. organ. tak, jak dwie powyż. na jedn. fizy. nieorgan: (Tom I. f. 3). Pięć zat. jest nauk. głów.: [1] astron. [2] fizy. właściw. [3] chemia [4] fizyol: i [5] socyol: do któr. jako wstępna przyby. matematy. Com. zdawa. się, że tym podziałem wyczerpu. całą wied. ludz. o ośw. nie oznaczając nie swoj. miej. właśc. w dziej. pozytyw. przy rozwoju syst. Com.

Nie bez przyczy. nazy. Com. filozo. swoją fizyką lub też nauką pozyty. nadaw. temu wyraz. cokol. odmien. znacz.: jak. gdyż. to samo było, co exacte, t. j. ścisły. Uznaj. bow. tylk. siła: i modyfik. tychże, któr. wszystkie sprowadz. się do ruchu. Wszyst. zaś wyż. zjawis. czy biolo. czy społecz. uważ. za kombi. niższ. zjawi. i sprowadzo. tem samem mechaniz. siła: i prawa co ruchy oraz mieb: lub przemiany czysto mechan. Naczelna prawo, zgodn. z założ. nauk. wszy. fizy: każdy materyalizm musi w istocie czy materyal. czy duchow. uważać wszystko zjawis. fizykal. —

Nowy wyr. oczywi. ~~nie~~ był dosyć ~~potrzeb.~~ bo chociaż przedmiot+ ~~jej nauki~~ ~~nie~~ był nowy, ~~któr. się zajmu.~~ ~~Zaś i [illegible], jej obejmuj.~~ zjawis. społecz. ~~[illegible] ludzk.~~ ~~to~~ zajmowano się od począt. greck. filozof. ~~była~~ ~~to [illegible] i potem [illegible] badań~~ Etyka

+ to jedn. dodaj do niego wiele now. cząst. i co ważniej: zacząć traktow. go z innego niż w starożytno. punktu widzen. Trzeb. lepiej wydać tę różni. należ. uprzód przypomn. że

i Polity. przyczy. od czas. Sokrat. były zaw. ulubion.
i najważn. probl: filoz. praktycznej. Kto ma
jakokolw. znajom. filozo. greck. wie, że obie
te nau: zwłaszcza przez Plat. i Aryst. podnies.
zosta: do wielk. doskonał. Dzieło Plat. o rzeczypos.
i Arystot. trakt. te same po części kwest.
które wypełnia. socyol. Com. a jeżeli tam
dotąd ~~mrzon~~. to to książkach Com. i jego nast.
tak. ich nie brak.

Mówiąc o poprzedni. swoich, zarzyt
Com. nie bez starann. wspomn. o Polityce Arysto.
jakob. była jedn. z najznakomit. utwor.
starożytno. (Tom IV. p. 176). Który dla
wszystk. następ. prac tego rodz. pozost. wzor.
powszech. Mill zaś, wielbi. i po części wzór
Com: twierd. że do tej części socyol. któr.
Aryst. opracow. w Polity. (doszła nas
zresztą w stan. nie dokończo. i bard. nadwerężo.)
mało co dodano nowe: Nie mogąc jedn. Com.
zachować dawn. nazw: Polityki jak. nau. o ciałach
niebies. dziś. jesteś. nazywa. się Astrono: obie
w czas. grec. nie ~~stanow.~~ stała więcej pod względ. treści i metody bo
Polity. ~~jedn.~~ nie dziś. wszy. rzecz:
od socyolo: i stąd nawet jak. ~~socyol.~~ dosyć
~~a bied~~ jest sprawiedliw: Jednej bowiem
zajmuje się stosunk. między ludźmi: która to nau: nie była
zna: w starożytn: druga zaś ~~rządami~~ traktuje o
organiza. państ: Z dwóch tych części pierw.
zupełn. nie schodzi w obręb socyol: druga
~~zaś~~ traktow. jest z odmiennego punktu widzenia
~~Podob.~~ Gdy Polity. od ~~czas.~~ Aryst. aż do naszych czas.
bada ~~części~~ składo: organiz. państwow.

wzajem. ich stosun. i wewnętr. wśród któr.
regulow. funkcjonuj, to Socyol. rozw. pyta,
jak i skąd powstaj. róż. formy rząd. i
róż. składni. państwa i t. jak. one się
i były na całej kuli ziemsk. Stąd widocz.
że w treści, którą Socyol. wspól. trakt.
z Polity. ta będ. miat. char. dogmat.
tamta porówn. i history.

Podobn. ma się rzecz z inną nauk. filoz.
która takż. wspól. ma przedmiot z socyol.
z takż. zwan. Etyką. Ta bada istot. moraln.
i wyłusz. co jest dobre i złe, dozwol. lub
nagann. wobec sumien. ludzk. Socyol.
przeciw. opisu. rozw. formy moraln. jakie
panowa. lub panują jeszcze w przeróżn.
społeczeńs. ludzk. Ona nie mówi, co jest
dobre i złe, godziwe lub niegodzi. lecz jak
ludy od początk. doszły do tych pojęć.
i jak. one im nadały wyraz w różn. czas.
Znowu widzi. się zatem różn. po stron.
Ety. tendenc. dogmat. po stron.
Socyol. genetyczn. i opisow.

Ale oprócz dziedzin wspól. z Polity.
i Ety. uprawia Socyol. jeszcze inn. zależ.
obszar, na któr. rozwij. się życ. społecz.
ludzkie. Ety. i Polity. jakkol. są niezm.
podwaliną życ. państwa, nie zaw. wypełn.
jedn. całe. życ. społeczne. Na pierw.
miej. występ. relig. która jest pierw.
i drugiej dzie. wyż. nadludz. sankcyą.
Tut. spoty. się Socyol. z Teol. Ta podzi.
jest, mow. o dawnej Teolog. zupeł. przed
objawie. w któr. atom. wierz. i wiedz.

któr. żyć powin: jen: ptwe poczut: w współn.
i wito. z Tym, który powied. o sob. ~~jest~~ że jest
życ. drogą i prawdą. Ale przed chrześ.
byłą a ~~więcej~~ sprzecz. niż dziś. istni: bóżn. relig.
błęd. bałwochwal. choć rów: z mad. jedn.
prawd. które pocho: już to od pierwot. Objaw.
już to od przyrod. instynkt. naturalnego.
która z natur. swoj: wyryw. się do Prawdy i źródła Boga.
~~Może~~ Może. wted. zapyt: skąd wzięł. się owe
relig. i mitol. błędn: jakim podleg. zmian.
jakie wyda: owoce społecz: jaką mają treść
i formę? W odpowied. na te pyt. nie chod.
o wykaz: i wytłum: prawd relig: bez o powstan:
i rozwijan. się całej samej zjawi: psycholo.
i socjalo: podstawy: pod mian. współ.
relig: Teolo: organ: musi być dogmat:
pod. gdy zaś Socjol: powinn: zjawi.
relig: bad: meto genety. x opisow. i
porównaw. —

Po relig. psycho: bóżn. grupa zjawisk,
które albo wprost z niej wzię. swój pocz:
albo pod jej opie: rozwij. się w samodziel.
byty. Wiedo: jak. wiel. rolę w życ. społe:
odgryw: zwycz: i obyczaj: ceremon: etykie.
towarzys: stosun: Boga. ku materj:
tak: może stać się własno: socjol:
gdy na jego podsta: wykaz: jakie niezliczo.
formy były lub są jeszcze na świe. owych
wspomnie. ~~faktów~~ faktów. —

Wyższ: rola: zjawis: przedst. tak.
zwa. życ: ~~umysło~~ ducho: Różn. wied. dany
stały się tworzącymi samodziel. wielk. kultur.
w któr. panu. geniusze. Wybor: w swoj.

z wszystk: powoda: do życ. sztu. piękn:
wiary: śpiew. nieb. melod: budow. wspania.
gmachy Teor. tych sztuk. będ. zaw: dziedzicz:
ale socyol. może bad. ich post. rozw:
przeróżn. kształtów ~~odnies.~~: wśród. odnies. (wewnęt.: życ.:) ~~[illegible]~~
A jak. wyobraź: tak rozum stwor. sob:
prawie nieprzejrz. ponit. Literat. nauki
historyi. moralu: same filoz: królowe wszyst.
nauki, i wszyst. umiejęt. ścisł. tymczasy.
i band. i odkryć: wiele: udaliraj: pano-
wan. nad ziem. mogą być traktow:
jako objaw: społecz: jako produkta
sił, zewnętrz: w społeczeńst. ludz. a wtedy
stają się właśnie: socyolo.

Ale może. jeszcze dal: posun. się
w analiz: zjawi: społecz: może: sięgn:
aż do ich tajemnicz sprz: Atrak. wszy:
w ludzko. wziąć: jest owo: myśle:
i zostać. Akon. ze powst. język: A wte-
dy. i się wobec nieogarn. proble: tyle
razy poruszan. a ciągle. nie rozwiąz:
skąd powsta: mowa ludz: skąd rozbita
się na niezliczo. języ. i narze: składa
za pierw. objaw: myśle: ludzk.: Może:
tak: zapyt. o sam powód, dla który jedno
się ludz. w społeczeń: i zapomn. się
w łatwo: [illegible] porząd. rodza. ludzko:
i pierwszych objaw. które: rzemiosł.
~~[illegible]~~ jego. ich. na ziemi. Wszyst. to wchod.
w obręb socyol: a tak. wśród. wszyst:
w ludzko: cała, wymyśli: odkrył: stud
cała kultu: ludz: od wiary babelsk:
wzorami: ludzko: aż do wiary Eifel,
którą teraz budz. nad Sekwa: i która

może być pomnik. jej zecho: jeść. dalej
potrzw: przeb wszyst: naturalisty. oddzielić
od Boga.

§ 2. Meto. Socyolo.

Przekonat. się, że matery. olbrzy. wchod. w obręb badań socyolog. Wszyst. co ma jakikol. związ: z powstan. rozwoj: i upad. społe. ludzkich, nale. do socyol:

A naprz. famil. i różn. jej formy, stosun. rodzi: do dzieb. i do dzieb. a następ: stosun. ~~ogóły~~ rodzinny do społeczno: wszk. ~~lub rodzi~~ której ono jest pierwot. ~~stu~~ źródł. i cząst. Musi socyolog trakto. o monoga: poligam. i polian; o madzeń. exogamii. i endogamii. czyli żenieniu się z obcoplemienną lub też z kob. tego sam. plemie. Powin. tak: rozbiera. pyta: czy był czas, w któ. ludz. żyli bez małżeń:

Przycho. pot. kolej na kwest. własno. Organiz. tejże zosta: w ścist. stosun. podwój. ~~…~~ do rodzi: ~~…~~ i do plemie. lub państ. Tum. pojęć: o własno: i praw. spadkow: które jest tem. też uczynenie. ~~…~~ lud. koczo: ini: lud. ~~…~~ rolnicz: ini. wreszc. lud wyso. uczywiliz. z bogat. przemysł. i handl.

Po rodzi. i własno. przycho. organiza. państ: i liczn. jego stany, kas: z przynależ. im. ilości. atrybu. i przywilej. Nawet meto. rozwinię. społecz: pierwsz. formy: obron: a drugi zmo: starań. się o chleb powszed.

W miar.-zaś, jak społecz. się rozwij. przyrząd. funkc. społecz. stają. się coraz bar. skomplikow. Powst. liczn. stany i urzędy, z któ. każ. speł: rozmaitość. zada. społecz: Stan żołnier: obow. stan cywilne: i duchow: urzęd. sądo: obok. administr., wład. monar. ~~…~~ liczn. rozo: form: wszyst. to bezustan. zmienia się, układa się w coraz nowsz różnorog. i wyda. coraz inn. obja. społecz.

Cóż powie. o relig. instytu. któr. tak prze-
waż. wstęp. zywar: na ustrój społecz. narod.
Sama histor. kapłani: jest równ. bogat. jak
ciekaw. przegląd: form i typów, skrystalizow-
anych. w każd. narod. i czas. Lub pra: relig.
któr. zrazu były a w wielu miejs. są jeszcz.
zakon. życ. i zamykł. w sob. całe prawodaw.
publicz. prywat. i karn. A pot. niezliczo.
zwyczaj. i obyczaj. płynące z tych kodeks.
religii i wolności przekształ: w miar.
jak organiz. narodu rozwij. się w pełni
form: o bogactw. przymiot. i funkc.

Wszyst. to i wie: im. nar. obejm.
Socjolo: Wytłóż. ona rozwój społeczno-ludzk.
i prawa ogól. wedł. któr. się odbyw. i któr.
dziś jeszcz. i w przyszł. podleg. będz.

Ale ten bogat. mater. nie da się
ułoż. w system. pewna nau. bez umiejęt.
meto. Każ. nau. tyle war. ile meto. który
się posługu. Socjologow. antyczne. upewn. nas,
że maj. niechyb. meto. ale sądz. po rezult.
do któr. doszli, meto. ta nie moż. być prawd.
Chełpią się pozytywi: że używ. meto. przy-
rodni: ale zapomnie. mai o tem, że
socjolo: nie może być traktow. jak zoolo.
lub chemie, poniew. ma do czynie: z ludź:
obdarzony. rozum. i woln. wolą. Tem sam.
czy: nie mamy miej: dla eksperym: który
tak wiel. rolę odgryw. w nauk. przyrodni.
Gdy znajdz. stara rzeźbę, nie moż. pozo-
stać do życ. jej twórc. zmarłe. uczczenie;
gdy odkryje. ruiny, nie moż. rozmów. z
tymi, któr. stawia: wypadł gmach. a
gdy z tradycyj. jakiejś dowiedz. się o
zwyczaj. praw. czyn: zmarłego narodu,

nie może każ. narodo. zmarłych. i powrocić raz jeszcze swoi dziej: pod naszy. oczu: Na takie eksperym. nikt nie zdobę. się, a dyć tego nie potrafi: każd. ~~kopisyw.~~ się niby przyrodn. i eksperym. meto. ~~jest~~ służy tyl. do wprowadz. w błąd nie uwa. czytelni:

Gdy chodzi o społecz. ludz. mamy tyl. jed. meto. pewn: do badan. jego życia. a ta jest history. History. zaś meto. zastęp. eksperym. doskona. Gdzie tych nie ma, tam ledwo odwa. się na domysł: a te mogą być oper. na filozofi. pewni. Nadbar. zaś bedz. się wystrzega. ~~f.~~ dowoln. założ: bo gdy ~~[illegible]~~ zapad. się takie kruchy fundam: cały gmach obró. się w ruinę. Otóż socyolo. nowożyt. po wszk. cz. uprawi. przez ludzi, nie znajom. dostatecz. a kołdyś. najdziwaczn. przesąd. zam. meto. history. użyj. mitologi; zamie. indukcyi: jak naśladuj. uczy. się, postęp. dedukcyi: t. j. zaczy. od pewn. ogóln. twierdz. które nie będ. udowodnio: i nie mogą żadn. dow. pewno: wyprowadzo. z nich wnioskow.

Przyto. dwa przykła. aby okaz: fałszyw. meto. niby przyrodn. wedł. któr. postępu. socyologo:

Na wie: I° Tomu "Wstęp przed Socyologią" dzi. Spencer obra. człow. pierwotn. małej. jaskraw. kolor e: konstytu. fizyczn. pierwot. człow. jego uczu. i wraż. jego umysłow. i pierw. pojęć: pokaza: jakim był na początk: kied. powst. rod. ludz: dowod. pot. jak się rozwij. Czytel. myśla: oczywiś. (ale takich mało) nie przyjmie tych pierw. wiadzia: ze dobr. mone: nie przypatrzyw. im się z uwagi. krow. a wtw.

zapy. auto: skąd on wie, że tak. był stan. pierwo
Nikt go nie widz. nikt z nim nie obcow. nic po
nim nie zostało: Był. tem potrzeb. że zam
aut. przyzna: (Tom I. p. 138 tum. fran.)
„że ludz. nas niższ. dzis. istniej: i tworzące
grupy społecz. najniż. rzędu, nie są oka-
zami stan. teraz. który był nie pozn; że
przedsięwz. wszystko. z nich, ~~(nic: produkt.~~ jeżeli nie wszys.
Ustęp: stali na wyż. stopn. oświe. a naw.
wśród ich wiar znajdu. się pojęc. wyzwolo. pod-
czas owe. stanu wyższe." Cytu. nasz. autor
(Tom I. p. 141–143) przykła: ludów cywiliz.
które zsped. do barbarzyń. Mimo to wszystk.
kolory do swe. obrazu bierz. z ludów dzik:
Pozwoli takie postępow. nie jest nauko.
nie jest w zgodz. z metod. history. Histo.
pyta o dokum. jak. powst: po stan.
pierwod. jeże. ich nie zna, to pierwsz nie
może ich zastąp. wrażenia: a ludach
dzisiej. dzik: skoro wie, że te ~~cor~~
zaczęły się na wyż. szczebl. cywiliz:
dzisiaj zaś nie przedstaw. typu pierwot.
lecz zwyrod.

Lib: Dargun mówi o jurysprud.
etnologicz: że ona cała stoi i wypowi. się
z twierdz: jako stan dzisiej. dzik: ~~od~~
wyobra. wiernie stan pierwot. ludów
wszystkich: tak do ~~[illegible]~~ teor. Spence. się odnosi.
Jeżeli: ludy dzik: żyją w (stan dympizm) ~~pierwot.~~
~~w~~ jakim zaczęły. się stan. pierwot.
to dowód: filozo. angiel. będzie prawdz;
jeże. zaś dzisiej. dzicy przedstaw. nie
stan pierwot. lecz stan upad; jeżeli nie
są dzikie. lecz zwyrod. wtedy jego teor.
pozbawio. podsta; A że Spen. sam

przyzna: ważn. że ani jedn. nie mamy ludu dzik: który by nie był zaiskrzeniem: stanow. dow. na wyż. stopn: przeto wszystkie kolory który daje swoj. człowie. pierwot. będą rysa: człow. zdziczałe: który przed zdziczen. swoj. zupeł. inny. wygląd.

W wyższ. stopn. da krytyk. doty. jener. Gumplowicza, który w książ. swoj: System Socyologii. Warsz. 86 z wielk. spokoj. twierdz. i to wbrew wszystk. antropol: a nawet pozytywist. że hordy pierwot. ludzi, takie jak. wyrosły (nie z rąk Stwór. bo tego ont. nie przyjmie.) lecz z małpiego stada, istniej. jener. w Ameryc. Afry. i Polinez. (str. 224. 225) Nie trud. dostrze. że tak przypuszcz. jest zupeł. dowol. a zat. nie ma żadn. warto.

Za inny przykła. wiel. postaw. ostatnio: Mutterrecht, czyli tak zwane prawo. [illegible]

Stąd, że w wiel. narod. był lub jest jener. zwycz: nazyw. dzie. po mat: nadaw. syn: za opiekun: wujów a siostr. braci, uwzględ. przy praw. spadkowych linii macierzyńskiej, ze szkod: ojcowsk. i nadaw. żon: najrozm. przywilej. który mąż nie posiad: wnoszo. stąd, że matryarchat jest najdawn: form. rodzi. że powst. w czas: kied: mężczy. żeństwo. był przelotn. przy jak. kobie: a ojciec niepewn. dzieci zupeł. był nieznany. i t. d. Zobaczy. że matryarchat da się łatwo i prości. wytłum: a że uważ. go za form. pierwot. historycz. rozwo. jest pozbaw. history. podsta:

Meto. history. unikać zatem będzie tak fałszyw. wniosk: opierać się jedyn. na dokumen. pewn. Te dokum. będ. albo history. w ścisł. znacze. świadect. o czyn: lub stan. jakie. naro.

albo też będ. dokum: ogólniej: natu. potrzebu.
do należy. ocena wszelk. krytycz. oględno. i daj.
tylko prawdopod: rezult. Do rzęd. tych ~~dru~~
dokum: pośredn. nale. przedew. mitolo. i język.
Pierw. zawie: najdawniej. wiadomo: jak: naród
nabył o sile. ziemi, najpierwotn: poj: jak.
wyrob. sob. naród zastanaw. się nad sob. i nad
przyro: wśród któr. żył; najpiętrom. nazw. relig.
jakimi był ożywio. wzgląd. Bóstwa. Pojęci.
w mito: grub. będ. i wszys. prze raz. pomię.
sza: fakt. przyrod. i nadprzyro. przeciwnie.
wiary do niepoznan. potrzeb. więc istn. bezstro.
nnali: aby z tego chao: pojęć, nazw, fakt.
i wiadomo. wydob. jako tako prawd. Tut.
porównaw. mitolog. i histor: wiar religii.
porów. rzk. podaw. socjolo: aby nakreśl. obraz
pierwotn. stanu ludzko. –

Dru. nie mniej waż. doku. jest mowa.
Dzisiej przedsta. się jako rozbi. na niezliczo: języ
i nawe: wśród któr: badacz odkry: pewne wzgl.
do sieb. zbliżo. grupy. Lingwisty: porównaw.
przez ~~te~~ zestawie: i porównyw: źródłosło: i
gramatycz. organizmów ~~języków~~ potrz: utwo:
języ. pierwotniej: z któr. one powsta: a że
języ. jest wiatrem zewn. myśl. ludz: potra:
nam odsłon: myśli, uczu: pragn: zewią.
zmysłow: niejedn: nawo: w czas: z któr. żad.
ani. prócz mowy, nie dostał nam pomni.
Odtworzyw. zaś kil. pierwot. typów języ:
potrafi lingwisty: ~~przy~~ ale. nie rozwiąz. to
przypuszcz. zwłasz. pomi. dalej probl. czy wszys.
czy owe najogólniej. typy ~~lud~~ językowe. dadzą
się sprowadz. jeszcze do ogólniej. i czy rodz. ludz.
zacz. od jedn. wspóln. mowy czy od wielu
język. nie mając. nic wspóln. ze sob. ‡

‡ Obok lingwisty porówn. i mitolog: popierającego wielk.
zdobycz: prehistory: archeolo: zostaj. niewzru.
prawd. boża, najważn. dokum: o zamierzch. przeszło.
rodu ludz: Pismo Św. jest dokum: histor. i to
jedn. z najdawn: ale jest tak: objawien:
prawd nadprzyrodzo. i nauk zbaw. na czas.
które bez nie: pozostaw. by. dla nas na zaw.
okry. ciemno: Nie zale. jedn: gdy chodz. o
pierw. losy ludzko: więc wszyst. z Pis. Św.
może w Niem stoi a po przeczytan. pierw.
stronn: księg Mojż: o stworze. świat. i
pierw. rodach patryarch. wyprzec: bez ogród. uważn. czytelni.
że dużo i mało tam powiedzia. o przedmio.
któr. nas zajmu: dużo, bo mamy kil. nieważ.
fakt: mogą. postaw. za niewzruszo. podsta.
do dalsz. badań; mało, bo całe setki a
nawet tysią. lat pozosta: próżn. kartkami.
któr. zapis. dopie. musi badan. nauko.
Mojżeszo. n.p. chodzi widoczn: tyl: o dokła:
rodowód Sethitów aż do Noego, o Kainitach
tyl: nawias. wspomi: A w obu rodowod:
poda. mało fakt: odnosz. się do kultu:
~~społ~~ pomnożen: bo wszyst. to leża. poza jego
zadan: Wspomi. że z Kainitów Jabel był
oj: mieszkaj. w namiot. i pasterzy. a zatem
dał począt. życ. koczow.; dalej że Jubal
pierw wynal. instrum. muzycz: a Tubalkain
dopie: wyroby z mied. i żela: O Sethit. wreszc.
powie. że pierw. Enos zaczął wzyw. imien. Pańsk.
oto kil. fakt. cywiliz. w ciąg może tys. i więc. lat
nauka musi tu wypełn. całe wieki niepamiętne a przed tem wielk. postaw. ze odpow. sym, który uporządkow.
rozpatr. ze biblię musi badan. nauko.

§ 3. Począt. rodza. ludzk.

Wedł. chrześ. objaw. rozt. człow. stworzo. przez osobn. akt stwórczy Bóstwa. Wedł. uczon. antychrześ. powst: on, jak rośli. i zwierzę jedyn. dział. sił przyro: Darwini. i ewolucyoni. wielk. odcie: twierdz: że powstał. bliż. przez powol. rozw: jakiejś małp. w istot: myśląc. i mówiąc. Poniew. dzisiej małpy najwyższ: ~~niedostępn~~ się różn. ~~stopą~~ w budow. ciał: od najniż. upadł. plem. austral. przyjmu: darwini: zwłaszcza Haeckel, jakąś istot. pośred. która była natural. ogniw. międ: gorylem a dzisiej. człow. Tę istot. pośredn. nazyw. małpoludem, Affenmensch, Pithekanthropos, ona być. dla nie: niegd: takiej bestyi nie znaleziono: ani żyw. ani szczątk. odpowia: że żyw. dziś. już nie ma, bo w walce o byt zosta: wytępio: przez wyżej udoskonalo: ~~ludzi~~ plem. ludzk: (przy czem nie tłuma: dla czego pozosta: orangutany, goryle i tyle inn. ras małpich), co zaś do szczątk. zaręcza: że wszystk: leżą pochow: w łąkach? zaton. Lemuryi, bajeczn. kontyn: który podob. rozciąg. się tam gdzie dziś. ocean indyjs: od Sumatry do Madagask: a późn: zosta. pochłonię: przez morze, podobn. jak Atlantyda platońs. Wyraz Lemuria wymyśl. zoolo. Sclater, bo był przekona: że ów zapad. kontyn. był ojczyz. Lemurów, hypot. nie bar. potrzeb: skoro lemury żyją w Madagas: w połudn. Afry. w Indyach wschodn. i na wysp. moluckich.

Lemury zwierz: nie raz nawet kompletnie małpą;
dla nie: się zow. małpozwierze: nie mają twarzy
małp: lecz pysk, podobn. do lisie., jak przekon.
się może. ~~w~~ (w muzea. a cześc.) ogrod. zoologi. W hierarch: zwierząt
zajęcych stanow. one ~~ogniw pośred~~ (przejść. od małp) do nietoperzy.

Nie będzie. zastana. się nad teor:
Darwi: o pochodz. życia organizm: na ziem. ~~z~~
~~wod~~ i rozwiązan. się form niż. do wyż. Należy
to do kosmolo: gdzie ~~dopóki~~ będz. więcej. odpowie.
aby rzekę: wszyst. organ. które ze, przeciw.
teor. za przytacza: oraz stosun. jej do wiary
chrześ. Tut: traktuj: kwest. pochodz. człow.
jedyn. z ~~punkt~~. stanow: history. Zjawie. się
człow: na zie. jest fakt. history. i wedł.
meto. histor: badan. być powin. Meto. histor.
posług. się jedyn. świadect: a wszys. co leży
po za histor; co nie może być udowod. przez
pośred. lub bezpośred. świadect. uwa. za wyję.
by istnia. Lemurya, powsz. uzistnyg. geolo.
ale której pogrzeban. tam małpolud. będzie.
uważa. ze dowol. przypuszcze. dopóki nie
zosta: odkry.

Inn. pytan. jest o powstan. ras ludzk.
Jak dale. sięg. pam: history. napoty: wszęd. na
ziemi znacz. różnią: się typy ludz: Jakkolw.
antropologo: nie mogli się dotąd zgodz. co do
liczb: tych typo. to jedn: większo. z nich, nie
darmni: uważa. je za odmia. jedn. typ. pierwot.
~~a tyl. o to zacię. spór się toczy~~, Zacięty. zno.
przewa: monogenizm (Quatrefages) a
poligenizm (Agassiz) traci coraz więc.
gruntu. Przyz. doln. jest nadmien. że Agassiz
najmocni: poligeniz. obrońca, nie wyklu. ~~Boga~~

począt. naprzeciwko(?) człowieka, przyjm. że Bóg
w róż. miej. stworzył aż na raz osiem grup czy. ras
ludzk. rodu.) Dziś. jedn. nawet materyali. jak
Hellwald, uważ. że „prawdopod. w najwyż. stopn.
że człow. pierwotn. należ. do jedn. tyl. rasy,
~~pewn~~ a (jedno. rodu ludzk. za niewątpli."
Jeżeli zaś niektór. kraniologo. dziś jeszcze uporcz.
bron. wieloplemienno. rodu ludzk. czyn. to na
kruch. podstaw: dowoln. odmian w czaszk. ludzk.:
zapomin. że formy czaszki ludzk. tak liczn.
może przedstaw. odbiegan: od pierwotn. typu:
Weber n. p. wykaz: i objaśn. wizerunka.:
(Die Lehre von den Ur- und Rassenformen
der Schädel und Becken des Menschen
Leipzig 1830) że wśród lud. europ. może
znale: czaszk: mongol. malaj. etyop. Wśród
afrykańs. murzyn. tak liczn. są odmian:
że po gruntow-iejszych badan. ośwd. Munzinger:
„nikt nie wie, gdz. zaczy. się właści. typ
murzy. a wiara w bezwzględn. przedz.iał ras
znika coraz bard." (Ostafrikan. Studien.
Schaffhausen 1864) W Afry. wschodn.
czysty typ murzy. napoty. się tyl. u niektór.
plemion a u Dinkasów tak mało jest
wyrazi. że większo: Europejczy. gdyb. ich
pomalow. na czar. byłab. podobną do tych lud.
(Werne, Expedition zur Entdeckung der
Quellen des weissen Nil. Berlin 1848)
W plemion. zaś ameryk. tak wiel. istn.
rozmaito. że gdy się wszyst. przeczyta co o
wszystkich etnografi. tych plemio. ~~ni~~ napisa.
jest się w najwięk. niepewno. (powie. Virchow)
tak. wyrob. sob. zdan. o Amerykan. tubylcach.

Dla socyolo. wystar: fakt, że rodz: ludz. pomimo ras swoi. i odmian. przedstaw. się jako cało: która nawet w najbard. podupad. swoich okaz. ~~p~~objaw. te same psycholo: właściwo: Prawa myśle: i mówien. zwycza. i trady: u wszyst. lud. są te same, i wszyst. rasy ludz. mogą kojarz. się międ. sob: w płodn. małżeń: co uważ. zaw. za pewn. cech. jednoplemienno. Zob. ~~Ze~~ znakom. dzie: uczone. Quatrefages, Unité de l'espèce humaine.

Inny spór się toczy o to, czy pierwo: plem: ludz. wyszło z jedn. pary lub z kil: Quatrefages i wiele inn. afirmu. pierw: a główn. jego argum: że każd. rodz. może. uważ. za pochodz. z jedn. pary. Ten argum. jedn. jest słab: bo rodz pochod. także był: prawdopod. lub możeb, zresztą zoolog. nie ~~mo~~ ~~zado.~~ może wdać się na ~~spory~~ spory, bo fakt pochodz. rodz. ludz: nale: do histor. i teolo: Pierw: konstatu. że trady. rodz. ludz: zaw. mów. o pierwsz. parze, druga że stworze. pierw. pary zosta: objaśnion. w pis. św. Dla nas wystar. że zoolog. nie ma żadn. argum. przeciw tak. stworzen: Czy Pan Bóg przed Adam. stworz. tak. zwan. Preadamitów, jak przypuszcz. i przypuszcz. niektór. jest kwest. otwarta. Dla teolo: dla socyolo: nie przedsta. ona żadn. intere: Socyol. bowiem zaczy: od istniejąc. ludów a przy nich dokum. lub trady: cofa się aż do najpierwotn: społeczeń: to zaś przedstaw. się zaw. jako związ. z pierw. parą ludz. Że z pierw. pary tak. odmien. powsta. rasy, trudna: uprzed

urodzo. każd. stworzen: zmienność, sprawia: że dzieci nigd. nie są zupeł. podob. do rodz.; pot. emigra: pierwotn. ludzi, którzy znaleźli się nagle w odmienn. warun. życ. i pod wpływ. róż. klima: musia: tak w organiz. fizy: uledz znaczn. przeobrażen. Teraź. potomkow. europ. kolonist: w Amery. półn: dość znaczn. [, różne i ciało: podob. do dawn. tubyl: pomimo że sposób ich życ. nie wiele odmien: od dawn. prowadz. w Europ. do jakiej musia: wpływać zmienio: warunk. geografi. na ludzi nie osiadł. przenosz. się z miej. na miej. a wystawio. bardz. od nas na wielk: ~~wpływ~~ oddziaływ. otaczają. przyro. Że nowe rasy, gdy powstały, z wiekami pewn. stałość ~~ich~~ Stuma: się już to dziedziczno. przymio. i form rodziciel. w dziec. już to stało: warunk: bytu, wśród któr. ~~rasa~~ plemię jakie zostaje.—

Ci którzy w człow. widzą tyl. czy uszlachetnio. czy wyrodn. małp: stumacz: różni: ras przez pochodz. od różn. gatun. małp. Szympanse i goryle dały począt. ludz. o długi. głow. tak zw. dolichocefalom, orangutany zaś będ: praantenat: tak zwan. brachycefalów. Tak radzi Haeckel a przeciw. krzyżowan. i mesalianse tych małpich rod. dały począ. rasom pośredn: o charakt. nie dosyć wybitn. Vogt znowu przypusz: że żad. z żyją. rod. małpich nie jest bezpośred. antenat. naszego plemien. bo że stanął: i małp. na to ~~[illegible]~~ brzmię przyrody: jakiejś dawniej bestyi małpiej, która podob: wprost pochodzi: od lemurów a te znowu od kangurów i t.d. Zostaw. te mitologiję i spekula: pozytywistom, którzy

tak mało dbaj. o najpierw. począt. nauk. a
p. Topinard (w swojej l'Anthropologie
Paris 84) a przecie przyznają: że dwóch
fakt: niewątpliw: <u>1°</u> że pochodz. człow.
jest nadprzyrodz: czyli że Bóg osob. stwor.
ciało również: aby było siedz. rozum. duszy;
<u>2°</u> że rozmai. rasy ludz: powstał: sposob.
przyrodz. dla wpł. rozmaitych. przyczyn. i warun.
a jakkol. wyd. się być stałe. forma: nie-
wątpli: przez wieków: i zmieniają się
wpływ przerw. same tak. się zmieniają.
Obszerniej. traktow. tej spraw. należ. do
Kozmolog: tam, gdzie. będz. mowa o powsta.
życ. na ziem: i rozwoj. gatun., ze względ.
niebies. postu: § następ.

§ 4. Jak. wygląd. pierw. człow.

Zrozum. isto. ludzk. i rozwoj. społecz. zale. w główn. części od poję. jak. mamy o pierw. człow. Jak: cel człow. będz. takim, jak. był jego począ. To też socyolog. wszyst. pierw. rozd. poświę. opiso: tego jestes. które nazy: człow. pierwot. l'homme primitif.

Spencer zaręcza: (Principes de Sociologie T. I. p. 56) że człow. pierw. był mniej. wzros: niż dziś. że miał nogi mniej. i słab. niż dziś. że zat. nie mógł mierzy. się z dzisiejsz. silnie: i wytrwa: czyto ucieka. przed nimi czy ścigając ze niemi – Oprócz tego miał dale: wszyst. żołąd. i dużo kiszki (żywiąc się źle i nieregularnie) a przeto był otyły, miał daleko mniej sprężysto. nerwowej, i dale: mniej był czuły na cierpie: i wrażeń. Wniosku. angiel. socyol: że człow. pierw: dale: mniej korzyst. miał budo. cia. do zwycięstw: fizyczno. życia, dale. mniej miał sił do ich pokona. nawet dale. mniej miał zdolnoś. (do niewoli. rozwoj.) do prowadze. wal: z przyro. Zat: wobec naszych fizyczno. genu: miał człow. jak najmniej sił i jak najmniej zdolnoś. wewn.

Można zaiste się dziw. że taka bied. isto: dale: gorz. uposażo. od zwierz: nie tyl. potrafi. istni. lecz wznieś. się: piękno. cia: dowód. Apollino. belwederski: potęg: myśli Arystote: głębokość uczuć ~~Szekspira~~ Dantem lub Szekspir: i podob. świat czcił jako przypadek rob. królest.

Haeckel, obdarzo. wszelk: wyobraź: i jego zwolenni: ~~gole~~ uważ. że typ pierwotn. człow. niektó. dziw. plemion. które podob. mają zwierzę-pyski,

żyją po las: jak trochę małp. skaczą po drzew. i pożer. owoce, a że broń całą mają kamień i kije, ognia zaś nie znają. Ale też o podob. plemio. życia był w ogóle. podów. żad. badacz nigdy. i sam nie ich nie widział i nigdy nie zoba: —

Darwin podr. pierw. swój podo. na okoliczność: gdy w cieśni. magellań. zobacz. odzież. dzik. z wyspy ognia; ~~[illegible]~~ od razu pomyśl. że ~~[illegible]~~ tak wyglądali nasi przodkow. Byli nadzy, pomalowani, długie włosy: zwijane ~~[illegible]~~, usta pełne piany; wyr. twarzy dzikie, zdziwio. podejrzli. Nie mieli żadn. przemysł. i żyli jak dzik. zwierz. z tego, co mogli ułow. Nie mieli żadn. rząd. i byli bez miłosier. dla wszyst. innych plemień. — Tak opowia. styn. przyrodn: ale nie był. ~~[illegible]~~ exagerow: do tego opowiad. tez tak (maluje się w pierw. ~~[illegible]~~ brutal. nieludzko: Anglika i zupeł. błędn. przypuszcz. że z tego nawet wszystkiego nie może się wyciągać komplet. Że Terresy z pewno. nie są lud. pierw. ani podobn. do naszych pierw. przodk.: dowo. zeme położ. ich wyspy, i dale: wyż. cywiliz. plemion na przeciwleg. stad. lądzie.

Gdy się pyt. o dowo: dla któr. mieć człow. pierwo. być tak podupad. isto. przytacz: wymien. auto. ~~[illegible]~~: i ci, któ. powoł. ich ślad: mało niby podob. do małpich czaszki znalez: w ~~grot~~. jaskini. lub grob. przedhist. lub w pokła: ziemi dyluwialn. i czwartorzęd. —

Zra: była wiel. wrza: gdy odkryt: 1856
w dolin. Neandra pod Düsseldorf czaszk:
predhistory: tak zw. Neanderthalschädel.
Vogt unos. się nad jego nisk. rozwo. anatom:
a Topinard jesz. dziś. pisze (L'anthropologie.
Paris 84 – p. 457) że na pierw. spojrze. przypom: czasz: samicy
goryla. Jedn: Aeby, Hyrtl, Virchow orzekaj.
zaraz po odkry: że to czasz: nienormal. może
chorobli: uformowa: więc nic dowodz: bo
i dziś. podob: znajdz. się czaszki. Jet. czaszka
lekkomyśl. porówn. Topinard czaszkę tę
z gorylowa. stąd już wid: że ona ma 1200
centym. kubicz. zawarto: podcz. gdy czasz.
goryla samca ma ich najwięk. 530, samicy
zaś najwię: 472. Toteż Rud. Wagner orzekł, że mogła owa czasz. należ. do star. Holendra

Pot. znalez. czaszkę w Engis i zrow.
brunie radoś. odkry: ale naw. Huxley uzn.
że jest drug. wiel. naw. dla mojej filozo.

Znalez: ~~czaszki~~ czaszki ludz: w jaski. pod Cro-Magnon
które niektó. odnoszą do tak. zwa. epo: mamutów
inni do epo. reniów, ale Broca, Quatrefages
i inni bada: specjaliści ~~mało~~ orzekli że są dobrze
utrzymało: z wysok. wypukłe. czoła, a ewentual.
zawarto: czasz: wyno: w przeci: 1590 centy. kub.
t. j. tyle, co czaszek dzis. Gallów, daleko
więc niż dzisiej. Arab: które w przecię. mają
tyl: 1474 centy. kub. ~~wewn. zawarto~~: a więc
naw. od nowszy. Paryżan, któr. ich mają
tyl. 1558

To samo ucie. powiedz. o inn. czasz: predhist.
n. p. znalezio: w jaski. de l'homme mort
mają tylk. 1590 centy. kub: a w predhist. osadz.
w Solutré naw. 1615 cent. kub. wewn. zawarto.
Jest mimo to Topinard (p. 545) powiedziaa się

że szkiele: ludzi, którzy nie umie jeszcz. mów.
bez a gdzieś na zgodę mowa, skąd. wyszły to
zwierz. na tę drogę illuzyj, a wyraźn. nowe
ubolewan. że lud. wiły nowe. w kiedyś przez
dla ~~[illegible]~~ zwracz. publiczno. ~~mas~~, propagu. zwr. tab. niedowie. przypuszcz.
Sprzw. czasz. najlepsz.: ozwówił i wszaz. Vir-
chow, któr. przecież wiłł nie załażyć do obroń.
teoryj chwen.
~~postaci. [illegible]. [illegible]~~.

Prof. Virchow jest największ. znaw. czasz.
predhistory a zaraz. jest wiel. przyrodn.
Jego słow. tem więc. znacz.: że wszyst. jego
sympat. są po stron. materyal. Ale poczu.
praw. skłoni. go do zabran. głos. na zjezd.
przyrodni. niem. w Monachium 1878 a
z mowy jego, ogłoszon. osob. pod tyt.: Die
Freiheit der Wissenschaft, kład. ustęp
jed.: streszcz. obecn. stan nau. (p. 30)
„Jeszcz. przed 10 laty, ile razy znalez. jakaś
czasz. w torfie lub w palafitach lub star.
piskum mniema. że na niej wid. dziw.
cechy dzik. nierozwin. stanu. Wietrzono
wszęd. małpę. Dziś. powoli to ustało.
Starzy troglodyci, mieszkań. palafitów,
mieszkań. torfów przedstaw. się jako
wcale uszod. towarzyst. Mają głow. takiej
wielko. że niejed. żyjący miał by się za
szczęśliw. gdyb. podobn. posiad..... Musimy
uzn. wpro. że brak wszelkie. typu pred-
potow: któr. b. dowod. niższe. ludzk. rozw.
A naw. gdy zbierz. raz. sumę znan.
dot. predhistor. ludzi i zestawi. z lud.
tegoczesny. moży. twierd. na pew. że
wśród ludzi żyj. istnie. dale. wiek. liczb.

wygląd. nisko stojąc. ~~[illegible]~~ jednost. [illegible]
znan. przedpotop. Czy więc. największ: genii.
epoki czwartorzęd. mieli wiec: że doszli aż
do [natury] nas. tego nie odwa. się twierdz. Szczątk.
z czasów przedpotopow. objektu wnios. się o
wszystkich: tych, któ. nie zosta. znalezio. Ta
tego nie chce uczyn. Nie chcę twierd. że cała
owa rzecz była tak długa jak [para] kamienek, któ.
się zachow. Ale mam powiedz. [że żadna] ~~jakaś~~ przedpotop.
czasz. małpia lub czasz. małpoluda, która
by niezaprz. należa. do ludzk. wcześni[ejsza] dotąd
znalezio. nie zosta. Im więcej przybyło materyału
do przedmio. dyskutuj. się, tem wszy. oddali[liśmy]
się od proble: podstawo[wego] (t. j. od hypot:
małpie[go] pochodz. ludzko.). Nie wolno nam
naucz. nie wol[no] ogła. że zdob. nauki, że
człow. pocho. od małpy lub od jakie. inne.
zwierz. "

W tych słow. streszczo. cały stan kwest.
czasz. przedhistory. Mogą sob. naturali. sympatyzo.
z ~~[illegible]~~ myślą, że człow. od małp. pocho. i że
pierw. czasz: ludz: podob. były do małpich.
Histor: wszak. powi. że nie znaleziono żadn.
czasz: któraby dowodzi: że myśl ta jest
prawdzi. i powin. twierdz: że wszy. czasz.
dotąd odkryt. człow. przedhist. nie różni. się co do kształt.
od lud. dzisiej.

Jak. więc wygląd. człow. pierwo.?
Przypuszcz: po kolei, że ~~był~~ ~~[illegible]~~ murzyn:
lub mongol. lub też [do] rasy kaukaz. [należ.] ~~wedł.~~
tego, [czy jedn. lub drugo.] ~~[illegible] [illegible]~~ ~~[illegible]~~ z tych ~~[illegible]~~ nas uważ.
za pierwo: a ~~drug.~~ [inne] ~~[illegible]~~ za pochod. których

zdecz. ~~był on~~ miał on krta. i rysy żyda ideal.
Upiew. to na przypomn: że w rodzie który
następ. zachowu. wiernę piemo: także typ pierw.
najmniej ulegał zmiany: To samo odosobn.
które strzeg: czysto. wiary, broni tak. czysto.
krwi. Abraham przez Ebera i Arfaxada
pochodzi od Sema a ten od Noego. [I] Noe
zaś przez Lamecha i Matusalę ~~prz~~ wiąże się z Sethem
Typ Adama. musiał niero skazić się
nawet w bogoboj: potom: ale jeże. gdz.
to w nich zachow. się w głównych rysach. Dzisiej. typ żydow.
jest znaczn. podupad. przez kilka tysi.
lat niew. upad. i materyalizm.
żydów, ale mimo to napotyk. ~~ch~~ jeszcze
piękn. okazy. Z nich moży. sob. zrob.
wyobraż: jak o typie żydow: za
czas. króla Dawid: - a z tego o typie ~~rasie~~
żydów. ~~w rodzie~~ Abrah. dodaw. w myśli
to wszyst. co musiał utracić się przez
niewo. egipsk: i następ. upodlen. duch.
żyd. w ziemi Kanaan. i krzyżow. się
ras. Według tej meto. potęgu. do najwyż.
stopn: typ piękn. dzisiej. żydów, moż.
zrobić sob. wyobr. o typ. Abra: pot.
Noego, nareszcie zaraz Adam. Cielesno.
Adam. wyobraż. sob. jako kształtnie
i proporcyon: zbudow: z piękn. oblicze.
twar: ale postawą muskulatu. średn.
jak odpowia: rozmiarom organizacyi w któr. przewa:
władza ducha: Te były w Ada: przed upad.
w zupeł. harmon: po upad. brała pozadl.
i namiętno. i naraz. często górę nad rozumem
++

+++ Jed. mieli przyczy. najdawniej. ludz. że żyli niesłych.
dni. od nas. Adam miał lat 930 gdy um: Matusala
969 lat, Noe 950. Od poto. zmniej. się wiek
ludz: Sem docho. do 600 lat, i jego następ.
mają ich coraz mniej, Abrah. 175,
Izaak 180, Jakub 147 - Psalmi. zaś mówi
(Ps. LXXXIX.10) dni żywo: nasze. 70 lat, a jeśli w
możnościach 80 lat, a nadto to więc. praca i
boleść." Chociaż długi wiek patryar. tłum. krótsze
latami, ale wszyst. te tłumacz: pozosta. jako niedorzeczne.
Dziw. wśród. wedł. takich mniej więc. lat jak. dziś.
Fizyolo. dzisiej. uważ. te długie lata za bajeczne: nale:
jedn. uważ:
1° wszyst. ludy stawiaj. przypisu. pierw. ludz. wiek
niesłych. długi;
2° wszak: życie były wielkie odmian. przed potop.
3° Prichard zestaw. mnóst. przykła: gdz. lud.
dochodz. do 150 i 200 lat
4° nowsi podróż. odkrył. podobn. 150 letn. starców
wśród Arab. Wschodu: rozmaite:
5° Wedł. tradyc. biblij. życie płcio. pierw. patryar.
rozwij. się dale. później. Seth ma 105 lat, kie. rodzi
Enosa, ten ma 90 lat kied. rodzi Kainaana
i t. d. Niejest tem ten długi. wypadko. mieli takie
wyjątkowość.

§ 5. Jak dawno istn.
rodz. ludz.

Ci któr. rodz. ludz. wywodz. z goryl. lub orangutan. przypisu. mu bajeczn. długi przeszłd: bo zdaj. im się, że były: ogromn. dług. czas potrz: cytelu: oswoi z tak drzewnego zwierzęc. przypuszcz. że niezna. jakaś małpa prze dzierzgnę. się w istot: ludz. nie mówią. pot: wypro bi. sob. mowę i myśle:

Hellwald (Kulturgesch. Bd. I. 10) twierd. że rodz. ludz. musi być bard. star: ale to twierdz. swoj. opie. na domyśl. że „tylko przez uszlachetni: ciągn. się przez tysi. lat mógł człow. wydob. się z stanu zwierzęc." Widział: że to jest domysł, niepopar: żadn. fakt. Pot. dod: aut: a stwierdz. temi odtąd swoj. przypuszcz: wielką wartość; doda: że pierw. człow. właściw. nigd. nie był a tem sam. niepodo. ozna: był bardzo staro. rodz. ludz: Twier. dal: że liczn: odkry. przedpotop. kości ludz: rob: rzecz niewątpli: że czło. pierw. był towarz: mamut. nosoroż: niedźwie: jaskiniowych i wszystk. owych potworn. zwierz. które żyły w czas. wiel. lodowni. lub też po niej. Mnie. tedy, że pierwszych człow. żył na początk. dyluwium lub na końc. epoki trzeciorzędn. która nastąpi. bezpośredn. po długi: epoce lodowcowej.

Słysz. owe szum. słow. dyluwium, epoka trzeciorzędn. epo. lodowcow. i t. d. możn. by uwierz. że człow. żył w Euro. od niepam. czas.

Jedna przyrodn. wraz. nie zgadz. się w oznacz-cza: kied. część wiel. środka Euro. okryt. była lodowią. i kied. właściw. żyły owe best: z któr. spółcześ. istn. miał człow. Niektó. jak James Croll lub Geikie oblicza. czas ten na kroci(e) tysię. lat, inni tyl. na par. tysi. lat. Przy tak. rozchodz. się zdań, było. niewątp. twierd. że rodz. ludz. w Euro. przyszedł. bar. star.

Niektó. uczo. jak Lubbock, Lartet i t.d. chcie: cza: predhistor: w któr. człow. istn. już w Euro. rozłoż. na czter. epo: 1° niedźwi: jaskiniowych; 2° mamutów ~~3°~~ i noso-rożców; 3° reniów; 4° żubrów. Ten podz: ~~padaj~~: pozor. człowie. w Europ. bar. dług: trwan: jest pozbaw. wszel: chronol. pewno.

Naprz: (sam) ostat. dwie epo: nie dają się rozt(rzyg). jak. zauważy. Vogt i kil. in. uczon: Ci sami uczo: za tak. przeciw: rozdział: epo: niedźwi: jaskin. od epo. mamut. i nosorożc. bo kości tych best. zaw. należą. razem: Mieliby: zat: dla oznacz: dawno. rodz. ludz. w Euro. dwie epo: niby predhistory: 1° epo: niedźw. mamut. i nosoroż: 2° epo: ren. i żubr. Ta druga jedn. epo. nie jest ani bard. odleg. ani nie moż. być nazw. predhistory. skor. reny żył. w Niem. za czas. Cezar. a podob. w Szko. jeszcz. w XII stul. naszej. ery; żubr. zaś dziś jeszcz. żyją na Litw. i Kauka. jak powszech. wiad.+ Tak samo żyły łosie w całej Euro. środko: ~~Żubr~~ jeszcz. w czas. history.

+ Żubr. jeszcz. w przesz. wie. napoty. w Siedmiogro i na Multan; w VI i VII wie. nasz. ery żyły w Niem. a w XI jeszcz. w Szwajcar:

Jeżeli zat. który lub niektórz. ludz. współ. się z zwierz. tych zwierz: (nie koniecz. musiał być bar. star.
Jeżeli zaś cofa: się do epo. mamuto. i przyzna. nawet że wtedy już istn. rod. ludz. w Euro. to chronol: wcale przez to nie sta. się pewniejsz. bo zwierz. te żyły, jak stwierdz. utrzymu. Fraas, pod kon: ostatn. lodowisk, w epo. dyluwialn. Żeby zaś epo. ta była star: od Babylo. lub od piramid i Memfis, na to, według Fraas od nie ma ani jedn. poważn. argum.

Usiłow. dat: dawno. rodz. ludz. oznacz. za pomo. pokład. torfu, w któr. je znalezio. Torf tak rozmai. rośnie że pokła. mający 30' głębo: jedni oszacowa. na 30000 lat, inni na 200 lat To pewna, że większo. torfów europ. nie jest dawniej: od czas. rzyms. jak świad. mone. i broń tam znalezio. Niedale. od Groeningen znalez. mone. cesa. Gordyana 30' głębo; nad rzeką Somme łódź z cegła. rzym. głębo pod Flensburgiem lecz. rzyms. potk. taczn. 10' głęb. pod torf. Nawet Vogt przyzn. że torfu chronol. zupeł. nie pewna. —

Równ. niepew. okaza. się obliczen. wieku palafitów. Gdy odkry. pierw. w styczn. 1834 nad jezio. zurychskiem, przypisy. im bajeczn. staro. Późn. przekona. się, że resztk. ludzk. zwierzę. i rośli. jak. w nich znalez: zupeł. są podob: do tych ludz. zwierz. i rośli które w ostatn. wiek. przed Chr. istnie. w Szwajca. Przekona. się dal. że niektó. z tych osad na palach były jeszcz. używ. lub zamieszkiw. w 3cim wie. nasz. ery, jak dowod. mone. rzym. tam znalezio. Nic nas nie zmusza, odnosić do nieydawn. dalej, jak do

+ Hellwald zaś stwierdz. robi uwa: że o ile umoż. po odkryc. predhistor. w Europ: przodko. nasi predhistory. byli i zbudo. osaba i z tych rasow. nie byli inny. ludźmi od dzisiej. mieszkań. tego kontyn.

ras. Daryusz, kied. podob: budowle istnia. w Tracyi, według: opowied. Herod. A naw. na Kolum. Trajan. znajd. się wizerun. osady na palach, zdobywan. przez Rzym. Schrader w swoim dziele: Sprachvergleichung und Urgeschichte Jena 1883 wykaz. (p. 340 - 367) że fauna i flora swojska, jako otocze. mieszkań. palefitów, te same jest, która znali pierwsi nasi przodko. aryjscy. Po tych uwag: obchod. do wnios. że ludzko. rodu. nie jest dawniej: od Mojże. lub co najwię. Abrah. †

Czy są inn. jak. źród. z któr. moż. 6. dowied. się czegoś pew. o chronol. pierwot. ludzk. plemien ?

Co do Pisma św. są podzielo. zdan. teolo: Praw. wszys. zgadz. się na to, że nie ma jasn. chrono: z wyjąt. ksiąg Makab. które liczą wedł. ery Seleucydów. Wymyśl. jakie 150 syst. chronol. aby uporządko: dziej. opowia. w Star. Zakon; końcu. zaś ze żadn. nie umied. się. Text Wulga. także. zgad. się w podawan. liczb z tekst. hebr. ale Septuag. grecki. czas przed potop. oblicz. o jak. 600 lat dłuż. a czas międ. potop. i Abrah. o jak. 800. Pomin. tak wiel. różni. tych Septuag. używ. w cał. kości. wscho. a dziś jeszc. używa. jest w kościel. wschodn. Kościół rzyms. tak dale. toleru. te różni. że gdy w Wulgc: uważa. potop zaszedł: jakie 2500 lat przed Chr. a stworz. pierw. człow. jak. 4200 lat, według rzyms. martyrol. przeciw. czyta. że Chry. Pan narod. się 5199 po stworz. świa. a 2957 lat po potop. Rozchod. się te dwie chrono. o jakie

woo lat, ogrom. przeszł. życia w dziej. ludzko.
Stąd oratoryanin Valroger twier. że w pism.
św. żydo. nie ma pewn. metody chronolo. Tak
samo bisk. Meignan a jezui. Bellynck:
„Nie mamy chrono. w Bibl. Genealog. nasz.
św. ksiąg mają te i owd. luki. Nie moż. powied.
ile lat brakn. w tym przerwa. Tamże. Wolno
nam. wyzn.: potop o tyle wiek. o ile uwa. za
potrzeb."

Moż. jedn. moż. zdan. niektó. daty w Star.
Zako. uważ. za pewn. i za nich. bud.: dalsz.
prawdopod. wniosk. Taka data jest zdoby. Babyl.
przez Cyrus. w 537 — wychodz. z tej daty, możn.
przy poś. kombin.: umieśc. budo. świąty. Salomo.
w 1000 przed Chr. a że tę zacz. bud. 480
po wyjśc. z Egip. odd. się pamięć. exodus w 1500
mniej więc. Jeżel. praw. że żyd. mieszka. w Egip.
430 lat, musiał Jakub z synam. tam przyjecha.
w 1900. Oblicza. ścisł. tabli. genealog. która
poda. rodz. patryar. od Sema do Abrah. wypłowamy
że ten uro. się albo 292 lat po potop. albo
352 lat — stąd potop przypa.: na 2500 lub 2600
lat przed Chr. Wedł. genealo.: przedpotop.
upłyn. od Ada. do potop. 1656 lat — do
Chr. 4200 lat. Jeżel. zaś przyjm.: co jest
prawdopod. że w tabli. genealog.: przedpotop.
wypad. jedno lub drugi. imię patryar.
wted.: liczb. nasz. bud. hojn. i rozwijał. ważn.
liczb w teks. greck. obejmuj. jakie 5000
najmnie. 6000 lat przed Chr. jako pocz. rodz. ludz.

Mojżesz z chronol. Bibl.: zestaw. chronol.
najdawniej. państw wschodn. Zacząć od Mezopota.:
gdz. po nad kolebk. dolna państ. wybił się w poł.:

Nabonid +

Babilon, odwięcz. chaldej. stoli.: Ostatni król chaldej. + (którego pozbaw. koro. ~~[illegible]~~ Cyrus) opowie. w napis: ~~pewn.~~ że wykop. w starożytn. mieść. Sippara (i znalaz.) tablicz. które ten w fundam. ent. złożył: 3200 lat przed nim, król Naram-Sin, syn Sargona I. Poniew. Nabonid wstąp. na tron 550 przed Chr: wolno wnosić, że Naram-Sin złoż. tablicz. owe w 3750 przed Chr. Opierają się na tym fakc.: niektór. archeolo: mniemają Sargona Stare: (którego syn. był Naram-Sin) w 3800 przed Chr. a że ci dwaj byli ostatn. króla: w Sipparze przypuszcza, że Babylon jest dale. dawniej. Albow: Babylon już był stol. miast. za Sukal-duggina, który królow. w Sirtella (dziś Tello) około 5000 lat przed Chr.

Te liczb. jedn. są bar. dowoln. a opierają się po ocz: ~~na~~ sprawozd. Nabonida, który mógł popeł. omyłk. grub. lub też być oszukan.

Nie zawadzi przypom. że państw. assyryj. które zawsz. mia: stoli. swoj.: już to w El-Assur, już to w Kalach, a dopiero póź. w Niniwie, nie dostaw: nam żadn. wiadom: pewn.: przed król. Immi-Dagan który panow. około 1800 przed Chr. Zresztą cała Mezopotam: była w dawniej. czas: podzielo.: na wiej. małe państ. które niekiedy istnia. obok sieb. niekied. zostaw.: w poddaństw: stąd chronolo: dosyć niepew. przed r 1000 a styczn. listy eponymów assyrysk. (limmu) zaczyn. się dopier. od 892 przed Chr. i docho. do 644. To pewne że historya chaldej. w dolinie ~~[illegible]~~ Eufra. i Tygrys.

jest najstar. rodz. ludzk: i zaczyn. od potop:
Przed potop. panu. dziesię. ~~ki~~ król: z któr. pierw.
nazyw. się Aloros a dziesiąt: Xisuthros, lub
jak Chaldej. go zowią Chasis-adra. Ten
na rozk. bogów wszy ~~[illegible]~~: z rodzi. i z ludzk. w stat.
zost. ocalo. podcz. potop. Gdy pot. opadł się,
rodzi. jego zalud. Mezopotam. na nowo. Nie
moż. chronolog. wedł. tradyc. babiloń. dokład.
oznaczy: potopu bo zaraz po nim zaczy. się
panowan: dynastyi pierw. chaldej. liczą. 86
król. a rządzi ona przez 34080 lat - wedł.
innych źród. skład. się ona był. z 6 król: i panu:
225 lat. Równocześ. z nimi lub nie długo ~~mało~~
po nich bohaterski Izdubar na ~~najpierw~~ świat swoj. stworz
(prawdopod: jest to bibli. Nimrod) - a król
który po nim występu. w Mezopot. najdawniej
byłby Urbagus lub Urkhammu lub Urbaa
król mias. Ur (z któr. ~~[illegible]~~ pochodz. Abraham)
który mógł żyć koło 3000 przed Chr. ale mógł
żyć kil. wiek. późn.

Jedna jest datę pewniej: W 2293 przed Chr.
Król Elamitów, Kudur-Nakhunte, który
mieszk. w Suze, na wschodn. brzegu Tygrysa
podbił południo. Mezopot: i zabr: z Ur
posąg bogini Nana. Odebrał go w 658
przed Chr. król Assur-bani-pal, monarch zjednocz.
Asyryi. Babiloń. opowia. zaś, że napad
Elamitów miał miej. 1635 lat przed jego
wypraw: Tak więc najdawniej. datę pewną
co do Babilonu byłaby r. 2293 przed Chr,
najdawniej: co do Sippary 3750 przed Chr.
(ale mniej pewną), zaczyn. jedna prawdopodob.

wzmian. Babilo: sięga-by naw. r. 5000. Jest ona jedn. bardzo problemat: i możeby się zredukow. naw. do 4000. Ta zaś epo: odleg: albo zaraz przychodzi po potop. albo nie długo po nim. Hojnie zrafuj. liczb. możnab. 5000 przyj: jako czas potop. wedł. trady. chaldej: Czas zaś przed potop: od pierw. król. Alorosa aż do 10° Xizuthrusa oblicza: Chaldejczy. na 120 sarów czyli 432.000 lat. Należ. jedn. pamięt: że saros chaldej. może być albo epoką astrono: a wted. ma 3600 lat albo epo. cywil. a wted. ma 222 miesięcy księżycow: = 18 lat 6 miesię. naw:
Otóż uderza, że wedł. tego drug. oblicza. ~~panow~~ rządy 10 król. przedpotop: trwały tyl. 2221 lat, co nie wiele różni się od oblicz. Septuagin: która poda. 2242 lat od Adama do potopu (Według hebr. tekstu upłynę. mniej więc. 1656 lat) Mielibyś: wtedy wedł: trady: chald: od pierw. człow. do potop. 2242 lat, od potopu do Chr. 4000-5000 lat, czyli dawność rodz. ludzk: nie sięga. by za 6000 lub 7000 lat - co nie bardzo sprzeciw. się z poda. biblij.

Egips: histor: najdaw. po babilo: wedł: bardz. kompetent. sędzi. Birch nie sięga dalej, jak do 3000 przed Chr., przynajmn: nie ma starsz. autenty. pomni: Zresztą Hellwald doda. jeszcze 1000, to jedy: dla tego, aby wytłum: jak naród barbar: zdoła: się do tak wysok. kultu. jako posiad. już około 4000 - Ale dozwol. to przyp.

ześ Egipcy. zawsz. od barbaryi. Histor. Egip. pomi.
bogact. dokum: jest w pierw. połow. rozwj: bez-
pieczeń: Pierw. z wszyst. Faraon. i założy. 1ej
dynast. był Mena, postać do poło. legendo.
~~Wed~~. Boeckha mieszkigo ~~żył~~ on w 5702 r. przed naszą
erą, ~~wed.~~ Ungera w 5613, ~~wed.~~ Brugscha
w 4455, Lauth w 4157, Lepsius w 3892
Bunsen w 3623.

Wiado. że Manetho, kapł. egips. zostaw.
dzieło chronol. w któr. wyliczenił 30 dynas.
od Mena do Ptolomeuszów. Ale dzieło
zost: nam urywkowo: dopie. nowsz. czas:
po odkry. różn. list imion królew. i budowniczych
królewsk. - już to w napis. już to w papirus.
zdoła: nieco rozwinę. chronolog. daty Manethona.
To pewn. że histor. egips. rozpo. się na dwie
wiel: epok: z któr. pierw. obejmu. rząd: 1ej
do 12ej dynas. inclusive, druga król. od
18ej dynas. i następ. Brugsch na podstaw.
nowoż. oblicz: umieści. począt. 18ej dynas.
w 1538 przed Chr: przypu: dalej, że międ.
począt. 18ej dyn. a koń. 12ej upłynę. około
500 lat a trwan. 18 pierw. dynas. oblicz.
na 2160 lat. Wstąp. wtedy Mena na tron
boska Hora w 4224 r. przed Chr. i został
pierw. Faraonem. Ponieważ nam tyl. chodzi
o przybliż. jak: daty, mając. histor. Egip.
rozpocz: w r. 4000 a wted. spostrzeg: że
nie jest ~~wiele~~ starsz. od histor. ludów w dolin.
eufratowej czyli że wedł. najdawniej. świadectw
histor. rodz. ludz. nie sięga po za 6000 lat przed Chr.

tere materyali: przdtem przyjm. bajeczn. długo ery małpią lub pół małpią, to wcz. one tylko, co bajeczne długo okres: mitologii które wiedz. ozyt ludz. wymienio. wpływy. przed histo. prz[illegible]

Zob. Geschichte Aegyptens unter den Pharaonen von Heinr. Brugsch-Leipz. 1877.

La Bibles et les découvertes modernes par Vigouroux. Paris 81. 4 tomy.

Ninive et Babylone par Joachim Menant Paris 1888.

Histoire ancienne des peuples de l'Orient par Maspero. Paris 1886.

Naro. wymienio. za niewątpliw. najstar.: w ocze: historyka, a te były za dut. kompet. Mówio. chiń. o niezmiernie dawno. naro. chińs. i że zacząwszy. już 2153 przed Chr. rzemieo. stw. Jednak. nowo. prawdzi. jak Plath, zazna. że pewna chrono: chiń. nięga były do 775 a wszystkie do 841 przed Chr. Rozumi. chiń. krajo. doprowad. histor. swej naro. aż do 2357 przed Chr. do bajecze. Yao - to pewne, że około 2000 lat przed nasz. erą chińsk. naro. jeszcze nie było a owe sto rodzin które przywędrow. nad żółtą rzekę i podbiły tubylców, były mniej więc. na ten. sam. stop. kultu: co pierwot. Germano: i Celci, nie znali jeszcze metalów potrzebn. użytkowni. wyrob: a stąd też to wszyst. koło 2000 lat przed Chr: t. j. za cza.

Abrahama, kiedy Egipt i Babilo. narod. już stojąc: z bogat. kultu.

§ 6 Gdzie powstał rodzaj ludzki

Niektórz. uczen. np. prof. Gumplowicz, mniema. że ludz. powsta. od razu na ~~kil~~ wiel. punkt. kuli ziemsk. Zdaj. im się, że tak. da wytłóm. wyst. się różni. ras, i że tak. poznowan. najbard. odpowiadz. prawom przyro. Fritsch tak. sformułow. tę myśl: „poprzedni. rodz. nasz. należ. do formy zwierzęc. która sama już była rozpowszechnio. po całej powierzch. ziemi.“ Inne. słowy ci uczen. są mnie. pewni. że najpr. po całej kuli ziem. rozrzuco. były różn. rasy lub gatun. małp, a potem rozmaicie. lub w niedalek. od sieb. odstęp. w wielu miejsc. małpy przeobraż. się w ~~ludzi~~ ludzi. wszystk. mówiąc o Ziemi. to praw. to wszyst. nie mogą. pyt. się o pierwo. siedzi. rodz. ludzk. Że tak. jedn. mniem. błędn. jest, wyni. z następ. uwag:

1° Według darwinist. wyobrażeń dzisiej przeby. się na stron. teor. ~~jak~~ wedł. której. rodz. ludz. pierwot. jedn. był. stanow. rasę, a wszyst. dziś istniej. rasy powsta. ~~przez~~ później emigra. do kraj. o zupeł. odmien. warunk. geograficzn. i klimatolog. Wtedy niepodob. przypuszcz. aby w różn. miej. powsta. różnorod. individ. należ. do tej sam. rasy. Dale: więc z teor. darwinist. zgad. się hypote: że był. jed. powsta. para, lub jeże. kił: to na jedn. miejs. gdzie te same: działa. przyczy.

2° Gatun. małp najwięc. podob. do ludzi żyj. wszystk. w gorą. stref. stare. świa: nie znajdu. się ani w Austra. ani w Ameryc. Jeże. zaś.

ałów. miał pochodz. z małpy, musi. pochodz. w oryg. małp. Że zaś Austral. ani Amery.: ani dziś nie mają tak. małp ani dawn. nie miała: przeto dwa te ~~kont~~ lądy ~~wyłącznie~~. nie mogły dać począ. rodzaj. ludzko.

3° Dziś. plemio. zamieszk. wyspy Ocean. Austral. i Amery.: nie są tubylcz. Wszystk. zdaj. się być rasa. mięsz.: które w czas. niew. dość późn. tam zawędrowa.: bo co do Polinezyj. tamt. dziś. zapewn.: po prac.: p. Quatrefages i po relacy. tylu podróżn. że owa zamieszk. jest przez jedn. i tę sam. rasę malajską, która po woli rozeszła się po wszystkich wysp. Pod czas podróż. Cooke w przeds. nie. znalaz. w Now. Zelandyi kobietę Tahitczykę, która 12 lat przedt. przyby. tam wbrew własn. woli zaniesiona burzą w mał. łódce od wyspy. swoj. wysp. Co do Amery. tak. ważne badan. zwoli.: przypuszcz. że one większ. część swoich pleion.: otrzyma. z Azyi, zaś... że przej. od Kamczat. nie przedstaw. wiel. trudno. Wiemy tak.: że rasa biał. przez Island. dosta.: się do Greenland: a stamt.: na ląd stał.: Nareszcie nie jest wykluczo.: możl. (zat. przemaw. niektó. typy antropolog.) że i Afry.: dostarczy. choć małe. kontyngen.

4° Najważ. objekt.: jaką robió. przeciw powsta. rodza. ludzk. na jedn. miej.: jest trudno. komunika.: zwłaszcz. w czas. przedhistor. gdy ludz. rozporządza. bar. niedoskona. środka: lokomocji. Jak. mieli przeby. tyle gór i rzek i mórz. Ale ta trudno. zniknie zupeł. wobec fakt. następ.

Stało się to wielkiego-rasy, wiw. lud. mało ogarnię.
Quatrefages opisał exodus hordy Kałmuków,
która licz. 200.000 głów, zaszła od brzeg. Wołgi
aż do granic Chin. Od Kamczatki przez wyspy
Aleutskie przenosi. się ciąg: całe plemio. do Ameryk:
Czukczowie od niepam. czas. mieszkę. po obu
stron. cieśni. Behringa i utrzymyw. stosun. wzajem.
Z Azyi południo-wschodn. dwie drogi wiodą.
do Ocean. i Austral; jedna przez wysp. Formozę,
Filippiny, Moluki, wyspy Salomona do
wysp Fidżi; druga z półwysp. Malakka
przez archipelag Sondy i Timor do Austra.
i Tasmanii. Stałe w pewn. porach roku
wieją. wiatr. i równ. stałe prądy mors:
mogą nawet liche łodzie z zatoką zapędz.
dalej. Od wysp maryańskich ~~barki~~ łodzie zosta.
zapędzo. aż do wysp Karolińs, odległo. wyno.
200 kilomet. Gomara, towarzysz. Corteza,
opowiada. że na wybrzeż. Oceanu spokojn. pod
37° szeroko. zaszła Hiszpan. stat. kup:
wiozą: od któr. z biedą dowiedz. się, że byli
30 dni w drodz. Mogły być. przyb. z Japon.
lub z Chin. Nareszcie wiado: że Normano. wiek.
z Norweg. przed okrut. Haraldem złotowłos.
osiedli. się w Island. a stamt. zapuszcz. się
do brzeg. Grenland. gdzie założy. mnóst. osad
kastnac. Jest bulla papies. Grzegor. IV z 835
do Anzgara, gdz. mówi o misyach w Island.
i Grenland. Jest druga jeszcze bulla papies.
z koń. IX stul. gdz. równ. mowa o Island. i Grenland.
Z Grenland. zapuszcze. się Norman. do Kanady,
a stosun. kolonist. z Island. usta: dopie. w 1408, kied. wiel. lody przerwa: wszel. komuni. mors.

Mogłob. wiele podobn. przytocz. fakt. któr. dowod. że zaludnie. Amery. już to z Europ. już to z Azyi a nawet niektór. z Afry. było możeb. i miało miej. nawiąz. Uprzed. przeto główn. argum. przeciw. a że rasy amerykań. pokaz. liczn. ślady rasowe, przypominaj. ich daw. pochodz. przeto uważ. za prawd. niezbi. że ani Amery. ani Austral. nie miały ~~tad~~ pierwotn. tubylcz. czy. że rodz. ludz. tam powst. nie mógł. Mógł być powst. w star. świe.

Stwierdz. powsz. Hellwald: Że musiał być jak. pierwot. ognisk. człow., że nie może być tubylcem na cał. ziemi, dowod. fakt niewątp. że wysp. Ocean. z mało wyjątk. znalez. niezaludnion. i że pierw. życie się człow. musiał mieć miej. na kontyn. Ale dowod. tego także geogra. roślin i zwierz., pokazujące, że każ. roślin, każ. zwierz. miał pewn. siedzi. swoj. skąd pot. rozszerz. się po inn. obszar. ~~Polem~~ W. down. zaś, na któr. rozszer. się człow. jest ziem. cała ale stało się to bar. powoli. Geogra. rozszerze. się ras ludzk. tłuma. się najłatw. i najpros. przez migracye i t. d. (Kulturgesch. Bd. I. p. 47–48)

Także Hellw. którego sympat. materyal. nie za żadn. tajemni. twier. że nigd. zapew. nie da się rozwiąz. pytan. na któr. miej. ziemi powst. ród pierw. człow.; tyle tyl. zdaje się pewn być pewn. że tak zwa. „raj" powin. być szukan. na połud. pod strefą gorącą. Tyle Hellw. Mnie jedn. zdaje się, że dojść pewn. odpowie. na pytan. to dan. być może.

Najpierw. nazwy tradyc. biblij. Jakkolw. nie wiado.
gdz. raj leż. i teżd. uroz. gdz. indz. go umiesz. to jedn.
pewn. Za bezstron. czytel. że ~~żyd.~~ opowiad. biblij.
mieści go gdzieś w okoli. Mezopota: lub dalej na wschód W opis.
geograf. Raju powiad. że rzeka, z niego wychodz.
dzieli się na cztery inne: Pishon, Gihon,
Hidekel i Prath. Z tych czter. rzek, wychodz.
z główn. rzeki raju, dwie ostat: Hidekel i
Prath są wedle rozumien. ~~katechiz.~~ exegetów ~~pisar.~~ prawdopodob. ~~niewątpl.~~
Tygrys. i Eufrat. Wychodz. z gór Armen:
a starożyt. przypisyw. im wspól. źród. poniew.
jedn. z odnog Eufra: ma swoj. źródł. niedal. od
źród. Tygr. Co do dwóch ~~pewn.~~ innych rzek. zdan. podzielo.
i trud. dojść do pewn. konkluz. W księd. Mądrości
Pishon nazw. jest ogól: rzeka najwschodniej.
z wielk. rzek. Wedł. Józef. Flaw. i więk. cz:
ojców kości. jak. Euzeb: św. August. św. Hieron.
i t. d. Pishon jest Gangesem. Kosmas
Indicopleustes i więk: exeget. nowożyt. identyfik.
~~tę rzek.~~ Pishon przeciwn. z Indusem. Inni znow. mien. ~~chcą~~
być Nilem. Większo jedn. dawn. exeget. chrześcijań.
i żydow. identyfik. nie Pishon, lecz Gihon z Nilem. Przeciwn.
nowsi exegeci po więk. cz: uważ. Gihon za
rzekę, która musi płyn. równol. z ~~Hidekelem~~ Pishonem,
tak jak Hidekel- (Tygris płyn. równoleg. z Eufra. +
~~albo~~ twierd. zatem że to albo (Oxus i Jaxartes, jak mniem.
Arabow. albo ~~Indus~~ Oxus i ~~Ganges~~ Indus, albo Indus i Ganges ~~Indus i Oxus~~ +
Hidekel. z tych ~~ostatn.~~ trzech twierdz. wybier. (a opuszcza: wiele inn. mniej. warto)
zaw. siedzib. pierwot. rodz. ludz. leżą na wyżyn.
które rozciąga się ~~od~~ źródeł ~~Tygr.~~ Eufra. i Tygr. aż
do gór Hindukusz. ~~Tam Indow. mieści. swoj.~~ Widocznie bow. że Pismo nie wylicza
te rzeki w pewn. geograf. porządku
~~wyżyn pewne~~ ~~Tam~~ Persowie. Skoro Prath, ostatnia, najbard.

+ Tak Kosmas Indicopleustes uważ. Gihon za Ganges a Pishon za Indus;

położ. ku zachod. musi pierw. t. j. Piszon leż. najbardz. ku wschod.

Może jedn. za pomo. mitolog. porównaw. z okoliczn. większ. precyz. oznacz. położen. pierwot. siedz. ludzk. W tym celu zaczyna. od trady. indyjsk.: Wszystk. trady. ludu indyjsk. umieszcz. pierw. ludzi na górze Meru, siedzib. bogów, która to góra, jak kolum. łączy nieb. z ziem. Gdy pyta.: gdzie leży ta góra, to niewątpliwa odpowie.: że ona zmienia. swoj. miejs. kilka razy, w miarę jak ~~naszy~~ zdobyw. aryjscy w czas. przedhistory. posuw. się coraz. najpierw w półn. zach. ~~przed Gangesem~~ ~~międz.~~ przedgangesowy. Pierwot. jedn. leży ona na północ. granic. Indyi, w Pendżabie nad górn. Indusem, niedale. od granic. połud. zachodn. Tybetu.

Na pierw. wejrzen. góra Meru zupeł. bajecz. Według opisu w Puranaś, otoczona ona zewsząd ~~kręgiem~~ pasmami gór i sterczy ona jako głaz olbrzy. i jako oś świa. aż do nieb. Z nieb. spada na jej szczyt boska Ganga źródł. wszyst. rzek, która rozlewa się w cudown. jezioro, od którego sama góra nazyw. się Meru (= mająca jezioro). Góra Meru jest zat. i środ. ziemi ~~i środ. biegun. półn.~~ zamieszkałej czyli ~~ziemi~~ kraju Dżambudwipa (t. j. ~~Lad~~ Kraj drzewa Dżambu czyli drzewa życia). Wypływając z cudown. jezio. Ganga okrąża siedm razy górę Meru, potem rozlewa się w cztery jeziora, znajduj. się na czter. szczyt. w pobliż. góry Meru. Te cztery niż. szczyt. które podpier. górę Meru, zwią.

na kw. czter. stron. świata a na każd. z nich,
w ogrodz. urocz. rosn. drzew. cudow. najgw. drzew.
przepnieć i epok. Z czter. jezior ku czter. stron. ~~stron.~~
świa. wypływ. czter. rzeki symboli, które, zwiedzeny
czter. lądy, wpada. do czter. mórz. Czter. te
morza leżą na półn. na zach. na połud. i na
wschód od środka – góry Meru. Pomij. bliż.
poetycz. uwagi. doda. do opisu czter. rzek,
lądów ~~lądy~~ i mórz. a podnos. tyl. fakt niewątpl.
że wedł. tego mitol. obrazu raj (mieści się na
płaskowzgórze, uwieńczon. górą a mając. w środ.
najwyż. górę, na któr. przebyw. bogi i pierw. ludz.
Nawet z tej wiedzi ku czter. stron. świa. wycho.
się czter. rzeki, które wpad. do czter. mórz.
W średn. wiek. Puranistów indyjs. (autorowie
ciągł. dalej komponow. Puranasów) tłumacz.
czter. rzeki mitologi: jako Hoang-Ho,
Ganges, ~~Indus~~ Oxus, Irtysz – czter. zaś
kraje przez nie zwrócone ~~jako~~ uważają za (Chiny,
Indye, Baktryanę i Syberyę a czter.
morza: ~~jako~~ za (morze żółte, zatokę bengalską,
morze kaspijskie i morze lodowe: Tłumacz.
to objaśnia. ówczes. (dla indyjsk. uczon.) bardzo
rozwinięc. pojęc. geografi a ~~[illegible]~~ według nich Meru
była punkt central. olbrzym. płaskowzgór.
Azyi środk. ~~którego granic. były~~ ograniczo na połud.
przez Himalaję, na zach. przez Hindu-Kusz i Belur-tagh,
od północ. przez góry ałtajskie, od ~~na~~ wschodu (niemal przez Tańsky
gór. ciągną. się od gór ałtajsk. aż do Himala.

Iranowie (przodkowie Persów) tak. mają bardzo podob. do indyjsk. wspomnie. o początku siedzib. ludzk. rodzie. W jedn. z najdawn. rozdz. Zendawesty czyta: że ojczyz. Persów była Airjana Waedża, skąd później wyszli do Sogdyany. Ta Airjana Waedża opisa. new jako kraj północ. zimn. górzys. Tam jest zawiązek wszyst. wód (Nafedhro apam = pępek wód), góra św. Hara-Berezaiti lub Berezat Gairi,+ z któr. spły. św. rzeka, z któr. uczyli się pierwsi ludzie. Na najwyż. szczy. tej ~~na~~ góry, na stron. księżyc: Hukairja nie masz ni dnia ni nocy, ni zimn. wiatr. ni skwarn. ~~gorą~~ upadów ni chorób ni rzeczy: stąd Góra Hara-Berezaiti jest biegun i środk. świa. mej. nieruchomo. do koła któr. słońce i plane. obiega. obro. swoj. Na górze tej źród. niebies. Ardwi-Sura, matk. wód ziems. i źród. wszelak. dobr. Wody świę. źród. stwo. jest. a w jego środ. rośc. drzewo przedziw. lub wedł. inn. podań, dwa drze.: jedn. jest drze. wszyst. nasion, a drug. jest drze. życi. i nieśmierć. Tam ogród Ahura-mazdy, stamtąd schod. wody ku czter. stron. świa. w czter. wiel. rzek.

+ u dzisiej. Parsysów: Albordż

Otóż jak u Ind. góra Meru, tak u irańs. Airjana-Waedża wędrowa. zaz. z czasem któr. zachow. jej pamięć. Na kon. mniemano że była w Medyi, ale pierwo. była położo. na wscho. od morz. Kaspij. i od jezio. aralsk. a uczon. Eug. Burnouf wykaz.

że Hara-Berezaiti jest to samo, co Bolor lub Belur-tagh, a rzeka Arwand, ~~jest która~~ z tych gór wypływ. jest albo Jaxartem, albo co jest prawdopod.: jest rzeką Tarim. -

Zmarło: pomin. mniej. znaczn. drobi bar-dziej. ~~stwierdz.~~ uważ. za fakt wielk. prawdopod.: że tak irańsk. jak i indyjs. tredy: prowadz. nas do małej Bucharyi i do zachodn. Tybetu, jako do pierw. ojczyz. skąd wyszły pierw. rody ludzkie. Tam mają źród. swoj. cztery wiel. rzeki aryatyc: Jaxartes, Tarim, Oxus i niektór. ~~dopływ~~ przypływy Indusu. Punkt. kulminacyj. tych stron jest Belur-tagh i obszern. płaskowzgó. Pamir, zdolna do życ. pasterst. i do opatrzen. głów. potrzeb życ. codzien. chociaż położ. tak wysoko, że w innych częśc. ziemi na podobn. wysoko. panuj. śnieg. wieczn. Pamir nazyw. się Upa-Meru t.j. kraj pod Meru lub Upa-Merva, kraj przy jeziorze, od któr. jezio. i gór. przezwan. Meru. Tam zdaj. się należ. tak. odnosi. dzisiej. przydom. w greck. literatu. nadaw. ludziom: μέροπες ἄνθρωποι może znaczy. to pierw. lud. któr. wyszli z Meru (Porówn. Les Origines de l'histoire par François Lenormant. Paris 1882. Tome IIe str. 18-42)

Ale niezależ. od mitolo. porównaw. doszła antropolo. do tego sam. wnios. Słynny Quatrefages w dzie. swoj.: L'espèce humaine opier. wnios. ten na bard. przekonywaj. wzmian. któr. głów. przebieg streszcz.: w krótk. słow.:

Wiedą, ponieważ zasadni. prof. antropolo.

że w Azyi istni: obszern. kraj, zamkn. i od południ. i połud.-zacho: przez Himalaję, od zach. przez Bolor, od półno-zachod. przez Ala-Tau od półno. przez Altaj, od wscho. i połud.-wschod. przez Felinę i Kuen-Lun. Wiel: to płaskowzgó; otoczo. wyso. górz.; może uchodz. dziś za kolebk. rodza. ludzk. W narod. bow. ugrupo. na około tego płaskowzgó. napotyk. trzy głów. typy, do któr. dadzą się sprowadz. wszyst. rasy ludzk.: czarny, biały i żółty.

Co do ras murzyńs: to one najdal.-mieszka. od owe. płaskowzgó; jedn. napotyk. je z mniej więcej lub więc. czyst. od wysp Kiusiu aż do wysp Andaman. Ślady ich krwi napotyk. na stał. lądz: w obu półwysp: przedgang: i zagangeso: i to w wszyst. klas. mie. ludno. ale mianow. na obu półwys. tak: plemio: murzyń. czyst. krwi, mieszka. aż ku Nepalowi a na zacho. dalej aż do zato. Pers. i aż do jezio. Zarch.

Rasa żół. już to czys. już to z przymieszk. krwi biał. rozciąg. się na półn. na wschó. na połudn. wscho. i na zacho.

Rasa bia. zajmuj. jesz. dziś formu: ... w mał. Tybe. i w Tybe: wschodn.; w górzyst. prowin. Chin i w wąwoz. Boloru. Do niej należ. na dale. wschod. Ainosy i wyższ. warst. japońsk. ludno; także zamo na Filipin.ach; na połud. Hindustanie, a na zacho. i połud.-zacho. rasa bia. wszęd. przewa.;

Wnosi stąd Quatrefages, że żad. obszar na kuli ziems. nie przedsta. podob.: aglomera.

ras ludzk. na oko. współn. środ. Poparw. swego twierdz. widzi styc. przyrodz. w lingwisty. skoro trzy główn. form. mowy ludzk. znajdu. się wzaj. blisko sieb. w oryg. stron. W zam. środ. i na połudn. wscho. panu. języ. jednozgłosko: t. j. chiń. anamitski, syamski, tybetań. Języ. aglutynacyjne przedstaw. są od półno. wschod. do zachod. stro. przez grupę ugro-japońsk. narzecz. a na połud. przez narze: drawidyjskie i malajs., na zacho. przez turec. Narzecz. sanskr. i wszyst. od nie. pochodz. narze: jako też narze. irańsk. przedstaw. na połud. i połud. zachod. tak zw. języ. fleksyjne.

A jak wszyst. języ. mają w ow. określo. obszar. swój: etymolog. lub grametycz. wzory, tak stamt. pochodz. narze najdawn. znan. domo. Wszyst. zat. każe nam owe płaskowzgó. uważ. za współ. koleb. języ. i ludów. Tak jest rozumow. styczn. antropol:

Powyż. rezulta. mozy. popr.: badan. lingwisty. porównaw. Najkomplet. obraz przedhistor. stosunk. społecz: wśród który. żyli nasi aryjs. przodkow: rozwin. uczo. genewsk. Adolf Pictet, w sięzmiesz. uczo. dzie: Les origines Indo-européennes ou les Aryas primitifs. Paris 1859-63 w dwóch tom. Drug. wyd. ukaz. się temż. w 1877. Pictet wychod. z zasa: że wyra: współ: aryjsk. plemion: pochodz. z czas. kied. one żyły jeszcz. razem, uczą odkryć przedmio. które oznacz. temi współ. nazw. i takk utwo. rodz. paleontologi

języków. Dzieło jego rozpa. się na pięć ksiąg
z któr. 1ª poświęc. geogra. i etnograf; 2ª
predhistory: mineralo. botani. i zoolog;
3ª cywilizac. materyal. pierwot. Aryjów;
4ª ich stosun. społecz.; 5ª ich wyobrażen.
umysło. religij. i moraln. Dla nas na tem
miej: ~~wy~~starcz: podnie: rezulta. geograf.
i etnografiez. które jakkol. zaczepian.
i w wiel. szczegół. odrzuc. lub modyfiko.
w głów. jedn. częś. predstaw. wiele prawd.
zdoby. nauko.

Twier. Pictet, że pierwo. siedzi. lud. aryjs.
była w starożyt. Baktryi, lub z ściślejsz. określ.
w kraju międ: Hindukuszem, Belurtaghem
Oxusem i morz. Kaspijs. Z liczn. argum.
na poper. tego twierdz: przytacz. następu:

1º Plemio. aryjsk: przed rozejś. się znały
tylk. trzy pory roku: zimę, wios. lato. Jak.
Już Grimm ~~grosta~~ zauważ. że im bardz.
ku półno. naród jaki mieszka, tem bardz.
dzieli rok na dwie pory, lato i zimę -
im bardz. zaś ku połud. tem więc. ma
pór roku, czas. cztery. a nawet pięć. Mniema
Pict. że położ. geograf. Baktryi wyraźn.
podział na trzy pory roku.

2º Pierwo. siedzi. Aryjów musie. być
górzys. a nawet dotyk. do jakie. morza -
któr. prawdopod. był Kaspijs.

3º Pierwot. Aryjow: znali różn. drze.
owoc: jabłoń, gruszę, śliwę, winograd.
Wedł. przyrodn: n.p. de Candolle (Géogra-
phie botanique) wszyst. te owo: jabłko i
wino mają ojczyz. swoj. ~~lub~~ po części w Baktryi
poza: na połud. od morza Kaspijs. i w Armenii;

4° Pierwot. Aryowie znali wsz. gatun. zboże, n.p. pszeni. i jęczm: Te zaś: wedł. botani. (Candolle) ~~żyj~~ rosną dziko w ow. stron.

5° Zwierz. swojs: znan. pierw. Aryom, tak-pochodz. z ow. stron, n.p. pies, koza, owca, koń, wół i t.d.

~~§ Trzy pierw. ośrodk. bytu~~
~~barbarzyńców~~

Tak więc widzi: że najróżnorod: badan. nauk. niezależ. od sieb: prowadz. nas ku tej sam. części świa: do tego sam. mniej więc. kraju, aby w nim szuk. koleb. rodz. ludzk. Najdawniej. tradyc: Indów i Persów jako pierwot. siedzib. ich przodk. wskazu. płaskowzgórz: rozciągaj. się na półno. od gór Himalaj. ku morz. kaspijsk. po jedn. stron. a ku górom Kuen-Lun z drug: Tradyc. biblij. i podan. chaldejsk. mieszczą pierw. ludzi na wschód od raju, prowadz. nas do tego sam. wniosk: Antropolog: inną zupeł. meto. posług. się, wykaza: że przedpotop. głów. trzy rasy nowe. rodz. rozeszły się z wspomnia. okoli. Nareszcie paleontologia języków: przypisuj. dla plemion aryjsk: tę sam: wymien. okoli: a że wszystk. ludy zamieszkaj. Austral. i Ameryk. stanowi. uważ. moż. za przybyłe, trzy zaś rasy zaludniaj: ~~trzy~~ jak wsp. stary ~~ogn~~ świat, niewątpliw. rozeszły się z jak. wspóln. śród. za tem przemaw. geograf: rośli. i zwierz: przeto odpowiedź powyższ: na pytan. gdzie mieszka. ludzie pierw; należy. pewno i bezwzgl. rzec: Azyi: nie moż. żąd. pewno. mater. od nauk history.

§ 7 Czy pierw. człow. był barbarzyńcem?

Ci, któ. wywod. człow. ze stanu bydlęce. przypuszcz. owszem, że pierw. istot., któ. zasługiw. już na nazw. ludzi, czyli na jak. kolw. stopń. duchow. i materyal. życ. że naw. najbar. podupad. plemio. dzik. dziś. znan: w porówn. z niemi mogłyb. uchodz. za nader uczywilizo.

„Naw. najdzik. wśród dzikich dzisiej; powia. Hellwald, do wyższ. podnies. się kult. aniż. przypisyw. mojż. człowie. pierwot. ~~(Kulturgesch. Bd. I. p. 11.)~~ Spos. jego życ. zapew. mało różn. się od jego zwierzęc. (spół)towarzy; jak one, był on zmuszon. już to w ochron. cieniu lasów, już to na otwar. polu, pod goł. nieb. wystawio. na niewygo. powiet. i pór roku, szuk. sob. schronis. i walcz. z ~~dzik.~~ leśn. bestyc. o pokarm." (Kulturgesch. Bd. I. p. 11)

Słabo. argum. na któ. opie. się tak. przypuszcz. poznaliś. wyż; filoz. i histor. w żad. spos. na nie zgodz. się nie potraf. Wedł. meto. history. badaj. najdaw. dokum. i tradyc. dojdz. do konklus. wręcz. przeciw.: że pierw. człow. miał w duszy swoj. zapas ogromn. myśli, któ. wystarcz. zupeł. do stworzen. cywiliza. do podboj. ziemi.

Należ. jedn. uniknąć nieporozum. do któ. może dać powód wyr. cywiliza. Mówiąc, że pierw. człow. zacz. od cywiliza. nie twierdz., że miał od razu posiadło. pałace, bibliote. ~~prem~~ szt. piękn.; przemysł i hand. Podobn. twierdz. byłob. niedorzecz. i sprzeciwia. się najdaw.

tradyc. Tak. cywiliz. oczywiś. człow. pierw. nie miał. Ale brak tej cywiliz. nie znacz.: że żył w stan. bydlęc.: z razu bez mowy i myśli, a potem mozol. dział. głowa: wyrzucaj: co się działo w jego duszy zewnętrz.: wyrob. sob. mowę i porządn. myśle. Międ. dwoma krańca: wyrobion. cywiliz. i stan. zwierzęc.: jest możeb. stan inn. pośred: cywiliz. ducho. bez środk. materyaln. Ten stan, trudny ~~dla tego~~ do zrozum.: dla zmienion. z gruntu warun. życi. w któr. zostaj. dzisiej. ludzkość: jeden, ~~jest~~ ~~prawdz.~~ tylko zgadz. się z najdawn. tradycy. i jeden tłumacz. cały następ. rozw. cywiliz. materyaln.

Ten stan jest trudny do zrozum.: bo dziś. uczykliś. do powszechn. zjawis. że pierw. cywiliz. ducho. idz. zaw. w parze z jak. cywiliz. materyal. a na odwrót, brak cywiliz. materyal. jest towarzysz. najgłęb. upad. duchow. Ale też warun. społeczn. w któr. żyw. człow. pierw. są z gruntu odmien. od tych, w któr. żyj. plemio. dzik. Człow. pierwo.: naprzód żył dłuż. od nas., powtó. miał od razu gotow. rodzinę: Dwa te warun. tłuma. dostate: jak przy drobn. zasob. materyaln.: mogła pierwot. cywiliz. ducho: przechodz. bezpiecz. z pokolen. na pokol. dopóki nie było drugi ludzi, drugi środk. materyaln. do uwieczniania jej tworów: Gdy zaś zabrak. tych warun. musia. pierw. cywiliz.: po krótk. czas.: pójść w zapomnien. O tem będz. później mowa, gdy odpow. na pytan.: dla czego wszystko: tyle ~~od~~ gałęz. oderwan. od pierw. drzew. etnografi.? Ale jakolw. trud. do zrozum; stan podobn.: tłumacz: dla czeg. powsta. cywiliz. materyal. na ziemi, bo poleg.: na dwóch niezbit. argumen.:

1° że wszystk. co jest, musie. z czegoś powst.

[2° najdawn. pomni: dowodz: że w zaraniu ludzko: umysłowo: ludzk: jest wyso: ukształco.

Z tych dwóch dowod: pierw. taki jest: że nie potrzeba: długo. objaśn. Mowa może się tyl. nauczy. od ludzi mówiąc: a myślen. od istot myślących. Musi zat. i pierw. cywiliza. pochodz. od ludzi, posiadaj: przyrodzona. zasób pewnej duchow. cywiliza. Materyalis. chcąc uprzedz. przekon: swoich mówiących, że mowa ludz: zosta: ~~utworz.~~ wynalezio. przez zwierz. nie mówiąc. a cywiliza: materyal. zosta: utworzon: powoli przez dzikie istot: Przekonali się jedn; że ich dowod. nie są osobliw a głów. argum. który posługu. się, nakoma dawno. rodzą. ludzk: jest wiesielyska. niepew. Zresztą póź. będz. obfitsz. okazy. pomów. o tem, ~~przy~~ gdy ~~kiedy~~ dojdzię: do począt. mowy i języków. –

Drugi argum. nasz jest natu. history: i na history. opier. się podstaw. Tę podsta. history. mojej. rozłoż. na dwie części:

1° Każda cywiliza. powsta: z jak. cywiliza. dawniejsz. Twierdz. tego nie potrzebuj. dowie: na wszystk. narod; wystar. że okazy. jego prawd: na kilk. i to na najdawniejsz. cywilizacy: Że Celty, German. Słowian. dosta. oświa. swoj. od Rzym: i Grecyi, powszechn. wiedz; tak samo, że Rzym i włosk. plemion: dosta: ją przeważn. od Grek: Ale były czas: kiedy ludy Grecyi nie miele więc. były ucywilizowa od Jiemnasz. za czas. Cecrops. W tej zamierzch. jedn. przeszł: siła. już istniej. wpływ. kultu. zal. po wszystk. wybrzeż. morza śródziem. a roznosiciel: tej kult. są Fenicya. Jednak. Fenicyan. byli przeważn. tylk. kupcie: i jakościki roznosi. wyrob: swoich potężn. sąsied. który

najprzę. byli poddani. To też w stam. krajów. wyrob. zapptle nasladz. wzory egips. lub assyryj: Przy tak. brak. oryginalno. raczej za pośredni: którzy wszystk. ludom około morze środzien. a przedewszyst. Grekk: przynoszą: cywiliz: egips. i assyryj: Należ: więc od pośredni. cofn. się aż do źród; od Fenic. do Egipc. i Assyryjczyk.

W Egipc. najdaw: król. jest Mena, zał: pierw. dynast. Jak już wspomnia; panuj. on wedł. Brugsch'a około r. 4455 przed nar. era, wedł. inn. znacz. później, bo koło 3500 lub 3000 r. Po za Menę nieżpos. się cof: bo przed nim panuj: bogi. Otóż Mena, z któr. zaczy. się histor. Egip. jest już bard. ucywiliz.ow: Jest naw. typ. egips. Faraon. i wzpet. wzbbr. do swoi. nastep: Pominąw. jeg. charakt. prawodaw: bo od niego dat. kodeks religii. i oywil. dawn. państ: to w inn. narz. rob. to, co rob. wszys. króle. egips. po nim: buduje ogrom. mias. Memfis (Mannofri)† Aby zaleźć wygod. mias. dla niego, zwró. bieg rzeki ku wschod: usypaw. poteżn. grobl. Ta grob: istn. dotąd a zaluży jej funkcyonuj. dobrze. A nie tyl. budują Mena i pierw. jego nastep: lecz tak. piramid. Kuszą: Jesteśmy już w pełn. cywiliza: z duchowień. uorganizow. i z stan. żołniers: z świątynie. i administr. polity. dość skomplikow: z literat. sztu. i t.d. Co było przed Mena, nie wiemy; moż. istnia: drobniej. organiza. polityczn. w doli. Nilu, które Mena złącz. w jedn. królest; może dynasty. bogów które przed nim nadz. kraj. oznacza. panowan. wiele. kaltów. Dla nas. cały najbliż. wystar. uwa: że histor. polity. Egipt. rozpoczy. się przy pełn. blask. cywiliza. i że nie wiemy żadn. powod: przypuszcz. jako przed Mena była więcej. cywiliza. w jego ojczyź. —

† świę. zaś nazw. mias: była Hakuphtah t. j. mieszkanie (bożka) Phtah, skąd grec. Aigyptos.

Jeżeli od Egip. zwraca. się do Mezopota.: napotyka-
na również star., jeżeli nie starsz. cywiliza.: Jeżeli
w ~~staro~~ Egip.: ludz. mieszk. nie mogli bez pracowitości:
bo tyl. groble i kanały mogły zapobiedz zabagnie-
niu całej doliny, to o wyższym stopniu prawd. to o
Mezopot.: Dziś wielka część jej przez dwa miesiące
~~ta~~ okryta bagnem: bo dawn. grob. zniszczono a zakład.
nych kanalizacyj. zasypano.

W Mezopota.: posuwaj. się od zatoki persk.
w gór. Eufra.: znachodzi. ruiny dwóch najstarsz.
miast, na lew. brzeg. Eridu, a na praw. Ur, pochodząc.: sięgaj. tyl.
zam. czas. co król Mena. Już sam fakt,
że ~~cywiliza~~ zaludnian. ~~w~~ Mezopot. posuwa.: się zwolna ~~od~~ morza
~~od~~ w górę, ku Asyryi: dowodzi: że tyl. ludz.:
posiadaj. już pew. zasob cywiliza. mogli osiedl.
się w owych bagn.: i przez mozol. wielowieko.
prac.: ze pomo. grobl. i kanał. robi: sob.:
grunta urodzaj.: Miast. wspomnia. miały
potężn. mury (z glinian. cegieł, połączo. smołą
ziem. zam. cementu), wspaniały świąty. na wysok.
platform., miały jakąś literatur., a chociaż
narzędz. okryt. używan. są z gliny palon.
lub z krzemienia, to dzieła, za pomo. tych narzęd.
dokona. stwierdz. zadziwiaj. W Ur istnia.:
szczą. świątyn. boż. Sin (Księżyca), którą
wystawił koło 2800 przed Chr. król Ur-bagus
a dokończ. syn jego Dungi. Odnow. ją ostat.
król Babylonu Nabonaid, ale jeszcze dziś
oglad. można w dolnej części pierwot. budo.
króla Ur-bagusa, któr. sam Nabonaid
w napis. swoim nazy. odnowiciel: A teraz
Nabonaid wspomi. o napis. owego króla i
jego syna. –

Na półno. od Ur. już nie nad zam. Eufrat
lecz ku wschod: nad ~~dawnym~~ jego odnogą, dziś wyschłą

lecz. Larsa (bibli: Ellasar) i inn. które jak Ur-a z ich ... świątyn. Słońca - wznoszą się na wysok. piramid. Larsa około 2400 lat przed Chr. była już siedzi. nauk - znalezio. tam tablice matematy: i prawdopod. szkoła. Tam bogat. literatu. Świątyn. wystaw. wspomnia. król z Uru - Urukagus - a odnowił ostatecz. znowu Nabonaid, ostatn. król babiloń. Świątyn. wybudow. według napis. koło 2800 przed Chr.

Pomij: inn. miast: w południo. Mezopotam: nawet stynn: Sir-bur-la ~~lub~~ (dzisiej Tel-loh) gdzie konsul francusk. Sarzec tak zdumiewaj: zrobił odkryci; ~~pomij~~. sam Babilon, który w porówna. z południo. miast. dosyć ~~młody~~ jest twoerzen (niedawniej. ... od 2500 przed Chr.) i ~~przystąpm~~. do pytan. czy babiloń-asyryj. lub właściw. mow. chaldejsk. cywilizac: która tak Grek. imponow: i tyle ożyw. wpływu miała na ludy aryjskiej: i Syryj: i Kanaan, następ. po jak. stan. barbarzyń.

Odpowiedź: na to pytan. dają nam owe to dopie. wykopa. miast: Ziemia tak zw. Semici podli: Kultura. więc . dolin. międz: Eufrat. i Tygrys. była ona już zaludnio. przez szczep zupełnie uczynków: któr: dziś. jest niebyt. materyal. lecz i duch. cywiliza. owych stron. Im to niewątpliw. pismo wynalaz: najdawniej: klino: które zastąpi: hieroglif: malowa: grupami znaków, o ile zaś sądz. można. po tekstach tej najdawniej: literatu: w Mezopot: była ona pisan. w jakimś język. aglutynacyjnym, zbudo. podobnie do ~~jak~~ dzisiej. język. turańsk. Tych najdaw. mieszkań. Mezopota: który podzielo: na dwie połowy, południo: czyli Sumir i półno: czyli Akkad ~~Akkad~~,

podob: mniej rozwinię: Semici, przyjaw. od nich pismo, przetłumaczyw. wielk. część ich literatu. przyswoiw. sob. ich kultu. materyal: Z cywiliz: summero-akkadyjską doszliśm. znow. do początk. rodzaj: ludzk: lub racz. do stanu społeczn. tuż po potop. następuj: bo jak w Piśmie św. tak w tradyc: najdawniej. Mezopota: dziej. ludzko. poprzedz: katastrofa powodzi, z któr. tyl. Xisuthrus (lub Hasisadra) ocalo. z swoj. domem. Ale Hasisadra, przed wsiąd. na stat: zakopa. księgi św., tak iż bieg cywiliza: przerwan. nie zosta: —

+++

Z krótk. przeglad. najdawn. histor: egipsk. i chald: będz. ta konklu: że musi. zatrzym. się przy jak. cywiliza. zawierają. w sob. wszystk. zarody później. kultu. Tenże rezult. daje nam analiza tradyc. biblij: Bo jeśli zatrzyma. się przy potop. widzi: owa rodzi. wybran. która jed. wystąp. z ogóln. rozbicia, w posiad. ~~wszystk.~~ czego potrzeb. do utworzen. cywiliza: Plemię, które wyszło z ~~Ludz: przed potop~~: Korabia, znało rolnict. i hodow. zwierz. domow.; znało przemysł, potrzeb. do stawian. dom. i do budow: ~~stat~~ okręt; a co ważniej. znało Boga prawdz.; ~~miało~~ posiadało kult relig: i prawa społeczn.; a niewątpliw. posiad. także literatu: i początk. nauk i umiejętno. Z tym zasob. rozchodz. się po ~~całej~~ ziemi. wszyst. ~~ludz~~ ~~pot~~ Noachidowie wyszedł. wszyst. plemio. jak. stanow. się przypo: Dopóki trwali w zakon. moralń., w czci Boga Jedyn. i w wrażen. mu. Gdy przy rozmnażan. się ciąg: i przy niemożn. wskut. ściśle o byt, ostali się te podpo: społe.+

+)++)

2° Najdaw. cywiliza: jaka znamy, nie zaczyna się od barbarzyń. stanu, lecz posiada od początk. główne zarod. wszelk. oświaty

tworzyli, nie dziw. że niektór. szczepy, zeszedł. do niegodzi. siedzib, a pozbawio: energ. moraln. i zatarłsz. w sob. ~~dawne~~ tradyc. religii i nauko. podupada: i nędzn. wiod. żyw. spada. nie-kied. do pozio. zwierzęc: ogłupien. i cielesn. rozprzężen. Za pomo. degradacyi powoln: której następst. nieunikn. było, podleg. się coraz mniejsze pod wpływ: atmosfery. i pod warun. geograf. a oraz wskut. zbiegu namiętno. moral. wytłumacz. wszyst. zjawisk. tak upokarzający poniżeń. ludzko.

§ 8 Począt. rodziny

Ci którz. ostowie. naznacze. począt. rozwoj. przeważ, żeby z ~~począt~~ razu istnia: rodzin. ludz: w zaczęcia. wlaśniw. Twierdz. że obyczaj. plemion najniż. stoją. w rozwoj. kultural: najlep. dowodz. stan pierwot. ludzkie. społeczeń, a że ~~[illegible]~~ wiele plemion dzik. żyj. podobn. w zupeł. komuniz. kobie. przeto nie chcą słysz. o tem, aby jako rodzi. ludz. istnie: na począt. lecz mówią, że istnie. były hordy, złożo. z samców i samic. Tak. mniej więc. Hellwald w swoj. Kulturgeschichte Tom I. str. 79–81 rzecz przedstaw.

Już przed Hellw. napis. Lubbock, że najniż. rasy żyły lub żyj. w stan. wspólne. małżeństwa (Gemeinschaftsehe, communal marriage), że taki stan istniał w Chinach aż do czas: Fouhi, a w Grec. aż do Cecropsa; że istnia taki stan niegd. u Massagetów, u Germanów pierwotnych: i wiele inn. lud. i t. d. (Die Entstehung der Civilisation und der Urzustand des Menschengeschlechtes – deutsch von Passow. Jena 1875 – p. 71 i nast.). –

Tak. wyobraż. o pierwotn. stan. społeczno. ludzk. mają tak: Mac Lennan, Lewis Morgan II, Albert Post, Giraud-Teulon wreszcie Gumplowicz, który stan ten nazy. pierwotn. hordą. Inni nazyw. go stan. bez małżeństw: lub ~~[illegible]~~ jak Hellwald, Heteryzmem, gdzie „każ. kobie. należ. do każd. mężczyz. i na odwrót, każd. ~~mężczy.~~ kobie. miała prawo do każd. mężczy."

Inni znów, choć człow. wyrodz. z zwierz: przeczą
jedn. aby człow. kiedykol. żył bez jakieg. małżeń.
bo, mówią oni, przecież małpy, liczn. zwierz. drapież.
i przeżuwając. i t. p. żyją parami, mają przeto
jakb. porząd. małżeń: A pod. zdaj. się tych uczon:
że podob. ~~promisc~~ promiscuitas lub wspólno.
Kob: ~~[illegible]~~ pociągaj. za sob. (niedożon. niepłodno. byłab: sprowadz:
zupeł. wyniszczen. rasy ludzk. (Porówn. Peschel,
Völkerkunde.)

Wyobraż. tych uczon: następ: streszcz. Letourneau
gdy ~~[illegible]~~ mówi: (La Sociologie. Paris 84. p. 398)
„W wiek: najbardz. odległ. kied. człow. zaczą.
wyróżn. się od zwierząt (aut. mówi ostrożn:
od zwierzęcości, co jedn. nie jedno znacz.) musiała
~~[illegible]~~ jak. rodzi. małpia istni. w rasie ludzk.
Nasi pierwot. przodko: wted. błąkać się po las:
małemi grup: z któr. każ. skład. się z ojca
lub też z samca, z żony lub żon i z młod; cało:
skład. stowarzysz. ~~[illegible]~~ czaso: pod przew. ojców.
Tak jeszcz. dziś żyją dziś: Weddahowie w
trzęsawisk: trzcin zarośl. (jungles) na Ceylon."
Pod. według tegoż auto: kilk. rodzin połącz.
się w hordę w któr. ~~[illegible]~~ wyrob. się komunizm
Kob: bo wszyst. kobie. należ. do wszystk. mężczyzn.
a przedewszystk. do t mężczy. silni... zdolniej.
Dziś jeszcz. Lumn. także cał.: w niektór. plemion.
australs. ludz. dorośli mają ~~prawo~~ przywil:
posiad. wszyst. kobie. swego plem. W tak.
społeczn. ojcowie dzie. nie mają ojców, lecz
należ. do społeczno. (tamże p. 398)

Z tej wspólno. życia płciowe. (Lumn.
ten dal. cał. p. 399) powo. wyrobi. się famil.
a była ona dział. kobie. Kobieta dla mat. swej:
instynkto. przywiąz; dzieli. wzi. od samca, jak powszech.

wid. u zwierz. ssąc. W hord. dzieci nie miały ojców, ale miały mat. które je karmi. przez kil. lat, przywiązyw. się do nich a opuszcza. je ow. później. Filiacya kobieca zat. zaczę. się ustal. i powol. uporządkow. się. Dzieci dziedziczy. ruchom. przedmiot. któr. należa. do ich mat. podcz. gdy dziedzic. mężczyzny. przechodz. na ~~braci~~ siostrzeń. t. j. na dzie. ~~siostr.~~ siostr. po ojcu."

Później jedn. (dzd. teorii cnt.) w miar. jak przodkow. nasi rozwij. się moraln. i umysł. (nie powiad. nam jedn. jakim sposob. taży ludz. się doskonali.) przywiązyw. się raz. do jedn. kobie. niż do drug. Zaczę. tak. tworz. się genealo. mniej. i pochodze, chociaż na razi. porząd. ne właśn. jedn. lub kil. kob. uważ. je za swoj. własno. Wted. ustali. się genealo. męzka, zen. żeńs. Autorz. się zdzi: że taka była ewolucya rodzi! Możny. z góry zauw: z św. Piotr. że to są doctæ fabulæ, któr. właściw. nic nie trzyma. —

Przeciw teor. ~~(~~pierwot. wspóln. kobiet, jak ją pojmuj. wspomnia. pisa: przemaw. już ogóln. fakt, że dziś. nigd. nie znaj. podobn. wspólno: któraby wyklucza. pewn. stał. związ. Przypuści: to Herbert Spencer, który tak: skłon. się do owej teor. „Wszęd. (powiada on) wspóln. kob. naw. najwyuzdań. jest łagodzo. przez związ. trwaj. czas jakiś... Rasy najbard. podupad. n. p. Fuegowie, Australczy. Andamenczy: pokazu. że związ. płciów. choć zawsze bez żadn. formalno, wiążą przecież jak. trwan. dłuż. lub krótsz. a nie widz. żadn. powod. aby nie przypuszcz. że w grup. społecz. mniej jeszcz. rozwinięt, nie było równ. ~~(illegible)~~ ~~podobn.~~ ocalit. porząd. kobie. przez mężczyzny. Należy uzn. tak. sądzę, że naw. w czas. przedhistory. wspólno: kobiet była

ograniczo. przez postawie. związk. indywidual. pochodząc. z upodoban. mężczyzn. a utrzymywan. siłą przeciw inn. mężczyzn." (Principes de Sociologie. Paris 79. Tome IIe p. 237)

To przyznan. ostat. oczywiś. będ. owe twierdz. że promiscuitas była pierwot. i koniecz. form. pierw. ludzk. stosunk. płciow.

Podobn. Letourneau, któr. wywod. o pierwotn. wspólno. płciow. ustyszeliś. na innem miej. sam z sobą w niezgod. twierd. że wtedy owe związki bestyaln. nie były pierw. stan. przez który ludz. pierwot. przechodz. musieli, bo wedł. róż. warunk. bytu, w który. znajdo. się pierwotn. hordy, wytwarza. się już to promiscuitas, już to poligamie lub poliandrye lub monogamie i t. p. form. małżeń. przyp. żart. wzor. Letourneau z moralist. który. głosz. monogam. być najdoskonal. form. małżeń.; skoro znajdu. się u Weddahów, któr. wedł. auto. „nie są o wiele wyżsi od pewn. zwierząt" (La Sociologie p. 328. 329)

Jeżeli te kontradykc. już przemaw. na niekorzyść teoryi wspólno. płciow. mogę jedn. dodatk. szczegół. wykaz. że ona jest fałszyw.: zbijaj. najpierw czynn. zwolenni. tej teor. pot. historyi: badaj. rozwój małżeń. u lud. cywilizowan.

§9. Rozbiór dowod. przytaczan. zwykl. za pierwot. ~~wspólno~~ heteryzmem ~~pleió~~.

Herbert Spencer w dzie. wspom. (Principes de Sociologie, Tome IIe p. 212 i nast.) usiłu. dowieść, że stosun. płció. u pierwot. ludzi, nie były uregulow. żad. zwycz. ani żadn. ideą podob. do nasz. Jak zwierz. walcz. międ. sob. o samicę, tak. u ludz. pierwot. mężczy. walczy. o kob: i kob. o mężcz. Zazwycz. ~~tak~~ [to] zwycz. ~~s~~ stycznie nied zywał. zadawala. swoj. instynkt. brutal: bez zawieran. stał. związ. opart. na jak. miłoś. ni jak. uczu. powszw. Argum. ~~za~~ które przyto. twierd. swoj. bierz. Spenc: z etnografii, daj. nam pomn. obraz stosun. płciow. u różn. plem. podrzęd. Z góry już musimy się zastrzeg przeciw prawidłowo. podobn. meto. a to tem bardz. że sam Spen. jak wsz. styrelis. uważ. wszyst. plemio. dzik. za spadłe z jak. wyż. stanu cywiliz: Wted. nie należ. z nich ~~wyciąg~~ wnioskow. o pierwot. mieszkań. ziemi. Ale my wogól. argum. bran. z dzisiej. lud. dzik: dowod. tery Spenc: Aby na to odpowiedz. przejdz. je po kolei.

Pierw. argum. brany z braku ceremon. religij. lub jakichkolwie., z bard. niedokładn. ich formy.

U Buszmanów małżeń. polega jedyn. na wzajem. zezwolen. ~~zgodzen~~. ~~się~~ przyszł. małżon. i w dopełnien. ~~prawa~~ powinno. małżeń.+ Tak samo, bez żadn. ceremo: ~~ś~~. zawiera. swoj. małżeń: Szypewajery, Eskimosy, Aleuci, Weddahowie i.t.d.

\+ czyli matrimonium consumatum

Teraz. zaś jest jak. ceremon. to najczę: objaw. się jako przymuso: lub dobrowol: mieszkan. zaś.

Albo męża. przy kobie. i uprowa. do swej. nemio; albo siada z kobie. raz. przy ogniu, albo obier. od żony przyst. jakiś mały podar. albo zjada z nią raz. jak. potraw. Ta ostatn. forma istnie. u Rzym. w najdawn. czas. jako ~~confarreatio~~ przyz. ~~pom~~ nowi małżonk. zjada. raz. pew. gatun. ~~ciasta~~ placka. Wnioskuj. z tego wszyst. autor, że musiała być dawniej epo. gdzie wspól. życie zaczyna. się bez wszelk. ceremon. a tem sam. nie było małżeńst.

Słabo. tego pierw. argum. jest uderzaj. skoro i w małżeńs. chrze: które niewątpl. jest najdoskonal. formą łączenia się ludzi w stałe związ; zezwolen. wzajem. przyst. małżon. jest rzeczą główn. a ceremo. ~~kościel.~~ religii. był. tam niezbędn. potrzeb. gdzie obowiązy. Trydentyns. Gdzie ona ~~mogą~~ nie może być wykona. wystarcza najzupełn. wzajem. przyrzecz. wobec świad. Otóż małżeńst. ~~ostat.~~ owe dzik. lud. polegające według Spen. był. na wzajem. zezwolen. odbyw. się przeważ. w obec świad. przyjęciu w normaln. stosunk. U inn. według tegoż auto. dodana jest mała ceremon. z uprzedn. nie religij. lecz domo. ale że i w tem drug. raz. obecn. jest ~~wzaje~~ obopól. zezwolen. więc trud. rozum. dla czego te małżeńs. mają dowodz. czegoś na korzyś. pierwot. heteryz.

wszy małżeńs.

Drugi argum. (tamże p. 215) brany z niestało. związ. małżeńsk. U Szypewej-czyków, małżon. chcąc pozb. się swoj. połowi: daje jej kije i wypro. ją za drzwi. W tak. małż. ubodz. ze zerwan. Tak samo Perikujcryey w niż. Kalifor: żyjąc w poligam: gdy mężczyzna

którąz z swoich żon, bez ceremo. jej odpędzaj. U Kazyjcryków rozwod. są równ. łatw. z tej jedn. równ. że żona wypra. męża ze drzwi, bo tam kobie. mają więk. znacz. od mężcz. Na krajach. wysp. Tahiti, która w przeciw. uwa. uchodz. za raj niewinno, małżeń. bez żadn. trudno. się zryw. ile razy jedn. z dwóch stron tego zapragn. Wyciąg. stąd Spen. sens moral. że stosu. matrymon. są wynik. długie. powoln. rozwoj. i że w czas. pierwotn. nie było żadn. poczu. świętoś. małżeńs.

Przypomin. że fakta powyż. są podan. wiern. dowod. one było. wielk. łatwo. rozwod: a że sam Spenc. utrzym. że nie znają pocz. narw. dzik. który by nie był spadł z jakie. wyż. stopn. oświe. mógł by było. domyśl. że dawn. było mniej łatw. u nich rozwod. Łatwo. rozwod. nie dowod. przeciw pierwotn. heteryzm; dowod. było. osłabien. moral. i wyprzeżen. stosun. społeczn.

Trzeci argum. (tamże p. 216) brany jest z pewn. praktyk. niemoraln, dziś rozpowszechn. u wielu plem. dzik. Według Lubbocka panu. zwycz. u Eskimosów; Indyan półno. i połud. Ameryk; u murzyn. wschod. i zachod. Afry; u Arab. Abyssyńczyk; Kafrów, Mongoł. i t. d. że na wzorze: gości u nich przebywaj: odstęp. im swoj. żony i cór. U Eskimosów (jak zaświad. Egede) ci za uważ. za najlep. i naj szlachet. którzy pożyczaj. żony swoj. przyjacio. bez żalu i gorycz. Inn. znow. ludy nie przywiązyw. żadn. warto. do nienaruszo dziewic. W Benguela (w Kongo) sprzedaw: dziewictwo młod. panie. aby im zebr. posag. Ten sam zwycz. istn. podob. u dawn. Mexykan. Podobna prostytucya istnia.

na ~~po~~ przemysłkę [?] wyspy Daryjsk. i u Andamenczyków. U niektór. rzecz. arabsk. (n. p. u Assanejczyków) żona obowiąz. tylk. w kilku dniach tygodn. do wierno: w inn. dniach może się oddaw. innym mitośnikom. U Assanejczyków (arabskich) zwyk. cztery dni w tygod. są wierno. mężż, u inn. praep. tylko dwa; a wszyst. też nas tak bard. oburzaj. zwyczaj. bywa. omaw. przed małżeńs.

Ten argum. w pierw. swoj. połow. dowod. tyl. źle zrozumian. gościnno. i obniżen. zmysł. moraln. u lud. pogańs; w drugiej połow. dowod. tak. zwichnięc. poczu. moraln: ale które nie koniecz. dowodz. pierwotn. heteryz. W tak. razie nie warto przecież cytow. dzik. lecz mogę b. wiele smutn. przykład. zbier. z lud. chrześcian; wyraz arystokratów. Jeżeli prostytucja europ: jest przez wszyst. uważ. za upad. moralno: to dla czego: w czas. dawn. lub dziś. jeno. u lud. dzik. ma być ona uważ. za coś inne:

<u>Czwar. argum.</u> (Tamże p. 218) poleg. na nie przestrzegan. stopni ~~mały~~ pokrewień. przy zawieran. małżeńs. jak. napotk. u lud. dzik. Opowia. Hearne, że wiel: Szypewej-czyk. zostaj. w grzeszn. stosunk. z swe. matk; że żenią się z siostr. swe; a nawet z córk. Podobn. stosun. jak twierdz: Langsdorff i Helenius. tak. u inn. plem. jeno dziś. Bastian powia. że królow. na przykład. Gonzalve i w Gabon, aby zachow. czysto. krwi królews. mają zwycz. zaślub. swoj. córki a królowe swoich najstar. syn..

W Peru istniało prawo u Inkasów, od niepam. czas. że następ. trona musia. żenić się ze swoj. starsz. siost. Tak. samo na wysp. Sandwich częst. są małżeńs. międ. siostrą i brat. w famil. królews. Podob. związ. panuj. na wysp. Madagas. a panow. w starożytno. u Ptolemeusz. egipsk; u Skandynawów, u Żyd; Kananejczy; Arab; Pers. Egipcjan. Wyciąg. stąd autor wniós. że pierwot. człow. nie miał podobn. jak inny, wstręt. do kazirodczych związk. a zat. żył niewątpliw. w ogóln. heteryzmie.

Ten argum. jest słabsz. jeszcz. niż ów, brany z prostytu. Bo kazirod. stosun. istniej. u lud. najbard. cywilizow. i chociaż choć są przedmiot. niewysłow. odrazy. Gdyb. one dowodzi: że ~~człow~~ pierwot. były powszech. właściwo. rodu ludzk: to mogł. by tak. samo wszystk. inne grzech. i zbrodn: cywilizow. narod. kłaść na karb pierw. przodk. One dowodz. tyl. że człow. ma często zwierzę: które gdy bierz. górę nad rozum: dopuszcza się człow. gorsz. niewy, niż zwierzęta.

Przechodz. zaś do specyaln. fakt: na któr. poleg. argum. powyżs: powinniś. oddziel. starożytn: od ~~[illegible]~~ stosunk. społecz. Ponieważ. rodz. ludz: pochod. z jedn. pary, musieli koniecz. w pierw. czas: bracia żenić się z siostr: z tego zaś. ojca i z tej zaś. mat. Kazirodst. zat. w szerszem. czas. istnia. tyl. w linii prost. międ. rodzi. i dzieci: i tak. wówczas: było zaw. uważ. za ohydne. przy zmianie. ludzk. rzeczy świad. ~~kiś~~ wyprz. Lota z córkami. Ale nie było kazirodz. międ. brat a siost. lub potomst. siostr. W miar: jak pierwot. monogam. ~~u~~ na wschod. zamienia. się w poligam: ograniczo.

ślubу międ: rodzeńst: przew. aby brat i siostr. nie mia: wspóln. mat. Ten zwycz: istnie: i jesz. dziś. istnież. u wielu lud. Przejść. w narod. monogamicz: podob. związ: zaw. rzadki: i z czas. zupeł. zosta. zabronio: ale mogły zachodz. okoliczno: gdz. zabobon religij. lub powod. polity. jak n.p. u Ptolomeusz: kaza: je tolerow. W podob. sposo: dadz. się wytłum: ślub. międ. rodzeńst. u niekt. lud. dzik: a jeże: zachod. tam obrzydliw. wypad. kazirodst. to należy przeciw. że najrzadk: czystości: i najzwyk. nędz: przerażaj. wszyk. do tych zasad: owoców. dodatkow. z tego pierwot. hetery: nie możec.

Najpierw przecz: wymienio. główn. argum. Spencer. (kilka inn. poźn. przy dan. okaz. omówi.) mogą rzuc. ich fak: przytocz. dowod. przeciw: że naw. na niższ: stopn. cywilizac: napotyk. się wiel. czysto. obycz:

1[o] Wiad. że Weddahowie na wysp. Ceylon. któr. żyj. w dzięi wielk. nędz. i wyłącznie po las: bard. moral. stoją. pewnej pod względ. obyczaj: małżeńs. Wprawd. woln. się u nich żen. z siostr. młod: (co w ocz: Tama. się tem, że od panujące kast są odepchnię: i ~~wszys mały wyłow mał kaznd~~ tylko w bard. czasach kotasty czynił. mogą sob. przyswoić jej – ale małżeń. z star. siostr. uważ. jest za okrop. kazirodz. Otóż ci nędzni Weddahowie „nie znaj. rozwod"; (Bailey) a związ. małżeń. tak za stałe, że zwykl. mów: Tyl. śmierć rozdzie: męża z żoną". Przeciw. boga: i cywilizow: warst. wyższ. mają bard. luźn. związ. małżeń. i żyją w wielk. niemoralno.

2° Dziwy mieszkań. wysp Fidżi - okrutni i ludożer-
czej. w bardz. przykładn. stosunk. małżeńs. „Cno-
ta żon dochodz. do bard. wysok. stopn." powie. Erskine
3° Thlinkisy obchodz. się z żon. i dzieć. bard.
czule, tak samo Bekuanczycy - ich żony są
skrom. i wierne - oba te plemio. jedn. stoją
na wstk. stopn. cywiliz: są okrut. i niedobr. dla
obcych

4° U bizn. plemion murzyńsk. wcale nie lub mało
dotknięt. cywiliz. europej. (która zwyk. je psuje)
napotyk. wdzięcz: przykład. poczu. wstyd. i czysto:
w stosunk. małżeńs. - obok dość wielk. barbarzyńs.
Nad Senegalem, w Sudanie, w Afry. zachod:
i na tak zwan. „złotem wybrzeżu", wśród. murzyni
szukaj. niewinn. pannę ze towarzy. żyć.
a gdy zawiódł się pan młod. na czcie swoj. oblubieni,
zwyk. ją odsyła rodzic. i otrzyw. napowrót swoje
dary. Jeże - żaś żona dowiedz. że to było oszust.
tyl: lub niegodzi. zarzut męża, może z nim
rozłącz. się, nie oddaw. mu darów, a mąż nadto
musi zapła. dość znaczn. karę. W Gwinei murzyn,
doczekaw. się pierw. dziecka, posyła teściów: podar.
w nagro: że „strzeg: niewinno. swoj. córki"
Uwodzenie dziewcz: zwyk.: karan: i t. d. Zob.
poucza: książkę: Wilhelma Schneider: die
Naturvölker (Tom II p. 312 i nast.) Tamże
znaleźć można str. 315 sądy różn. podróżn. o wszystkie
murzynów i murzynek. Mówiąc o moralno:
murzyn. powsz. misjon. Gallais, że nie są oni
tak źli, jak ozwieszy ich okrzyczeli, a słynny
Baker, pełen przesąd. przeciw murzy: powia.
że są źli, ale nie tak źli, jak byliby ludz.
biali w tych sam. warunk.

5° Mnóst. dzik. tak to Amery. jak w Afry. obyczaj: dość wyniosł. pojęć o cno. czysto. Jak u Buszmenów w połud. Afry. tak u Eskimos. w półno. Amery. czystość obyczaj. wśród kob: naw. przez tych podróżn. chwalon. bywa, który nie zaznajom. owa na wyjem. stron. tych plem. (Zob. Schneider. Tom II. p. 435) U Mandansów, Irokezów, Tlinkitów stosun. mężczyz. do kob. był bardzo surow: zwyczaj. unormowany. Autor. wzgardz. to zaś rozwodzący: przytacza wspomn. Schneider w II tom. p. 436.

6° U Azteków, dawn. mieszkań. Mexyku, przekazyw. sob. pewn. zasad. moralno. któr. młodzi. uważ. się za pew. Wśród nich znajdują się: rada ojca dla córki: Strzeż się zagrzęznąć w błocie; lepiej byłob. abyś zaraz umarła... Druga rada daje: Nie wybier. męża, jak się wybie. płaszcz; wytrwaj przy mężu twoj. do śmier. i t. d. Zob. o tych ówcz. zasad. moraln: Müller'a Gesch. d. amerikan. Urreligionen. Basel 1867. 2 Aufl. U Azteków bard. uważ. na czysto. dziewcząt. Uwodzic. albo musiał porzuc. na zawsze. ojczyz. swoich intryg, albo z nią się ożen.

7° Appun, który żył długo wśród dzik. tubylc. Gujany i z krajowcy kobie. był ożeniony, chwali wstydliwość tych sąsied. naszych dzik. (Unter den Tropen. Jena 1871 2 Bde) Treutler tę samą potwierdza. oddaj. kobiet. Araukanii (Fünfzehn Jahre in Südamerika. Leip. 82) Misyonarz O. Marcin Dobrizhoffer żył siedem lat wśród Abiponów w Paragwaju i nie może dość nachwal. się czysto. ich obyczaj. (Dobritzhoffer, Gesch. d. Abiponer. Aus dem Latein. von Kreil. Wien 1783)

O. Dobrizhoffer zezn. że w ciąg. siedm.
lat, które mieszk. u nich, nigd. nie tak. nie ustysz.
coby mogło obraz. wstydli. ucho lub oko; a stew.
ozyto Abiponów Hiszpan. za wzór, godn. naśladow.
Nie moż. bez wzruszenia przeczyt. opisy cnót
które dają wspomnian. jego żone Nazen misyon. George Chaworth
Musters, który czas dłuż. przebyw. wśród Patagoń-
czyk. (Unter den Patagoniern. Aus dem
English. Jena 1877. 2 Aufl.) twierd. że w
swoich pierwotn. siedzi. prowad. życi moral. ale
w osadach hiszp. oddaj. się trunko. i upadają
moraln. Darwin który z tako poszer. mówi
o bestyalno: Peszereszów (na wysp. ognia)
oddaj. przecież dziewczyn. z tamtych stron potw.
że była skrom. i dbając. o przyzwoito. Bischoff
w 81 mia. w Niem. trupę Peszereszów, a międ.
dziewczyn. 3 i 4 let. tak. skrom. i pełn. wstyd.
że musiał zaniech. pewn. anatomicz. obserw.

8[o] Tubylców Vandiemenslandu wytępio:
ale to co wiem: z urzędn. sprawozd. angiel: nie
woln. od stronnicz: przesąd. dowodzi, że to byli
ludzie dobrzy, ~~przyz~~ spokojni, a bard. dbali o
czysto. obyczaj: Zosta. zepsu. pot. wytępi: przez
angiel. osadnik: którzy po więk. częś. byli tam
zesłani na posielen, zat. ludz. najgorsz. charakt.
i zwichni. obyczaj.—

Mieszkań. Oceanii, zwłaszcz. Tahitczycy, zost.
tak. zdemoralizow. przez Europejczy. Mnóst.
przykła: bardzo wysoko. ucze. wstydliwo. i cnoty
u wszystk. prow. ludów Oceanii i Polinezyi,
znaleźć moż. u Schneidera: Die Naturvölker.
Bd. II p. 443–450.—

To co przytoczyli: wystar. aż nadto aby wykaz
stało. argum. Spencera i jego zwolennik.—

§ 10. Poliandryja

Niektór. uczeni, jak. Mac Lennan twierd. (Primitive Marriage. Edinburgh 1865) że z pierwotn. heteryz. wyrobi. się famil. regular: w ten spos. że naprzód zaczęto żyć w tak zwan. poliandryi. Była ona pierw. krok. ku lepsz. organizac. famil. Hordy pierw. pow. autor, zawsze walczy. międ. sob. o kobie. ~~Dzieci~~ Kobiet. porywa. należ. do całej. hordy, a że ~~obok tego~~ mało było kob. w hordz. bo drugy zabij. dzieci. a przedewszyst. dziewczęta. Zbiera. się kilku mężczy. na około jedn. kobie: i zakłada. ~~ze~~ z nią razem wspól. ~~domost~~ ognisko Tym sposob. jest poliand. konieczn. form., przez któr. przejść musiała ludzkość; jak nie odwrot. gdziekolw. ona istniała lub istnieje. jest ona dowod. dawniejsz. heteryzmu.

Tę zapatr. błędn. teor. swoj. popier. Mac Lennan fakt: a takiemi są wedle niego: Lewirat, Nijoga i dziedziczen. po braciach. Gdzie te trzy instytuc. istnieją. tam była poliandrya, a ta znów: była następst. dawniej. heteryzmu. Zanim rozbierzy. znaczen. i charakt. wspomnian. trzech instytuc: społeczn., wypad. przypatrz. się sam. poliand; zobacz. gdzie jeszcz. istnie. i w jak. ona form. występ.

Wyrob. form. poliand. znalezć moż. w Tybecie. Moorcraft i Trebek tak. ją opisuj. (Travels in the Himalayan Provinces etc. London 1841 2 voll): Gdy najstar. syn się żeni, przechod. na niego majątek ojcows. a zaraz. obowiąz. utrzymywan. rodzic. Ci mogą i nadal mieszk. przy synu, ~~jeśli~~ on i żona jego

tego pragn.; w prerw. raz. ~~Lat~~ wydziela im się osobn. mieszkan. Młodsz. syn zwykł. obiera karyerę lamy. Jeże. jest kil. braci, a tak. ich upodoban. mogą stać się położ. męża ~~żony~~ ~~starsz. brat.~~ swojej bratowej czy racz. nałożnikami czasowemi; dzieci zaś wszyst. należ. do głów. rodzi. Młodsi brac. nie mają żad. prawa; służ. jako parob. u starsz. brata, któr. wedł. upodob. może ich odpędz.; niemniej żadn. obowiąz. by ich żyw. Gdy umie. brat najstar.; drugi w starszeńst. dziedzi. jego mająt.; władz. i wdowę. –

Cokolw. odmien. jest poliand. Todasów. Jeże. ~~tam~~ u nich jest czter. lub pięciu braci, a najstar. się żeni, to żon. jego, może młodsz. braci, uważ. za małżonk.; w miarę, jak podrastaj. Jeże. zaś żona ma kil. sióstr młodsz., to te, gdy dochod. do wiek. dojrzał.: stają się żonami męża lub mężów ich starsz. siost., a wszysc. mieszkaj. pod jedn. dach. Jeże. za dzieci, to rozdziel. się w ten spos. że najstar. należy do starsz. brata, drug. do drug. i t. d. W ogól. Todasy żyj. w komplet. komunizmie.

Do wspomnian. form, dają się sprowadz. wszystk. ~~przyp.~~ fakta poliandr. jak. napotyk. w Ceylon, (tak. u bogat., jak. biedn.), u niektór. plemion Amery. północ.; pot. w Azyi w Kaszmirze, Ladaku, Kunawarze, Kiste-warze i Sirmoru, pot. u niek. plemion arabsk. W starożytno. poliandrya panowa. w Arabii; ~~opisu~~ wspomina jest niekied. w indyjs. epopei Mahabharata, następ. Cezar ją znal. u Brytonów i tak. ją opisuj.: de bello gall. V. 14. Po dziesięc.: lub dwunastu mężczy. mają wspól. żony, a najczęś. bracie z braćmi

lub rodz. z dziećmi. Dzieci zaś, ~~z tych~~ jeżeli się rodzą, należą do tych, którzy pierwsi zaślubi. dziewczę. (Podobn. jak wyż. w Tybecie) Ponieważ wedł. Lubbocka powsz. wszyscy nasi przodkow. żyli w monogam. przeto Darwin robi uwagę: że poliand. brytońska musiała chyba późn. powst. Że zaś to wydaje mu się niedowodn. przeto odrzuca pierwot. monogam. plemion wszystk. twierdz. że żyli w poliand. Czy to prawd. zobaczy. późn.

Teraz dla uzupeł. obraz. jeszcze słów parę o poliandr. Nairów. W wspomnian. wyżej mowa o braciach, którzy posiad. jed. żonę lub razem z nią wszyst. jej siostr.: u Nairów nie ~~a~~ bracia lub krewni: lecz obcy łączą się w poliand.

Nairy żyją jako kasta panują: na wybrzeżu Malabarskim. Jest to szlach. bar. dbała o czysto. krwi, stąd ich kobiet. mog. tylk. wybier. ze męż. tej sam. kasty lub (Kasty) wyższej. Wystrzega. się wielk. związk. kazirodcz. a ostatecz. jedn. domu nie mog. zawrzeć ślub (między sobą). To za te granic. panuje u nich wiel. swobo (obyczaj): kilka famil. mieszka raz. w wspóln. domu, posiad. wspól. majątk. Najstar. z tych z jednocz. familii administr. majątk. a matka, lub gdy umar. najstar. siostr. prowa. dom wspól. Gdy córka Naira wybier. za mąż, wtedy równocześ. kilku inn. męż. wybier.: którzy po kolei ją odwiedz.: ale nigdy z nią nie zakład. osobn. domu. Małżeństwa te w takim sposób rozwiąz. się. Żona jedn. zost. przy swej (matki) rodzinie a zabiera. dzieci, jeżel. któr. się narodzi. W tem małżeń. Nairów widzimy Mac Lennan, że odtwar. pierw. sposób życ. ludzk.: często co wytworzony z dawnej jeszcze heteryzma a Spencer +

+ zaw. lubią uogóln. podobn. fakta i staw. a priori hypote: takie kreśli obraz rozwoj. ludzk. rodziny. Po heteryz: przyszła najgrub. forma ~~mał~~ poliandryi, gdy jed. kob. ma kil. męż. którzy nie są pokrewnie. a gdy kaź. mąż ma kil. kob. któr. nie są pokrewnio; pot. przychodz. forma, gdy kil. męż. niepokrewn. ma tyl. jed. ~~kob~~ żonę; nareszc. kilka braci ma jed. żonę: i dodaje z zwykłą pewno. siebi. kreśląc: bieg postępowy budowy rodziny. (Principes de Sociologie. Tome IIe p. 268)

Do powyż. form, dodaw. wspomn. już małżeń. któr. rozpo. arabsk: gdz. rozn. obowiązu. się tyl. w pewn. dniach tygodn. n. p. czterech, należ. do męż: a w inn. dniach nie potrzeb. jemu być wiern: mamy mniej więc. komplet. pogląd. na tę dziw. instytu. któr. jest, przypuszcz. z dale. widzie; jakob. karykatu. prawdz. małżeńs.

Powinniś. najprz. wyłącz. z nasz. badań tak zwa. małżeńst. Nairów. Nie ulega wątpliwo. że ono jest więc. heteryzmem, niż małżeńst; bo z małżeńst. rzeczyw. tyl. pewn. ceremon. wstępn. jak wówczas: wspóln. sznura z naszyjn. monetą na szyję oblubienicy; od wszystk. zaś heteryz. różni się tem, że młod. kobie. oprócz pierw. męża wolno tyl. wybier. 10-12 kochan. + i to zawsz. z klassy Nairów. Zważy. że Nairy są wśród. w społeczeńs. dość ucywilizowan. powie. że cały ten niemoral. nie jest reszt. czas. pierwotn. ~~[illegible]~~ lecz rafinowan. zepsuciem które poprzedza poliandr. dawniejszą ~~[illegible]~~ mniej wstrętn. form. Tego zdan. jest tak. Dr. Starcke w najnowsz. dziele: Die primitive Familie. Leipz. 88. p. 90-96.

Pozostaj. zat. do rozważ. tylko typ poliandryi tybetań. i typ Todasów, bo do nich sprowadz. się daj. wszyst. inn. mniej lub więc. wyrob. formy tej instytu. Skoro Mac Lennan i wiela inn, po części wspomnian. już etnolog. lub socyolog. twierd; że poliand. powst. z pierwotn. heteryz. i że poprzedzała formy małżeńst. poligam. i monogam. wyrosły z poliand. jako z koniecz. przestanki społecz., powinniś. rozbió. poliandr. przeprowadz. w dwóch kierunk: odpowiad. naprzód na pytan: skąd powsta. poliandr.? a potem na drug. pytan: czy poliand. była form. pośrednią: przez któr. przeszła ludzkość zanim przyjęła poligam. i monogamicz. małżeńs.?

§ 11. Poliand. nie dowod. pierwot. heteryzmu.

Każd. zjawis. społecz. powin. być tłumacz. zasomo. przyczy. najbliż. i najnatural. Dopiero w braku takow. wolno uciek. się do hypotez, a i te nawet powin. zaw. opier. się na jak. fundam. rzeczywist.

Zacznę od typu małżeńs. tybetańsk., uważan. się on zaw. razem z komuniz. majątkow. w jedn. i tej sam. famil. (Najstar. syn bierze wszyst. w posiad. wdzię: a młod. bracia mogą przy nim pozost.; dopóki jemu się podoba. Oczywiś. ze względ. ekonomicznych. mężczyzna wystąpić się przeciw. Dzieci wszyst. nale. do najstar. bra.; on jest pan. domu i naczelnik. rodzi. Po jego śmier. drugi brat żeni się z jego wdow. staj. się pan. majątk. głow. domu i ojc. wszyst. dzieci. Jest oczywist., że może być w tak. stan. rzeczy być mowy o poliandrycz. małżeń., bo właściw. małż. istn. tylk. międ. najstar. brat. a jego żoną; młod. bracia w miar. jak podrast. stają się natożnikami swoj. bratowej ale nie staj. się jej mężami. Byłob. małżeń. gdyb. kil. braci wspól. zaślubi. jedn. kob.; ale tego w tym wypad. nie mamy

U Todasów (a był to drugi typ poliandr.) ma się rzecz podobnież. Ta tyl. istniej. różni. od formy tybetańs., że gdy żona najstar. brata ma siostr.: te tak. stają się po kolei żonami i jej mężem młod. braci, a dzieci nie należ. wyłącz. do najstar. brata, lecz dziel. się międ. braci. Mamy tutaj poliandr. połączo. z poligin., na tle wspóln. majątk. i gospodar.

Jak. wytłum. powstan. obydw. tych typ.? Spencer (Tom II. str. 267) twierd. że nie moż. ich wytłum. ani przez rzeczywist. kraju,

ani przez ubóst. żeniąc^ych^ się; ani przez brak. kob:
lecz jedyn: jako zabytek. dawn. procederu. któr. niegdy
wszyst. ludz. był wspólny.^+^ ale nie jest prawie wykluczo
możno; że w roln. kraj. różn. powod. mogły dać
począt. tej ^sam.^ instytucyi.

+ Jeżeli zat. okaże się, że ~~nie jest~~ ^można^ naw. wytłumacz. to zjawisk. społ. hypote. Spenc. upad. Otóż

W Tyb. niewątpli; jak zaświad. rzędu podróż;
nieurodzajno. kraj. główn. jest przyczy. Wilson
zaświad; że gdyb. wszyst. małżeńs. zawiera. w
Tybe; ludno. wkrót. urost. by do tak. rozmiar.
że nie mogłab. się wyżyw. na miej. Przy poliand.
mało jest dzieci, nadto mnóst. młod. ludzi
obojej płci wstępu: do klaszto. męsk. lub żeńs.
któr. wszęd. wznie. pod relig. Buddy, a najbar.
w ojczyź. Dalai-lamów. Argum. Spenc:
że poliand. zdarz. się tak. w kraj. żyzn. śród
ludzi bogat; nie ma wiel. wagi, jeżeli. Tybetańs.
poliandryą tłumac. dostate. nieżyzno. ~~kraju~~ Tybetu.
Jeżeli w tak. kraju, skutk. zbyt. mnoży się ludno.
to albo wyst. część. na głód, albo zmusz. do
emigra: Tej zaś Tybetańczy. nie chwyta. się,
bo ani pokojowa ani zbrojna nie przedstaw.
wielk. szans; reszta ludz, któr. przyję. wiarę
Budy i za wyrocznię pokojow, zat. chcąc
uniknąć głod. nie powstan. jak poliandr. i
komunizm majątko:

U Todasów główn. przyczy. poliand.
zdaje się być brak. kob. Dziewcz. zar. po narodz.
za^wyjąt.^biją. Ale nie można. twierd. że zabijan.
dziewcz: i stąd powstał. brak. kob: wywołał,
poliand; można prawie w tym razie specyalne:
zabijan. dziewcz. być skut. poliand, któr. większ.
ilość kob. robiła zbyteczn. W istocie nepotyz. poliand
w Tebucie, gdzie wcale nie był brak dziewcz; a
znów: w Tybe. gdz. zaprowadzo. była poliand.

nie zabijan. dziewcz.

U Nairów znow. ani brak. kob. ani współn. majat. nie są przycz. wzniosłe. heteryz. który wyż. opisaliś.; lecz przesąd. stanu lub kasty, zemitow. w życ. prowincz. zwyczaj.; a co do braminów na Malabarze, przynie. aby nie urośli zbyt w liczb. a przeto straci. na znacz. ~~Tam~~ [^Ich] młodsi bracia, jak. zaświadcz. Buchanan i Duncan, rzadko się żen. lecz wola żyć w ow. luźn. stosunk. z kobiet. Nairów.

Tak. widzi. że każd. z tych typ. zawdzię. swój począ. inn. przyczy. A w inn. kraj. mogł. inne jeszcz. przycz. wywoł. to zjawis. społecz. Nie znam. wszyst. dziś przycz.: ale wszyst. były one natur. religij. lub polityc.: ~~To~~pewno, że zaw. ogól. przycz. poliand. jest ograniczenie praw. [^do] zawieran. małżeń. W kraju Assam n.p. jak opowia. Butler, przysług. żenien. się przysług. przedewszyst. starsz. bratu. Młodsz. brat nie moż. zawier. małż. dopóki tamten żyj. w celibat., jeżeli nie otrzym. od niego pozwol. na piśm. Jeżeli to nastąpi: star. brat traci praw. do zawier. ślub. a gdyby pomi. to się ożen. wszyst. go uważ. jak wyrzuc. Tut. oczywiś. rzecz religij. wytworz. poliand. Widzi. zat. że polian. rzecz. wyżs.: stąd że jak majat. tak i praw. zawiera. małżeń. są przy głow. rodzin. i młodsi brac. jak z majat. tak i z żon. brat. starsz. korzyst. ale nigd. nie staj. się pełno. właściciel. ani pierwszego ani drugiej. To już pokazu. że mamy do czynien. z dość skomplikow. organiz. społecz., która dopie. wted. powst. mogł., gdy majat. i rodzi. były należy. zorganizow.; bynajm. zaś nie będzie. poliandr. uważ. za form. pierwot. i mało rozwinię; następuj. bezpośred. po heteryzm. powszechn.

§ 12. Poliandr. nie była koniecz. szczebl. do poligam. i monogam.

Mac Lennan dał. wszys. przedstaw. jak. gdyby poliand. była koniecz. form. z któr. wyrobi. się wyż. form. małżeńs. Poliand. była postęp. wobec heteryzm.; ale zapewn. wszys. jakiś szczebl. przed.: i przemieni. się w inn. form. Spencer któr. dał. przyzn. poliand.: jako form. pośred.: małżeńst. ludzk. po heteryz. przeczy jedn.: żeby z niej powsta.: poligam. lub monogam; bez istnie. ~~przypad.~~ dziś tu i owdzie poliand. uważa za urześl. ocalo. reszt.; dawn. pierwotn. stanu polig. zaś i monogam. za nowe szczeb. form. któr. wyrugow. poliand. Na pozór nie wiel. różni się ~~międ.~~ jedn. od drug. poglad: Po bliż. jedn.: rozpatrzyw.: okaże się, że ~~teorya~~ Spencera pośredn. wyprowadz. ~~...~~ teor. Mac Lennan, a przez to znowu sieb. samą zabija. Rozumowanie Mac Lennan'a da się wyrz. w tę formę. W poligam. i monogam. są ślady poliand.; zat. poliand. była ich koniecz. poprzedniczką; zat. poliand. była pośredn. formą między pojęc. małżeńst. i więc po heteryz. Spencer przeciw. twierd.: że w polig. i monog. nie mamy żadn. śladu z któr. by można wyprowadz. poliand. jako dawniejsz. form. +

+ W ted. jedn. twierdze. Spen. jako polian. była niegd. form. ogóln. traci jedn. z swoich ważniejsz. podstaw

Np. W ich: Mac Lennan opier. się na fakt.: gdy: pośmier. starsz. brat. najbliż. wiek. z braci był obowiąz. zaślub. wdow. a że takie miało miejsce u Żyd., przeto według niego monoga. i polig.: Żyd.: była poprzedzo. w czas. dawniej. przez poliand. Na co słusz. robi uwag.: Spencer, że fakt; przytacz. przez Mac Lennan'a dowodz.

tyl; że kobie; jak ina. przedmio; przechodzi.
praw. spadk. w pośród tych, któr. do spad. mieli
prawo. U Bellabollasów wdowa przechod.
do haremu brata jej męża. U Zulusów wdowa
oddawan. bywa ~~brat~~ tak samo ~~bratu jej zmarł.~~
~~męża~~ erywagrowi. U Damarasów, gdy naczel. plemie.
umiera; żony jego dostaj. się jego bratu albo
najbliż. krewn. W tych ~~wypad.~~ ludów wspomni.
poliand. grupet. jest męzne: a dziedziczen.
żon zmarłego: ~~?~~ tłumacz. się przez praw. spad.
W Kongo, jeżeli z trzech braci jed. umie.
to dwaj pozostali; dzielą się żoną: jego
W tych wypad. i wielu inn.: oczywi. kobie.
jest tyl. rzeczą, nie osobą. Wid. to dobr.
z fakt. następując:

U Nowozelandczy. żony ojca dostają się
po jego śmierci synom a żony brata ~~zmard.~~ jego braciom
pozostał. (Thomson) U Egbasów syn
dziedzi. w spad. po ojcu wszyst. jego żony, z wyjąt.
własn. matki (Burton). Taki sam zwycz.
panuj. u plemion na zachod. wybrzeż: niewolników
w Afry. (Bosman) i w Królest. Dahomey

Stwierdz. więc Spenc.: tę hypot. odrzu.;
nie zdoła jedn.: że razem z nią upad. także
jego wniosk. o pierw. ogóln. poliand. Bo
jeżeli poliand. nie zostawi. śladu w wyjąt.
form. małżeń.: to nie ma powod. uważ. jej za
ogóln.: a jeżeli nie była ogóln. to upad.
także drugie hypote. o uprzedniej. heteryzm.:
które ograniczeni.: miała być poliand.:
W istocie główn. argum. Spen. tez jest, że
nie może poliand. inacz. wytłum. jak przez
rozwój z dawniej. jeszcze heteryz. (Tom II. str.
268)

że poliand. da się wytłum. inacz. zobaczyć. wyż. Tut. dodam: uwag: słowo. zaraz przeciw Spen. jak Mac Lennan'owi, skoro obaj przyjm. pierwot. heteryzm.

Nie wolno stawi. hypot. któr. nic nie tłumacz: a taka hypot. jest pierwot. heteryzm.+ Czyż tłumacz. on poliand.? Widzieli. że zjawi. fakta tejże dadzą się lepiej wytłumacz. ze pomocą inn. żadnej hypotez, lecz fakt. Ale najważ. to, że hypot. Spencer. i Mac Lennane właśnie nie tłuma: jakie powstała poliand. Bo jeże. w stan. pierwot. heteryz. kobie. miała prawo do wszyst. mężczyzn; to jak. się stało, że nagle włożo. na nią obowiąz. poprzestan. na kil. tyl: indywid. i to najczęściej braci rodzon.? Tego nikt dotąd nie wytłum. z założeni. pierwo. heteryz: Przeciw. mojej. Tatus wytłum: że w monogam: prawo kobie: do jedn. męża, zostało rozszerzo. do kil: osób, z nim spokrewnion. Na to wystarcz: warunki majątko: a pod. rozpowszechn. u lud. podupadł. lub mało rozwiniętych, zwyczaj, by kobie: należ. tak: czas. do gości lub przyjaciel. jej męża. Fałszyw. zrozumian. gościnność lub przyjaźń, pod. koniecznością komunistycznej ~~wspólnej~~ majątkow. tłumacz: Tatus. poliand: jako wyrosłą z monogam: i jest jakob. jej rozszerzen; ale nie tłuma: odwrot: że poliand. jest wyrazem: ~~...~~ pierwot. heteryz. —

+ Jest hypotezą, bo dziś. nigd. nie istniej. naw. u najbard. podupad. lud.

Co zaś do fakt: dziedzicz. żony po brac. zmarł: o ile istn. ten zwycz. u Żyd. i Indów, osobno rozpatrzę w następ. paragr.

§ 13. Lewirat i Nijoga

U Żydów a takż. u Hindusów istn. zwycz.: ~~aby w razie bezdzietn. śmierc~~. taki, że gdy człow. żonat. umier. bezdziet., przez fikcyą legal. stwarzan. mu potomst. przez małżeńst. wdow. z brat. nieboszczyk.

Przypatrzm. się najprzód. zwycz. żydows.: czyta. w Deuterono.: rozd. XXV. w. 5–10.

Gdyb. mieszka. bracia pospo. a jed. z nich zszedłb. bez potoms., żona zmarłe. nie pójdz. za inne; ale ją pojm. brat jego i wzbud. nasien. brata swego. I pierworod. z niej syna imieniem jego nazowie, aby nie było zgładzo. imię jego z Izraela. A jeślib. nie chciał. pojąć żony brata swe., która mu praw. należy, pójdz. niewias. do bramy miejsk. i uciecze się do starsz. i rzecze: Nie chce brat męża mego wzbud. imien. brata swe. w Izra. ani mnie pojąć za żonę. I wnet każą go przyzwać i zapytają. Jeśli odpo.: Nie chcę jej wziąć za żonę; przystą. niewias. do nie. przed starszy. a ściąg. but z nogi jego i plunie mu w twarz jego i rzecze: Tak się stan. człowiekowi, który nie buduje domu brata swego. I nazową imię jego w Izra.: Dom rozzutego. –

Z tem praw. mozaiczn. należ. porówn. opowiad. w Księ. Ruth, gdz. Boos zbier.: radę starszy. w bram. miast., i propon.: krewne: ~~moabitki~~ owdowiałej Ruth, aby nie tyl. kupił grunt należ. do jej teścia Elimelech, lecz tak. zaślub. samą Ruth. Ten jedn. wyrzek. trzewik swój i odd. go Boozowi, który był +

+ świad. dobrych krewnych i mówi. rzekł Booz: „Wy dziś jesteś. świadkami, żem otrzymał wszyst. co było Elimelechowe i Chelionowe i Mahalonowe za pośredn. Noemi. I Ruth moabit. żonę Mahalon, wziąłem w małżeń. aby wzbud. imię zmarłe. w dziedzict. jego, aby imię jego z domu jego i z braci i z ludu nie zginęło. (~~V Mojż.~~ Ruth rozd. IV. w. 9–10)

Mamy zat. w Ks. Ruth fak. położ: Elimelech ma żon. Noemi i dwóch synów, i posiad. grunt w Betleem. Ale głód. grasujący w kraj. wynió. się z żon. do Moabit. gdzie synow. jego poj. dwie moabi. żony. gdy ~~Ale~~ Elim. i syno. jego pomar; Noemi powróci: do Betl: z jedn. z swoich synowych, wdowa. Ruth – drug. pozost. w ojczyź. Aby pamięć Elimel: lub raczej syna jego Mahalona, nie ~~pozost~~ zaginę. bezpotom: najbliż. krewn: był powin. zaślub. Ruth, ale odstąpił praw. swe: drugie. z rzęd. krewn. Boozowi, ten bien. wziął. i Ruth, z tego małżeńs. Obed poliuszył się Noemi, t. j. prz legał. fikcyą był uważ. za jej wnu: Ale tego mów. do niej niewias: Błogosła. Pan, który nie dopuścił, żeby ustał potom. domu twe. i żeby imię jego było mianow. w Izra. Z tego Obeda pochod. Izai, ojc. Dawida. Beata syn. Booze owych i należ. wytarza. do niego a.~

Do wspomnia. zwycz: odnosi się sofistycz. pytan. Saduceusz: zob. Xsi Pan u Matth. w rozd. XXII (powtórz. u Mark. w rozd. XII i Luk. rozd. XX) o siedm. braciach, któr. po kolei żeni. się z wdow. najstar. brata, a nikt z nich nie miał ~~syna~~ dziecka. Pyta się zat. Saducea. czyj. będ. żon. owa niewiast. po zmartwychwstan. na co Xsi P. dał owo wierzow. odpow: że po zmartwychwst. nikt nie żeni się ani za mąż pójdzie. lecz będą wszys. jako anioło.

W tym zwyczaj. żydow. chociaż znow. upatrywać ślad. pierwot. poliand: a po prostu niezmiernie rozwinięt. demon. heteryzm. Tak. same tego zwycz. z podobn. u Hindusów, uczeni. dowieść, że ten temu szczególn. oddaje mocy na korzyść poliand. Otóż zwycz. hindusowy nazyw. się <u>Nijóga</u> i według praw Króla Manu na tem poleg: że gdy ktoś umrze: bezdzietn. z klassy starsz: i rolnicz: wdowa ~~jego~~ po nim, może albo z jego brat. albo inn. krewn. spłodz. dziecko, które należy do nieboszcz. Jedn. zwodnemu wyższ. klass tego nie wolno. Ale prawo indyjs. poszwa. tak: że żyć. męża, o który. się przypuszcz. że nie zdoł. mieć dzieci, praktykow. ten zwycz., przy użyci. pewn. ceremo. religij. Ale i w tym razie wyżs. klassy nie mogą korzyst. z tego zwycz: Stąd wynik. różni. międ. lewiratem hebr. a hindusow. <u>nijoga</u> i bo ~~bo~~ 1° <u>nijoga</u> pozwala już za życ. męża bezdzietn. na cielesn. stosun: jego żony z ~~br~~ szwagr. lub inn. krewn; w celu dorobien. się dziecka; a żyd. ten niemoralny. zwycz. był zupeł. nieznany.

2° <u>lewirat</u> jest komplet. małżeń: wdowy z ~~szwag~~ brat. nieboszczyka, ~~zmarł. jej męż~~ podcz. gdy nijoga nie jest małżeńst. bez tyl. cielesn. stosunk: dozwolo: ku ~~spłodz~~ otrzyman. jedn. dzieci: a nie więcej. Wdow. zresztą nie staje się przez nijoga niczyją żoną.

Spieran. się o to, czy Nijoga czy Lewirat jest dawniej. przyj. znowu ~~sąd~~

wychowż. z fałszyw. hypoth. że obie instytu-
były więcej. powszechn. ~~inst~~ forma: rodzinne:
co oczywiś. tyl. tym sposob. dało się wdrożyć:
że tego. mnóst. podobn. form w jedn: niełogicz.
całość.

Z tego, co się rzek: wynika, że nijoga
może mieć miej: ze żył. małżon., może mieć
po śmierć. W pierw. raz. nic nie ma ono nic ego.
wspóln. z Lewira. i jest tyl: wynik: bard.
powszechn. w starożyt. zwycz: aby jakimkolw.
bądź. sposob: dostar. dzieci. U Spartan. tak.
bywało, że starszy obywat: a bezdzietn: zezwal.
na stosun. żony z młodsz. obywat. a tego
rodz.: stosun. istnie. więc. gdz. wyżs.
cenio. materyal. warto. dzieci, niż moral.
żony; gdzie zres: bezdzietno. była uważa.
za hańbę. U żyd. jedn., którzy najwyż.
mają moralno. wśród starożyt. lud. tego brzydk.
nie używa. zwycz. +

+ pomimo że bezdzietn. była uważa. tak. za hańbę

Jeśli zaś nijoga bierzy: w drug.
jego postaci: gdzie chodzi o to, aby ~~aby~~ potom: obudz. niebosz.:
bez zawieran. jedn. małżeń. z jego wdow: to należy
tłumacz. ~~ten~~ ten, + także niemoral. zwycz., przez
zabobon, u wszech lud. rozpowszechnio. ~~aby~~ że dla
spokoju duszy nieboszy: potrzeb. jest ofiary, a czci i kult ~~kultu~~ boski zmarłe. Otóż żeby te
nie ustawa: potrzeba, by nieboszcz ~~aby~~ miał syna choć fikcyjne, któryb. mógł
~~o tem pamięt. należy~~ pamięt. o zmarł.
i wykonyw. wszystk. ceremon. pogrobow. kultu.

Najwięcej. Mac Lennan upatruj.
mel. podobień. mię. Lewira. i Nijogor a Poliand.
Jest ono był. pozorn: i ogólniko: ponieważ w
wszystk. tych wypad. dziecko poczyty. jest
za własno: osoby, żyw. lub zmarł. która nazyw.
do ojcost. praw. sobie rości nie może. Jedn. tego
rodz. fikcya legal. napotyk się w wszystk. prawodaws.

U narod. nowożytn. tak. każd. dziec. zrodzo. w małżeńs. jest uważ. za dziecko prawego łoża i wszyst. przymiot. takiego posiada. Adopcya równ. dawała w starożytn. i dziś w nas. czas. wszystk. prawa dziecka prawn. zrodzonego. ~~adoptowane~~. Chociaż wszystk. te fikcye uważ. za część. danej poliand.; jest zupełn. dowoln. przypuszcz. Powiem. przeciw., że tego rodz. fikcye ~~do~~ mogą powst. dziś. w dzisiej. przy wyrobion. społeczeń. i powin. być tłumaczo. przyczyn. historycz. lub lokalne: które w różn. kraj. lub narod. mog. podob. wydaw. skutk. Nijoga, gdy praktyk. jest za życ. bezdzietn. męża, jak. podobn. zwycz. u Spartan. tłumacz. się dostatecz. chęci. posiad. syna, który jest cenną siłą robocz. lub militarnąą. Nijog. praktyk. po śmier. męża wypływa. z ~~zabobon~~ obawy, aby nie ustawa. pośmiert. ofiar. Lewir. hebrajs. jest skut. praw agrarn. żydow.: ~~mocą~~ usiłując. zachow. posiadło. ziemi. w tych sam. rodz. W zasad. zaś i w skutk.: lewir. hebraj. nie tyl. nie jest podob. do tybetań. poliand. lecz wręcz jej przeciw.; skoro w polian. brat zmarł. staje się ~~spadk~~ przez ~~małżeń. z~~ zaślubien. wdow. spadkobierc. majątk. i dzieci nieboszcz.; w lewir. przeciw. żony się rob. do tego drog. skoro pierw. syn z tego powtórn. małżeń. bierze imię nieboszcz. i majątk.—

To prawn. znaczen.: lewira i nijogi nie mając. nic wspóln. z poliand. lepiej jeszcz. uwydat. w następuj. wypadk.: gdzie albo 1° za mąż nie wychod. ~~nie został nie~~ wdowa, lecz panna; albo 2° za mąż wychodz. wdowa, ale nie bezdzietna.

Przykł.: pierw. formy mamy w starożytn. Iranie. Tam istnie. pięć rodzaj. form małż-

† Jogan-zan i Satar-zan

zmarł. Z niej dzieci pierwsze idą na tej samej fikcyi prawnej, co lewirat: chodzi nie o odbow. lecz o pannę chodzi.
W małżeńs. zwan. Jogan-zan ~~mężatka~~ panna przyjęte na małżeńst. stawiane aby pierworodny syn nie był jego syn. ~~jej męża~~, lecz aby uchodził za syna jej ojca lub brata, zmarłe. bez potomk. męskich. ~~Tak~~ Stosownie do warun. panna dostaje z majątk. ojcowsk. część, przynależ. jedn. synowi, a gdy pierworod. syn ma lat 15, stadło małżeńsk. raz jeszcze odbywa małżeństwo.
W małżeńst. zaś zwan. Satar-zan tak samo ma się rzecz: z tą tylko różnicą, że panna i warun. powyż. nie stawia: na korzyść ojca lub brata, lecz jakiejkol. obcej osoby, która za to musi złożyć sumę pieniędzy. (Porów. Starke str. 164)
W obu razach: chodzi o oddanie. czyjejś fikcyjn. potomst: który nie ~~oddawał~~, lecz panna tego się domaga. Pogląd prawn.: na który opier. się obie form. małżeńs. zupeł. ten sam, co w lewirat.
Przykład. drugiej formy znajduje się u Bechuanów. Livingstone opow. że jed. z nich, Sekoletu, odziedz., jak wszys. tam każe, żony swego ojca, i dwie z nich w małżeńs. porodz. dzieci, które urodziły się z tych dwóch żon, nazywa się jego braćmi. Także u tego sam. luda uważa się, że żony zmarłego przechodzą prawem ~~zapadku~~ na jego brata, ~~jak i żyd~~ ale dzieci z nich urodzo. nazyw. się dziećmi zmarłe. brata.
W ~~obu~~ wszystk. tych przykład. nie mamy śladu poliand. a z wyjątk. ostatnie. tak. nie ma mowy o odziedzicz. przez brata, i tu wszędzie: prowadzą one do tej sam. fikcyi prawnej, co lewir. hebraj. lub nijoga indyjs. Najlep. to ostatn.: bezpodstawności hypotez. Mac Lennana. Moglibyś. więc przytocz. tak. przykład. wolimy jedn. na wyjaśnie. wskaz.: na zupeł. zupeł. przeciw.

nie leżą, a jedn. tej sam. hołdują idei.

Jak mąż może ~~być~~ przez fikc. praw. zost. ojc. potomst.: któr. fizycz. do niego nie należy; tak z podobn. fikc. żona korzyst. może, aby mieć własne potomst.

Obiczy: ~~mąż~~ mężcz. był jed. ~~należ~~ żonę praw.; wszyst. inn. żony są nałożnice: któr. położ. ~~[illegible]~~ [illegible] i ciężk. ~~[illegible]~~ najczęś. przeciw. jak niewolni. a mogą być znow. odprawiane, ale dzieci ich nie należą do nich, lecz do jedyn. żony prawn. Tę dzieci nazyw. matką, a wsem. fizycz. mat. traktuj. z pogar. (Starcke p. 68)

Podobn. zwycz. istn. w Star. Zakon. Gdy Sara nie miała dzieci, prosi. Abrahama aby wziął za żon. niewoln. jej, egipcjan. Hagar „aby snać wżdy z niej miała dziatki" (Gen. XV. 2) Gdy Hagar po narodz. Ismaela była twardą w poko. były syn jej prawn. syn. Sary, dziedzic. na równi z później. Izaak. Ale dla rachowa.: wraz z syn. zostać wypędzo.

Inny mamy przykł. w Star. Zako. gdz. tego rodz. dzieci porodz. w domu i za prawn. uważ. były. Stało się to Jakubo.: Gdy jego żona Rachel była bezpłod. dała mu za żon. służebni. swoj. Balę, a staw. to żądan.: „aby Bala porodziła na jej kolanach aby miała syny z niej". Bala rodzi: Dana i Neftalim. Potem Lia, chociaż mia. już czworo dzieci, żeb. nie dać się prześcign. siostrz. dała Jakubo. za żon. także niewol. swoj. Zelfę a ta rodzi: Gada i Asera. Wszyst. ci synow. Jakubowi są uważa. na równi z resztą jego synów, co nie wydawa. się synom niegd. patryarch. ~~gdy~~ ~~mogli~~ mieli ~~się~~ ze matki niewol- ++

++ nie. Przyczy. może być być w tem, że jako syno. Bali jak synow. Zelfy nie były uważ. za dzieci ich mat. fizyczn.: lecz za praw. dzieci Racheli i Lii. Ten wyjaśn. przytłd. uważ. do gmi. teor. Mac Lennana.

§ 14. Czy prawo dziedziczenia po bracie jest ślad. poliand.

W prawn. stosunk. lewira. mieszcze się okoliczn. coby do wytłumacz. tego wymag. hypote. pierwot. poliand. Bo dwa fakt. istot. z któr. się skład. lewira: 1° że dzieci wdowy z drug. małżeńs. policzo. jest za dzieci nieboszczyka; 2° że brat młod. ma obowiąz. moraln. aby brata starsz. zmarłego miejsc: opatrzył w potomka, nie zawier. w sob. nic takie. coby nie dało wytłum. się przez najprostsze przyczy. jak widzieli. wyż. a naw. pierw. z dwóch wspomn. fakt. sprzeciw. się wprost interes. poliand. Jedn. jest jeno coś treści. w lewira: fakt, że właśn. brat to uczyn. musi i że on ma, nie tylk. obowiąz. lecz i praw. do odziedzicz. wdowy. Że zaś w poliand. bywa. regular. takie dziedzicz. na miejsc. przeto Mac Lennan twierd. że ta forma dziedzic. napotyk. się tylk. tam, gdz. istnia. niegd. poliand.

Aby zbad. prawdziwo. tego przypuszcz. należ. wprzó. wyjaśn. rozwój pierwot. praw. spadkow. Jeśli za najstars. form. spadkowa najdawniej. uważa najstarsz. ową, gdz. dzieci dzielą się majątk. ojca, wted. zaraz powst. pytan: kto z nich dziedzi. przedmio. nie dając. się podziel: n.p. godność jakąś.

Mac Lennan twier. że w najdawn. czas. (gdy panow. poliand.) i majątk. i godno. przechodzi. po śmierc. najstarszego rodzi. na jego bra: że pocho. jedn. rodzicó. Dwa te przedmio. w ten spos. aby majątk. przechodz. na dzieci a godno. na brat, jak to dziś jeszcz. dziej. się u wiel. lud.

Nigdz. zaś i wedł. tego auto. nie ma przykła.

aby odnoś. ~~godn.~~ majątk. przechodz. na brata
a godno. na ~~ob~~ ~~syna~~ ~~starsze~~ dzieci niebonny. Wnosi
stąd aut. wspomnia., że ~~dziedzi.~~ przechodz. godno. ~~przez~~ na
bra. ~~jest~~ ~~da~~ jest zabyt. czas. odległ. a
przechodz. majątk. nie na brata, lecz na dzieci
jest późn. innowac. kiedy już usta. była polian.

Przeciwn. utrzymu. Sir ~~H~~ Henry Maine, że pierwot. dziedzic. szło z ojc. na syn. a późn. dopie. zost. zmodyfiko. w ten spos. że przechodzi. na najstarsz. przedstawi. rodziny. Nareszcie. Starcke odrzuc. i zdan. Mac Lennana i zdan. Sir Henry Main'a usiłuj. w odnieś. spos. wytłum. dziedz. brata. Mamy zat. trzy poglą. zdan. o tej spraw.

1° Mac Lennan: pierwotn. majątk. i godn. przechodz. z bra. na brata, z pominięci dzieci niebonny; późn. majątk. przechod. na dzieci niebonny: a godn. na brata

2° Sir Henry Maine: pierwot. i majątk. i godno. przechodzi. na dzieci. niebonny: (to na najstarsz. syna) ~~(późn. względ.~~ praktyk. rodziły powstawa. odrębn. wspóln. interesów najstarsz: z ostatnio. rodzin.

3° Starcke: prawo dziedzic. godno. nie jest pierwot. przy najstar. syna (jak utrzym. Maine) lecz przy najstar. przedstawi. rodziny i ~~zat~~ dziedzic. zmienn. godno. idz. dziedzi. majątk. ale nie odwrot. to że pierwo. istnia. polian. (jak chce Mac Lennan).

Aby rozgmatw. zawikła. spraw. należy odrzuc. naprzód zdan. Mac Lennan'a, które opie. się na przypuszcz. pierwotn. poliand. Poniew. ta okaza. się bardz. nieprawdopod., nie potrzebuj. brać w rachu. wniosk. z niej wyprowadz. Opinia Main'a wyda. nam się bard. prawdopod. ale nie wyklucz. ona opinii Starcke'go;

przeciw. dają się obie opin. bard. Tatw. pogodz. jak. okaz. następuj. rozumow.

Należ. naprzód odróżn. mająt. rucho. od nieruchom. Ruchom. najczęś. jest nabyt; nieruch. jest odziedzicz. U Nairów (których organiz. familii nie uważam zresz. za bard. stara, jak wyż. się rzekło) po śmier. głowy rodz.: mająt. rucho. przypad. dzieci siostry, mająt. nieruch. przechodz. pod administr.: najstarsz. mężczyz. rodz. U Todazów, żyjąc. w poliand. synow. po śmier. ojca bior. cały mająt. rucho; t. j. przedewszystk. trzody; pastwis. należ. do całej gminy i są niepodziel.

Nieruch. mająt. zdaj. się, że był w najdawn. czas. nie podziel: czy że należ. do jedn. rodz. czy do cał. gmin. lub plemien. U Indów dopó. famil. żyj. raz., jedność. nie dzia. więc mająt. Tylko każd. jedno: miała praw. do pewn. częśc. rucho. mająt. Jeszcz. późn. zaczę. dział. mająt. nieruch. w ten spos. że cały mająt. któr. pozostaw. pod zarząd. głow. rodz.; dzielo. w równ. częś. międz. jego synów, a gdy i przypad. na jedn. syna, mow. dzielo. równo międ. tegoż syny i t. d. Starz. Starcke (p. 173) uważ. tec form. spadku: za najpowszechniej. tak iż naw. w przyped. gdy bracz nie dzieli. się mająt. lecz wspól. żyli, zaw.: prawo do dział. pozost. przyznaw. tacite et implicite.

Inacz. ma się rzecz z godno., któr. podzielo. być nie może. Starcz. twierd. Starcke, że dopó. mająt. nie podzielo; jest on w ręku tego, któr. dziedzi. najwyż. godno. Chodzi więc o to, czy godność najwyż. dziedziczy syn najstar. nieboszcz. czy brat. Pierw. utrzym. Maine, drug. Mac Lennan. Ponieważ to drug. zdan. dla wyż. wytłumacz. powod. odrzuciliś.; pozost. zdan. pierw. To wszystko skład. się z dwóch częś.: 1° pierwotnie dziedziczy godno. syn najstar; później 2° dla wzgląd. praktycz. najstar. człon. rodz.: zyskuj. syna.

Starcke jest zdania pierw. szcz. tego twierdz. a
przytacz. dług: ~~(str. 175)~~ Powszechnie [bowiem] (dass das
Recht der Erstgeburt das ursprünglichere
sei (p. 175). Jedn. zaraz dodaje: Je mehr
die Häuptlingswürde an Vermögen sich
anknüpft, desto mehr wird sie den Erb-
regeln desselben anheimfallen. To zdan.
jedn. wydaj. się być przeciw. innemu: dass
wo das Brudererben rücksichtlich des Ver-
mögens vorkomme, dasselbe von dem Erb-
gange der Würden abzuleiten sei und nicht
umgekehrt. (str. 173). Bo z dwojg. jedno:
albo majątk. wedł. za godno: naczelni. rodz.;
albo godno: naczeln. za majątk.

Morzab. tę sprzeczn. tak. pogodz. że
zrazu majątk. wedł. za godno., jedn.: gdy ta
godno: oj.: nie mogła być wykonyw.: bez pośred.
majątk. nieruchom: a ten przechodz. na synów,
takż. raz. z nim i godno. przechodzi. Taka
zdaj. się być opin. Starckego.

Prawdopodobniej. jedn. jest opin. Maine'a
że pierwotn. i godno. i majątk. przechodzi z
ojc. na syna; ale razy zaś syn nie mógł wykonyw.
godno: najstarsz. człon. rodz. brat jedn. dług.
Wódz. rodz. w Kunawarze, gdzi. panuj.
powszech. poliandr. że po śmierc. ojc., patria
potestas przecho. na najstarsz. syna, jeżel.
jest pełnolet., jeżel. zaś nie jest, przechodz. na
brata nieboszcz. –

Nie dziwn. że tak. władza nieboszcz.
przechodz. na brata, ale już przy lewirata. widzieliś.
że to nie zwykł. dziedzict. Wogóle jest dziedzi.
władzy przez brata lub przez synów drugi[ego]
Jeżeli nieboszcz. żył w poligamii, a synów
dzieła nie jego żona: to w takim razie żony.

uważa się ze wszyst. pośredn. któr. mogą dost. w spadk. Jednak. jak widzieliś. zwycz. wyjmuj. się zew. z tego spadk. własne matkę, której syn nigd. nie zaślub. u wszy. u najdzik. ludów. Matka nie jest dla syna korzyścią spadku, lecz owszem ~~przeciwn.~~, aby przez syna była utrzymaną. To też u wszy. u lud. dzik. matka zostaj. przy dzieci. po śmier. męża a często synow. nie dzielą się schedą ojcowsk. dopó. mat. żyje. Jeżeli zaś majątk. famil. jest niepodziel.; wte. łatwo ustala się zwycz. że matk. zaślub. starszego swego. Azalż. uważ. to za bezw. konsek. dla względ. majątko.; tak samo dzieje się u wysp. Fidżi i Kurnajczyk. w N. Holland. Słusz. mówi Starcke (p. 178) że po śmier. męża, żona z dzieć. chroni się do szwag. który jako brat zabitego i najbliż. jest krew. i najstosown. obrońcą (a wtedy małżeństwo staje się prawie nieuniknion.). Niepodobna jedn. tego uważ. za ślad polyandr. skoro bez niej doskon. wytłumacz. się daje. –

§. 15. Czy nazwy i stopn. pokrewieńst. dowod. czegoś na korzyś. ~~poliand~~ pierwotn. heteryzmu? Teorya Morgana.

Niektór. uczeni, obstaj. przy pierwo. heteryzmie rod. ludzk. mniem. że stopn. pokrewień. oznacz. przez stał. nazwę: (po niem. Die Nomenclaturen) ~~dają~~ powstaj. w czas. poprzedzaj. powstan. rodziny, i dają świadect. niezaprzecz. że przed nią istniał heteryzm. Teze tę przedewszyst. wszczął zmarły już uczo. ~~angl~~ amerykań. Lewis Morgan, w swoich dziełach: Systems of consanguinity and affinity in the human family. Washington 1871

i drug: Ancient Society. London 77. – które ukaza. się w. polsk.: przekład: Społeczeństwo pierwot.-ozy. Badan. kolej. ludzk. postępu, od dzikości przez barbarzyństwo do cywilizacji. Warszawa 87. Nakład. „Prawdy". – 8 vo. str. IV i 625.

Książki Morg. są przepełnio. fakta. w któr. zbiera. auto. był bard. pilc.: ale nam. wielbi. zmusze. wyz. że mad bard. nieobrób. materjał etnologicz.: i socjolog. histor. greck. rzymsk. celtyck. i germ.; lepiej znał plemio. amerykr. zwłaszcz. w Stan. Zjednocz., ale wielka szkoda: nie koniecz. idz. w parz. z zdrow. myśle.: to też bard. kompetent. sędzio. jak. Mac Lennan i Starcke uważ. dzieła Morgana za szped. wierności. a hypote. w nich zawar. za dziw. marzen.; za nad gorączko.; bez rozsądk. psychol. bez analiz. ścisł. (Zob. Starcke str. 221. Mac Lennan, Studies str. 360.) Polsk. tłumacz. sporządz. w chlub. ide.: aby do nam. głów jeszcz. więcej wnieść nieporząd. i rozniec. niewiem.: do chrześcijańsk. trady: zosta.: wzboga.: wprzedmowie przez socjalistę Marksa-Engelsa, któr. mu wiele uczuk[?] nie wydał. –

Morgan (zob. „Społeczeńs. pierwotn." str 424 i nast.) odróżn. trzy syst. pokrewieńs.: malajski, turański, aryjski. Charakterys. tych syst. po krótc. taka:

a) malajski, które główn. typ. obrał Morgan hawajską nomenklaturę. Według niej wszys. krewni podpadaj. pod jedno z pokrewieństw

następuj: rodzic, dziecko, prarodzic, wnuk, brat i siostra. Ma to być najpierwotn. zyst. bo opart. jedy. na spólno. krwi. Wedł. niego istn. zyst. pięć stopni czy kategor. krewn.:

a) wszys. bracia i siostr. oraz wszys. [nawet] najbard. odległ. kuzynowie i kuzynki w tej sam. linii nazyw. się braćmi lub siostr.

b) Rodzice i wszyscy ich kuzyno. i kuzynki choćby najdalsze: będą rodzic. dla osób, wymienio. pod a) to znaczy, że będą przez nich nazywani ojcami lub matkami.

c) Trzeci stop.: stano. dziadkowie i babki rodziców oraz wszyscy kuzynowie i kuzynki tychże

d) Czwar. stopień stanow. dzieci [osób] wymienio. pod a) ~~osa dzieci~~

e) Piąt. stop.: wresz. stanow. wnukowie i wnuczki osób, które wymienil. pod a)

W prakty. zyst. ten tak się przedstaw. że ~~gdy od~~ Hawajczyk ~~na~~ nazywa wszystk. krewn. rostają. w tej sam. linii poziomej, braćmi lub siostr.; ich dzieci nazywa. synami lub córkami, ich wnuków i wnuczki podob. jak swoje własn. wnuki. Podobn. nazyw. będzie mat. ~~dwa linie~~ [że w dwa szeregi] krewn. a) rodziców z ich krewn. tejże linii, który. tak. nazyw. ojcami lub matka.; wresz. b) dziadków i babki, które do nazwa obejm. nie tyl. wszystk. ich krewn. rostaj. w tej sam. linii, lecz takż. wszystk. linii wyższ.: jak. pradziadków, prapradziadków i t. d. Wszystk. zaś osoby rostaj. na jedn. linii. mów. sobie brat lub siostro.

Morg. przekona. że takiż zyst. pokrewieńs..

mogą być wytłum: przez rodzinę. przez niego Kazirodczą zwan. która „polega na obcowan. małżeńsk. grupami między braćmi i siostrami, rodzonemi i ciotecznemi" (str. 422). Albo: że Hawajczyk. nie był. własn. dzieci, lecz także: dzieci swoich braci, kuzyn. i kuzyn. nazyw: dziećmi może być - to mieć przyczy: że „niepodob. mi odróżn. dzieci własn. od dzieci braci moich, przeto nazyw. którekolw. dzieckiem, muszę nazyw. je wszyst. swem dzieć. Jedno z nich jest tak samo mojem, jak wszelk. inne." Tak aut. na str. 448.

Drug. racyą w tem widzi M. że przy oznacz. powinnowatych wyrazy. mąż i żona obejmuj: także szwagr: i bratowe t. j., że Hawajczy. wszystk. moj. bratowe i naw. żony kuzynów nazywa żonami, a kobie. hawajska nazy: swoich szwagr: i nawet mężów swoich siostrzeńców swojemi mężami. Co więcej: żonę bratanka także Hawajcz. nazy. żoną, a męża bratanki lub siostrzenicy kob. hawajs. nazy. tak. mężami. Chociaż dziś podob. małżeńs. na wysp. Hawaj. nie istniej: przecież jedn. nazwy wnosi stąd aut. że podobn. z dawn. kied. także kazirodcz. istnie. stosun:

Podob. terminolo. na oznacze: stopni pokrew: napotyk. się na wiele wysp. Polinezyi na Markizach, Now. Zeland. na wysp. Samoa w Mikronezyi i t. d. Przypomin. aut. (str. 453) że Chińczyk. mają dziew. stopni pokrew. zupełn. podobn. do hawajsk: z tą tylk. różnicą że w górę stopn. są doprowadzo. do prapradziad, a w dół do praprawnuka. To zestawie: z chińsk. jest jedn. zupeł. chybione: bo nie powiedz: że kuzynowie są braćmi, lub bracia ojca są moimi ojcami i t. d. Jest tylko powiedziano, że wszyscy są współbraćmi czyli krewn: a to ogóln. nazwan. zarówno do +

+ prapradziad. się odnosi, jak do praprawnuka.

Zanim teor. Morg. poddamy obszerniej. kryty. podno. już teraz, że

1° nie ma żadn. dowod: żeby kiedykol. u lud. Polinezii lub Oceanii lub Austral: istnie: podobn: rodzi. kazirodcza, jak Morg. ją przypisu. dla czas. przedhistory;

2° że najzwiezlszą: hawajska nomenklaturę pokrewieństw ~~...~~ narzuca typem malajsk. skoro u niektor. ole: Malajczy: podob. nomenkla: nie znachodzi się.

3° Wszystk. te nazwy moż. wytłum: inn. prostsz. sposob: t.j. że nie oznaczają pierwot. pokrewieńs. lecz stosun: legalne-dwu-stopny: jeśże ~~okaże się, że~~ nomenklat. hawajs. jest instytu. prawnoż, bynajm. zaś tradyc: rzeczywist. pokrewieństw, cała zaś hypote. fantasty. upa:

Ale pomimo. rozważ. jeszcze dwa punkta: system: nomenklatur u Morg.

§ 16. Dalszy ciąg teor. Morg.

Drugi syst. pokrewieńs: u Morg. jest turański (Zob. Społeczeńst. pierwot. str. 424 i nast.) Miał syst. ten panow. u tubylc: Amery. półno. a nawet przeważ. u dzik. plem. Amery. południ. Ślady jego w Afry: i przeważa w połud. stron. Indyi przedganges. (wśród plemion drawidyjsk.) a także wśród Hindus. północ. ~~Tam~~ w Austral. a jak hawajs. syst. opier. się na rodzi. kazirods. tak turańs. zasadza się. swój począ. rodzi: zwierzęcej którą aut. nazy. tak. punalua. Wreszcie twier. aut. że syst. ten wytwor. się z malajsk. (hawajsk.) Trad. syst. nie dowiemy. nic dokładnie. odróżnia lub odpito. cech znamiennych. Teraz. krewn. witany jest

przynależ. im nazwisk: był. zupeł. nie krewn. w prze-
mow. nazyw. się ~~moj~~ przyjacielem. 7

Zestaw. na tablicy porównaw. aut. 218 nazw z języka Irokezów-Seneków z okolic New-Yorku i tyleż z języka Tamilsk: któr. mów. niektór. plemion. drawidyjs. w połudn. Indyi przedganges. Czytając żad. jęz. aryjs. lub semit. nie posia. podob. bogact. ~~Napoły~~ Czyta: w wspomnia. tabli: osobn. nazw. nie był. na prawnuka brata i na jego prawnucz: (no. 45. i 46), na prawnuka brata ojca i na prawnucz. tegoż (no. 71. 72), na prapra-wnuczkę siostry ojca (n. 90) i t. p. co wszys. bytob. jedn. znośn; lecz mają osobn. swoj. nazwy: córka córki siostry ojca ojca (n. 139) syn córki córki siostry ojca ojca (n. 141) córka córki córki córki siostry ojca ojca ojca (n. 176) córka córki córki córki córki siostry matki matki matki (n. 189) i t. d. co jest zależn. osobliw. rodza. jów. się mają: 1° że każda z tych nazw ma formę podwójn. wed. tego, czy używ. jej mężczy. czy kobie; a 2° że każdą musiał odpowiedn. nazw. prawnuk. do krewieńst: jedne. go zupełn: Lecz: że jak u nas zwycz. mówi się o pra-pra-pra-prawnuk: tak zapew. i pewnie. Irokezy zwycz. mieli sposób: ~~wspo~~ wspomin ~~zna~~ córkę córki córki siostry ~~matki~~ matki matki i t. p. Dziś język Irokez: już na wymar. a ich potomk. lepiej używ. na ~~rzecz~~ języku angieł. któr. podob. subtelności dystynk. nie dopuszcza.

Jedna jest był. uwaga, ale nie zbyt wielka, że niektór. nazwy powtar: się, zwła: syn, córka

wnuk. I tak wśród ow. 218 stopni pokrewieństw powta. się wyraz <u>syn</u> 18 razy, bo oznacz. nie tylk. własnego syna, lecz tak. bratanka, siostrzeńca, wnuka stryja, ~~wnuka~~ po mieczu i wnuka tegoż po kądzieli i t. d. Podobn. <u>córka</u> powta. się 15 razy, jako córka ~~siostra~~ mniejsz., jako ~~bratanka~~, córka ~~siostra~~ brata, siostrzenica i wnuczka stryja i t. d. <u>Wnuk.</u> powta. się 17 razy, jako wnuk. mniej. pot. jako prawnuk, praprawnuk, wnuk brata prawnuk brata i t. d. Podobn. reduk. dałob. się wiele jeszcze. zrob. w tej tabli. a wted. okaz. <u>by</u> się przesadz. twierd. autor. że turańs. nomenklatu. odróżn. przeszło 200 stopn. pokrew.: bo jeśli: wnuk, prawnuk, prawnuk brata it. d. oznacz. tym sam. wyraz. trudno nie odróżn. ich, podob. gdy aryjs. lub semic. języ. potraf. ~~dale~~ o wiele dalsze ~~pozniej~~ ~~jeszcze~~ pokol. oznacz. przez dodaw. syllaby <u>pra</u>

~~Autorowie~~ Fakt, że wyrazy syn, córka, wnuk. i t. d. służ. nie oznacz. różn. stopni pokrew. jak. wyłożo. postaw. autor. do następuj. wniosk.:

1° Dla Irokeza i dla Tamila dzieci brata są syna. i córk. a te nazyw. swego stryja ojcem. Tak samo wnuki i wnuczki nazyw. brata swego dziadka także dziadk.

2° Dzieci siostr. nie nazyw. się syna. lub córk. mówiącego, lecz siostrzeńcami i siostrzenicami. Mówiący dla nich jest wuj. Ale dzieci siostrzeńców i siostrzenic są dla mówiącego wnuk. i wnuczk..

3° Brat ojca jest dla mówiącego lub dla mówiącej ojcem, ~~dla~~ a jego dzieci są dla mówiąc. braćmi i siostr.

Pozostaj. na tych treści wszystk. aby dać wyobraż. o argumentac. autor. i przechodz. do ogóln. konklus. Syst. turańs. (jak. twierd.

mejś przytoczo. typy ganowajski i tamilski) powst. w czas. kied: kiedy te miały rodzi. swoist~~ą~~ w któr. wszys. bracia, rodz: i przyrodni, mieli prawo każd: do wszystk. żon. (wszystky braci) dzieci zaś były wspólne. bo nie mogły odróżn. ojca prawdz.
Ale dzieci siostr, rodzon. i przyrodn. nie są dziećmi równiącego, lecz siostrzeńc. i siostrzeni. bo mówią. nie miał praw. zawiąz. związ. siost. ani swoj. kuzynki, bliż. lub dalsz. Dla kobie: są dzieci brat* bratankami, ale dzieci siostr są syna: i córka: bo żad. kobie. w tym syst. nie mogła zawiąz. związk. braci, ale mężów. ~~ich~~ jej siostr (mogły być) byt tak. jej męż:

Pomij. tu inne wywod. które są tyl. amplifik: główn. konklus: Rozwit. taki: Syst. hawajs: powst: w czas. kied. panow. rodzi. kazirod. a ~~przeciw~~ powst. ~~ich~~, tak iż nie zgad. się z rodzin: dziś istniej: Podobn. syst. turań. powst: za panow. rodzin. swoist: a powst. w swoj. czas. gdy ta rodzi. istn. przesta:

Trzeci syst. nazw. jest aryjsk: (str. 426. str. 499 i nast. w dzie. wspom.) który wedł. auto. może tak. nazyw. się semick. lub uralsk. który opier. się na monoga: a nie ma nic wspóln. z turańs. lub malajsk. Nomen-klaturę tego syste. nazy: aut. opisową w przeciwstaw: do dwóch poprzedn. które nazy: klassyfikacyjnemi, a w tabli: zestaw: 157 nazw łacińsk. i arabsk: aby wyjaśn. właściwo. syste: Zaznaczo. jest wyzn. że rzyms. jest najdoskonal. i najbardz. ~~syste~~. naukow. syste. pokrewieńs. przy monoga: a zrobio. go jedn. bardz. poważa: przez wynalezien. +

+ wszystk. liczb. nazw dla wyrażen. powinowactw małżeńs. (str. 530) Jest on dziet. prawni. rzyms: który się posłu: małej liczb. nazw żeby oznacz: gruntow. wiel. ilość stopni. rodzinn.

Rzym. syst. jest niezwykł. zadziwiaj. W tabli. Morg. zestaw. 15 z nazw. które będą dokład. oznacz: wszystk. możeb. stopn. niektór. pokrewieńs. lecz i powinnowa. Dokona. tego wszystk. za pomo. mał. liczb. ~~stów~~, wyraz. porządkow. a wielk. liczb. złożonych. N. p. mówiąc może za pomo. czter. słów: pater, avus, filius, nepos oznacz: szereg pokoleń powyż. sieb. i szereg pokol. poniż. sieb: Nad sob. będ: miał: ojca (pater) dziadka (avus), pradziad: (pro ~~ab~~avus), prapradzia. (abavus) praprapradzia. (atavus), nareszc. prapraprapradzia: czy: pradziad. pradziadka (tritavus) Poniż. mówiąc: następ. po sob. filius, nepos, pronepos, abnepos, atnepos, trinepos. W polsk. musi. te wszy. stopn. opisyw. przez ciąg. dodawan. zgłos. pra

Tak samo można oznacz. drugą lin. męską poboczn: wziąw: na pomoc jed. wyraz: patruus, stryj. ~~Wyższe~~ Powyż. stryj: będą: patrui pater, patrui avus, proavus, abavus, atavus, triavus, a poniż: patrui filius, nepos, pronepos, abnepos, atnepos, trinepos. Jakże to wszyst. jasne i przejrzyst. w porówna. z syst. Turanś: gdz. ciągl. now. potrzeb. wyraz.† Pokaz. się w tem cała wyższo: Rzym. nad barbarzyń.

† albo częs. znowu jed. i ten sam wyr. oznacz. najróżniej. stop. pokrew.

Tak samo linia żeńs. poboczn: oznacza się za pomoc: tych sam. wyraz: dodaw. który jednak nowy: amita, ciotka (~~ze stryj~~ siostr. ojca) Mamy: amitae vir, amitae filius, nepos i t. d.

Podobn. linią można utwor. z brata matki, który nazy. się avunculus i z siostry matki, matertera.

Trzecia lin. pobocz. męs: ~~lina za~~ ma punkt wyjś: od brata ~~stryjecz~~ ojca: ojca: patruus magnus; albo od ~~stryj~~ siostr. ciotki stryjeczn: ~~stryjeczn~~. ojca: amita magna albo od ~~brata~~ stryja. matki: ~~matki~~: avunculus magnus.

Czwar. lin. pobocz: zaczy: albo od brata ojca ojca ojca (~~brat~~ stryj dziadka) patruus major albo od siostry ojca ojca ojca† amita major (ciotki stryjecz: dziadka) albo od brata matki matki matki avunculus major.

Nareszc. piąta lin. boczna zaczyn. od brata ojca ojca
ojca ojca patruus maximus albo od siostry ojca
ojca ojca ojca amita maxima albo od brata
matki matki matki matki avunculus maximus
To są krewni. A ~~powinowaci~~ ci, którzy stali się przez zawar. małżeńs.
mają swoje osobn. nazwis.: socer, socrus, socer
magnus, socrus magna, gener, nurus, levir,
glos i t. d.

Arab. syst. szczeg. podob. do rzyms. i zdaje
się być utworzo. na wzór jego, bo w wszystk. prowin.
imper. rzyms. zaprowadz. przez Arab. panow.
już przedtem rzyms.

Porównując syst. rzyms. z malajs. (lub
racz. hawajs.) i turańsk. widzi. tę przede-
wszystk. różni. że w pierw. chodzi głów. o
dokład. oznaczen. jednost. na drzew. genealog.
oraz o granic. tegoż drzewa; gdy przeciw. w
dwóch drug. chodzi o grupy ludzi, którzy
mają te same prawa ~~[illegible]~~ nad inny. lub
który. w ten sam spos. zależ. są od inn.;
W pierw. mamy rozwój rodziny na zewn.
z dokład. oznacz. wzajem. stosunk. jedn.
~~jednost.~~ osoby do drug.; w dwóch drug. syst. mamy
racz. ~~koncentracyą~~ sprowadzen. różn. osób do wspólu.
mianowni. i koncentra. tychże na około osob.
mówiącej. W pierw. syst. określa się jednos.
jak. ich położen. w własn. rodzi. i wobec rodz.
pokrewn.: w drug. i trzecim syst.: jakie ich
położen. w obręb. całe. rodu, z którego
nie wydzieliły się jeszcz. ostateczn. poszcz.
rodzi. Stąd widocz. że syst. rzym. musi.
powst. w społeczeń. gdz. każd. rodzina istnie.
dla sieb. a nie zaś utrzym. związ. z rodzin.
tegoż pochodze.; drugi i trzeci syst. powsta.
wśród społeczeń. gdz. rodzi. ~~[illegible]~~ żyją razem

lub gdzie wszkor. ogół ich stosunk: ciąg. razem przebyw: w wyprow. myśliw., ryback., pastersk. Ale jasne tak. że zyst. wyznaw: jest utwor. prawnie: w któr. nie tak chodzi o wspóln. krwi, jak o wspóln. legaln: stosunk: Wiad. że adopcja była do najwyż. ciągu doskonal. doprowadz. i że adoptow. zyw wchodz. w te same legaln. stosunk: z prawdz. ojca adoptujące: co syn rodz.: Teraz: zaś rodzina wyznaw: była przedewszyst. legaln. instytu: a nomenklatura wspomnia: obecnie była ma ownego: prawa religii, polity: i majątku: przysługuj. stosunk. rodz.: to może już przez analog. twierdz. że i owe zyst. mniej rozwinięte: jak hawajs. i turańs. były również instytucy: prawne: obrzędow. na mniej rozwinięt. stopn. społecz. Gdyb. zaś tak. nawet nie miał upad. wszyst. wnios: Morg. jakob: nomenklatu: wyrażając: prawn: stosunk. rodz.: hawajs. i turańs: ownego: pierwot: stosun: pomieszania ciała. A więc tego dowieść, wypa: cała teor: Morg: wyłoż. w związ. z począt. rodz. i pod. ją kryty:

§ 17. Kryty. teor. Morgana.

Pogląd amerykańsk. uczon. na rozwój społecz. ludzk. postawion. w jego książ: „Społeczeńs. pierwo." jest następuj: Ludzko. przeszła trzy epo: dzikość: barbarzyństwo i cywilizację:

W epo. dziko: stał człow. tak nisko, że zaledwie go można było odróżnić od zwierz. niższych. (str. 546 i nast.) Żył w gromadz., bez małżeńs: w stosunk: nieogr. zmięszan.; bez poczuc. moralno. Te stosun: przygotow: pierw. form. rodziny: tak zw. Kaziroda rodz., która według cywiliza. stosow. autopoleg: na wzbudzen. małżeńsk. grupami międ. braćmi i siostrami, rodzon. i ~~przyrod~~ bocznemi." (str. 422)

Porostało. po tej rodzi: jest nomenklatura hawajska, a stan społeczn: należy. jeszcz. do epo: dzikości niższej. ~~w miar. jak~~

W miar. jak dziko. łagodzieje rodzi: kazirod. zamien. się w rodzi: swojską czyli punalua, gdz. braciom przy zabron. łącz. się z siostr. lub przyrodn. siostr., ~~ale~~ grupa braci łączy się z pewną grupą kob. które nie potrzeb. być pokrewnemi: lub grupa sióstr łączy się z grup. mężczy. którzy tak: nie potrzebni. być pokrewn. Jest to śred. stan dziko. Zabyt. dziś czas. jest nomenklatu. turańska ~~Następ. jest~~: i ganowańska (amerykańska)

Następ. pot. rodzina parzysta cz. syndyazmiczna, która opiera się na małżeń: „pomięd. jedną parą, ale nie znała wyłączności zamieszkan. osobnego. Małżeń. trwał. tak długo, jak współupodobar. stron." (str. 422) Raz. z tą form. małżeńs. wyszła ludzko. z dziko: a weszł: niższ. stan barbarzyńst. Dodaj. autor: że „walkę o cywilizacyę była wygrana więcej niż w połowie" (str. 549)

~~Zo~~ Zaczy. się życ. pasters: a z niem nowy. form. rodzi: tak. zw. patryarchalna.+ „Wielożeńst. było przypadkow. Z mężczyz. jed. na wiele, i zamieszkan. wyłączn. rodzina ta była postęp. w stronę do parzystej." ~~a nie~~ str. 537

+ Zasadz. się na małżeńst. jedn. mężczyz. ~~pomięd. parą~~ ~~jed.~~ z wielu kobie. (str. 422)

Naresz. zaczy: powstaw. własno. a z nią rodzi: monogamiczna. Wed. to mamy pojęć. ogólne: a „systemy pokrewieństwa: aryjs. semic. i urals. w istoc. swej jednakie, wytworzo. zosta: przez rodzi: monogamicz." (str. 539) Aut. jest przekona. że jego hypot: wyjaśnia teor. upadk. człow. pierw: oraz teor. o

pierwotn. monoga: (str. 552. 553) Rodzi. monogami. wedł. niego pochodzi. ~~przez p~~ skutk. doświadczenia, przez parzys. od zwierząt. i od dawniejsz. jeno Kari-rodnej. (str. 534)

Nietrud. okaz. że hypot. Morg. jest zamkiem i to wcale nie świetn.: stawian. nie na lodz. lecz tłocze. Dość uderz. w niego, aby się zapad. w bagno pierwotn. dzik. lubieżno. któr. aut. usiłuj. przypis. nasz. przodk.

1° Najprzód jest fatalna. Dla tej nienauko. hypot: że pierw. dwie form. rodz.: Kariród. i parzyst: nigd. nie istniej: a mają jedyn. gwaran.: swoj.: w owych dwóch nomenklaturach ~~rotor~~ ary. syst. pokrewieństwa, hawajsk. i turańsko-ganowańsk. Zobaczy. niebaw. że dwie te nomenklatu. nie dowodz. ani pierwot. heteryz. ani dwóch owych rodzin, wymyślon. przez autor. Przeciw. autor nie uwzględ. (ze wzw. przez niechęć do Mac Lennana) poliandr. chociaż dziś. istniej. w wielu miejsc.: jak wykaz. wyż. Poliandr. zaś nie da się pomieści. w żadn. z wymien. form rodziny.

2° Rodzaj rodz.: jak. aut. go przedst: ist. w parze z rozwoj. ludzko: i dla niego wdroże. zost: utoro: Wykazaliś. wyż.: że przypisyw.: pierwotn. dzikus: w znacz.: jak. Morg. nadaj. temu wyraz. jest pozbawio. podsta: oraz tak. że znika grunt wszelki dla jego konstrukt. małżeń.

3° Także dwie pierw. form. rodz. zosta.: przez Mo. wymyślo. gwoli swoj. hypote.: i nigd. nie istnie.: w spos: jak przypisu. auto.: to postaw.: trzeci. form.: tak. zw. rodz. parzyst.: przy zaran. ~~ludzk~~ cywiliz.: jest znow. dowol.: przypuszcze. Bo czemuż ta rodz. parzys:? Powia. aut. że opiera: się na małżeńs. pomięd. parą jedn.:

ale nie znała wyłącznie zamieszk. osobn. Małżeńs. trwało tak długo, jak współupodoba. Str. (str. 422) Rodz. zaś monogami: polega: na małżeńs. jedn. pary z zamieszkan. osobn. Każd. widzi, że różni. międ. parzyst. rodzi. a monogam. nie wiel.: bo

a) że kil. rodzin ~~parzyst.~~ raz. mieszk. nie zmien. przecież charakt. rodziny, dopó. każ. para ~~prostre~~ zachowuj. swoj. małżeńs. oddzielnie. Trud. nawet aby było inacz. przy plemion. prowadz. życ. myśliws. lub rybac.: a przenosz. się z miejsc. na miej. Może wierno. małżeń. być naraż. na wiel. pokus; ale dopó. każd. para uważ. sieb. za ~~wyłą~~ oddzielną od inn. par całość, nie różni się parzys. rodzi. od monogam.

b) że taka rodzi. parzys.: trwa póty, póki trwa obopólne upodoban.: dowodz. tyl.: że łatwiej. są rozwo.: niż w monogam. dos. konalsz.: ale i to nie zmien. charakt. monogami. Były bard. łatwe rozwo. w Palestyn.: ~~by~~ za czas. Chrystu. Pan.; były łatwe w Rzym. za cesars. ale nie mniej była tam rodzi. monogami.

Jeżeli zaś ~~mo~~ rodzi. parzys. była w grun. monogami: upad. twierdz. auto. jakob. monoga. była ostatn. wykwit. form rodzin. Jeżeli mówi że form. parzys.: była rozpowrzech. u wszystk. pierw. dzik. lud. Ameryk. półno. i południo. (str. 555) to widzim.: monoga. i star. jest i bard. wszechś. instytu.

4° Nomenklatury zaś nie ~~nie~~ dowodz. ~~nic~~ na korzy. hypote. auto., jak okaż. się w następ. paragraf.:

5° Zupełn. niezrozumi. Morg. że poligam. nie jest formą przejścio.: lecz przeno. podob. nie znale młod.: od pierwotn. monog.: Jeżeli jedn. wedł. Morg. poligamia (t. j. rodzi. patriarch.) nie rodzi. +

+ utworz. osobn. nomenklatu. ~~to~~ lecz posługiw. się tą także, jak monogam. dowodzi to, że nomenklatu. nie jest obraz rodzi.: lecz stosunk. prawni: które panuj. w jak. społecz. A stąd znow wnios.: Morg.: upad. co do najdawn. dzik. form rodzi.: t. j. kazirod. i swojsk.

§ 18. Znaczen. nomenklatur.

Twierd. Morg. że nomenklatur. nie oznacz. rzeczywist. pokrewień. lecz form. rodzin. i międz. przem. któr. ułoż. każdy rodz. zajmow. (str. 421) Nie dostrzeg. że to ~~jego~~ twierdz. [wywraca jego teoryą bo jeśli w nomenklatur. n. p. hawajsk. brat dzieci swe. brata nazyw. ~~d~~ syna. lub córką a te nazyw. go ojcem, to widz. żem. Morg. nazwy te oznacz. prawn. położen. a nie koniecz. rzeczywis. pochodz. według krwi. ~~Jednem więc~~ Bez żadn. zat. stanowcz. wyjątk. ow istnieć jakiegoś każdorazow. rodz. a to samo można powtórz. przy nomenklatur. turańs.

Trzeb. jak najkrócej wyraz. nasz. pogląd na tę sprawę: przypomnij. naprzód, że turańs. nomenklatur. była zebran. rozpowszechnio. w Stan. Zjednocz. gdz. tubyl. prowadzą żyw. koczując. życie myśliwsk. Otóż w tak. plemion. walcza. twarda o dzienn. pokarm i wystawion. na nieustanne niebezpiecz. związ. międz. mężczyzna. tegoż szczep. jest ważniejsz. niż międz. dzieć. a rodzic. Nic dziwn. że on przedewszy. uwzględn. zost. przy prawn. stosun. tak luźn. z natu. swoj. społeczeń. a zmierzaj. do energiczn. trzyman. się raz.

Potęga n. p. związ. Irokezów, obejmuj. pięć narodów (Mohikanów, Oneidasów, Onondagasów, Kajugasów i Sennekasów) zawdz. siłę swoj. po części owej nomenklaturze, którą wyżej poznaliś. a która niby krewn. spaja. różn. związ. lub braci pomiędzy. W istocie każd. z ~~trzech~~ pięciu naród. (wchodz. w skład konfedera Irokezów) podzielo. był na ośm klanów lub stowarzysz. rozproszon. po przez cały naród, a mając. za herb lub znam. (tak zw. totem) nazw. zwierz. n. p. wilka, niedźw. żółwia i t. p. ⟶

Wszys. osobn. jedn. Klanu, a nawet wszyst. Klany mają tę sam. nazw. herbo. uważ. się za krewn. wedł. wspomn. nomenklatu. a nie mogły międz. sob. zawier. małżeń. n. p. Mohikan herb. niedźwie: nie mógł zaślub. dziewczę. z (Klanu niedźwie.) Onidasów. Nomenklatu. pokrewień. wszakże się nie był. do osobn. Klanu, lecz do całe. narod: i tak naród Onondagasów zwał. się „rodzicem", Mohikanie „najstarsz. bratem"; Onidasy „najstarsz. synem" Sennekasowie „najmłodsz. syn." Słusznie robi uwag. Schneider (tom II. str. 480 wspom. dzie.) że ~~tak~~ w tym raz. nomenklatu. służy. do ściślej. powiąz. całej Konfedera. pięci. narod. Irokez., do oznacz. godno. i hierarchii ~~[illegible]~~ zależno. osobn. Klanów, nareszcie do wzmocni. władz. i porozu. jednoplemienno. Stacza. nawet krwa. boje o to, który naród miał praw. do tytu. dziadka, ~~któr.~~ lub ~~d~~ ojca, lub starsz. brata, i uświęc. te prawa uroczys. trakta.

Podobn. Klany, choć w mniej. rozmiar. istniej. wśród tubylc. Austr.; każd. Klan od zwierz. jak. ma nazw. swoj.; dzieci zawsz. do Klanu należ. nie do rodzi.: choć oj. ~~je~~ bar. kocha; małżeńs. pomię. ~~[illegible]~~ osob. jedn. Klanu są zabron. O praw. Australczy. mówi Grey (w Dzien. podróż. swoich naukow. po północno-zachod. i zachod. Austra. London 1841) że obliczo. są, nie na pojedyń. rodzi. lecz na grupy rodzin, utrzymu. międz. niemi zgo. i porząd. Tak samo na Karolinach i w połudn. Afry. [illegible] Klanu odpow. międz. jest za wszyst. osobn. jemu podwład. Zemsta krwi u niektór. lud. tłumacz. się tym sam. pogląd.

Nie potrzeb. wywodz. się na prawn. korzyś. podobn. nomenklatur, jak te, o któr. mówiliś. Młod. pokolen. uważ. za dzieci starsze. pokole: miało sob. zapewnić skuteczn. opiekę; ten więc potrzeb: in ~~więc gdzie~~ więcej niebezpieczeń. zagraża cało. plemien. Starsz. pokole. przeciw. miał: w tych nomenklatu. siln. ugruntowanie swoj. władz. i powag.

Jeżeli Mac Lennan mnie: że nomenklatu. była formułka: grzeczn: używan. w obcowan. to tyl. do późn. czas: odnosi się tak: przypuszcz: i do stosunk: będą. ustalon. Pierw. znacz. tych formuł. nie było ceremoniał. lecz prawne. Jeżeli u Zulusów każ. starsz. osob. nazy. się ojcem lub mat: a w państw. Lunda każd. mieszkan. wsi nazy. się ~~do~~ syn. naczelni. wsi, to mogą to być grzeczn. wyrażeń: któr. jedn. więcej ukrywa sens istoty. Tak samo u Tonganesów (w Stan. Zjednocz.) gdz. urzędni. niższ. stopn. godno. swoj. tytułu. się na wzaj. ojcem, syn, stryj. dziadk. i t. p. W państ. Loango mąż nietyl. wszyst. swoje krewne jeszcze nie zameż. lecz i zamężn. swoje niewolni. i wszystk. kobie. zostaj. pod jego opie: nazyw. żonami, aby sob. dodan. większ. znaczen. w społecz: Na odwrót w 80 języ: amerykań: z któr. czerp: Morg. ~~swe~~ syst. nomenklatur posiług. się żona ~~...~~ osobn. wyraz: na oznacz. ~~...~~ często brata swego męża czy męża swoj. sios: a nie nazyw. mężem ani jedn. ani drug.

Tak dale. mniej. hypote. zależn. Morg. wid. dowo. z tego fakt. drobn. W system. Turańs. brat nazy. dzieci swoich braci i kuzyn: dziećmi swoj: ale dzieci sióstr i kuzyn: nazy: siostrzeń. i siostrzenic. Morg. (str. 483) ten niezmi. spos: mówie: wyjaśnić. dostateczn. przez nas, Suma: brutal. swe hypote.

swoistej rodz: gdz: brat miał prawo do żon
wszystk. braci swoi. ale nie mógł żen. się z siostr.
lub kuzynka. byłyż nie prostsz. tłumacz: że
dzieci siostry zostaw: do jej brata w inn. stosun.
niż dzieci rodzon. braci, skoro przez exoga-
mię (o której ~~[illegible]~~ zaraz będz. mowa), dziewcz:
wydaw. za innoplemieńc. Oczywiś. dzieci
zrodzon. z innoplemieńc. musiało mieć w
plemię: inn. stanowis: niż dzieci zrodzo:
z mężczyzn tegoż plemien. Ale w tym zam. zajęte wnuki siostr.
nazyw. brat ~~dzieci~~ wnuka: Tego faktu
Morg. przez potwor. tłumacz. hypot. jakob.
to była pozostało: z nomenklatury malajsk.
kiedy ~~x~~ rodzin. istnia. kazirodz: a zat. siostr/c
była żoną brata. byłyż nie naturalniej tłumacz:
że wnuk. innoplemieńc. przebywaj. w plemię:
~~były~~ więc. z nim związ: niż syn, a stąd
równa. prawa. z inn. wnuka: Nie tak
bard. jak ten fakt ostat. tłumacz. prawd.
poza. nomenklat. turańs. A podobn.
fakt mamy tak. w nomenklat. malajsk.
gdz. stale dwie roz. istniej. nazwy na oznacz.
starsz. brata i młodsz: Młodsi bracia nieb.
popros: nazyw. braćmi, ale starsz. nazyw.
odmienn: Oczywiś. to podporządkow: młodsz.
pod ~~jedn~~. starsze: jest czysto prawn. faktu.

Darwin, który chętn. sympatyz: z
Lubbockiem, Morganem, Mainem, chwia.
tak bard. wszelk. się w swoi. zd. o pierw.
form. ~~małż~~ rodziny, podz: jedn. pewn.
wątpliw. przeciw pierwotn. heteryzmu, do
któr. teor. trzeci. wspomn. uczon. prowadz.
Powia. że nie może uwierz. (Die Abstammung
der Menschen. Tom II. p. 318 – edy. 2a 1871)
jakoby że heteryzm panow. w czas. owych najdawn.

~~ale~~ kied. człow. był prawie jedn. zwierz. (Innemi słowy: heteryzm ~~...~~ rozwin. się dopie. przy pem. cywiliz: i rozszer. towarzy. jak cień złowrogi społeczeństwa. najbar. cywilizow.)
A daje także powo. Darwin. Skoro wedł. nie. człow. pocho. od jak. małpy, prawdopo. żył w najdawn. czas. na wzór małpie. rodz. Otóż jedn. małpy żyj. w monoga: chociaż: jak orangutany in. w ciąg. monoga: trwają. lata całe, jak niektó. indyjs. i ameryk. gatun; inn. nawet. żyj. w poliga: jak goryle i niektó. gatun. w połudn. Amery. Ale ker. także poligamią ~~...~~ trzoda żyj. wob. z jedn. ~~...~~ samcem. „Wedł. tego, co wie: o zazdro. samców, który styna. zoolog, mogę ~~...~~ wnosić. że powszech. mięszan. się płci w stan. natu wielce jest nieprawdopod." W tem zdan. objaw. Darwin więc. zdrow. rozsąd. niż dzisiejsi wspomnia: socyolog. razem.

§. 19. Exogamia i Endogamia.

Wyrazy nowe, choć oznaczo. dawno zna. rzecz. Stworz. je Mac Lennan dla wygodz. swoj. teor: o pierwotn. poliandryi. Exogamią nazw: zwycz: ~~...~~: szukan. zobcie żony po za plemien. ostatnem; Endogamią zwycz. przeciwn: nie pozwala. żeni się po za plem: ~~Ex~~ Przez exogam. tłumacz. także: autor ceremon: ślub. porywan. ~~żony~~ narzeczonej przemo. Teor: jego mniej więc. taka. Pierwotn. ludz. dla brak: żywno. zabija. często noworodz. dziewcz.; stąd ciemnie: za brak. kob: a ten prowad. znow: do poliandr., a następ. do porywan. ~~...~~ dziewcząt obcych plemion. Gdy raz ten zwycz. się ustali: zosta: uświęc. religiin. przesąd: i zmien. się w prawo. Tak całe plemio. stały się exogamiczne.

Z exogam. wywodz. dalej Mac Lennan tak zwan. prawo matryjne, którem zajmiem. się w następnej §. Twierdz. bow. że prawo matryar. wzięło począt. stąd że ojciec dziecka był nieznan: a że kobie: uprowadzo. obcym plemion. później były uważ. obcemi, dzieci ich, jako niepewn. pochodze-nia zaliczano do matki, a nie ojcu, który nie znano, przypisyw. Później, wskut. tego zam. uważ.; gdy kobie. porywa. z obce. plemien. miały córki, prawo exogamii także do nich rozszerzono: stąd były zwodzon. w obręb. plemien. Uważ. że w nich płynęła krew obcego plemien. Tak więc dopiero exogam. powsta: ~~porwano~~ tyczące się ~~się~~ kobiet, zrodzon. w plemien. ale z obcych matek.

Teorya Mac Lennana napotkała na silne przeszkody: z których wymien. Spencera, Morgana, Starcke'go. Przyjmuje sam fakt instytu. bo ta niezaprzecz. że w wielu plemion. istnieje ~~od~~ zwyczaj jedn. sposób, jakim stanowią ją przystan. uważ. tak. hypotezę i dalsz. wywo. względ. tej instytu. niepewnego. Głów. argum.: przeciw teoryi Mac Lennana są następ.:

a) Twierdzen. jego, jakob. exogam. i porywan. kob. były w pewn. epoce powszech. zwycz. u wszystk. lud. sprzeciwia się fakt, że plemion. endogamiczne są dziś tak liczne jak exogamiczne a nie pokaz. śladu. jakiejś pierwot. exoga. Sam Mac Lennan przyzn. ten fakt, a nie zdoła go ani obalić ani wyjaśnić.

b) W północn. Indyach, na Kaukaz. i w gór. Syryi mieszk. obok sieb. plemion. niewątpl. tego sam. pochodz. i w tych sam. warunk. rozwij. a jedn. praktyk. jedn. ściśle exogamię, drug. wśród ściśle endoga. Stąd zdaniem Spencera wszy.

jenn. w pełn. działa. u wielu plem: Jedn. dziw. się, że opinii. uczycie; przez to jego stum. stało się niekompl. ani nie wyrażn. sprzecz. Było tak: przyczy. religii. U Żyd. u. p. endoge. mia. na celu zachow. czysto: wiary w jedn. prawdzi. Boga; w inn. raz. chodzi. o czysto. zachow. krwi, skąd panuj: u Pers. Egipcy: Inkasów brali swoj. siostr. za żon: do rzey. tak: Taczy. się pewn. pobud. relig. Na odwrót takk. exogam. mogła mieć pow. relig: i etycz.

Jest austral. legenda (zob. ją w książ. Starcke'go str. 240), jakob. po stworzen. świa. bracia zaślubia. swoj. siostr. Gdy z nas te związ. i inn. podob. ruszg. wydaw. zgub. skut; starszyzna zebr. się, aby radz. o ich zaradzen. Zgodz. się w końcu na to, aby zapyt. się dobr. ducha Muramura. Ten odrz. że plem. powin. być podziel. na odłogi, odróżnia. od sieb. odmienn. nazwisk. jak to psa, myszy, kangurzich, dewru, jaszczurki itd. Członk. jedn. odłogi nie mieli wsp. zawier. międ. sob. małżeńs. ale woln. to było członk. różn. odłóg. Syn „psa" nie miał odtąd zaślub. córki „psa", ale mógł żenić się z myszą, jaszczurk. itp. Na zasad. tej legen. ukryt: przyczy. religii. dla których wprowadzo. exogam. do plem. austral. Odtąd te plemio. choć nie odzna. się wiel. moralno; jednak co do małżeńst. bardzo ściśle przestreg. prawa, według nich od sam. Bóst. pochodzące.

<u>Starcke</u>, równ. mało, jak Spenc. uwzględniając wpływu religii. przyczyna instytuc. społeczn. stanow. pods. przeciwn. jest stumacze: exogam. i endogam: jak. wyłoży: z jedn. stro. Mac Lennan, z drug. Spenc. Według obie instytucy: stumacz. prawn. stosunk: zabraniające: w jedn: raz. zaślubiać osob. zbyt blisk. w drug. zbyt odległ.

Dowia. że nie strach przed kazirodzt. zrodz. exogamię, lecz że strach ten raczej jest jej następst. Prawdziw. zaś przyczy. widzi w tem, że nie chciano dopuszcz. małżeń. międ. osoba: nie mając: prawn. samodzielno.

Małżon. (powo. Starcke str. 244) jest międ. pan. swoj. żony, nawet tam, gdz. dzieci należy do klanu matczyn. a mat. woln. ma zarząd nad swoj. chudob. Matk. znowu ma wielk. wpływ moral. na dzieci: a synow. jej okazuj. wielk. cześć, nawet u dzik. australijsk. Tak samo starsz. siostrze. U Nairów starsz. siostr. jest dla młodsz. braci jakob. mat; u Weddahów woln. zaślub. młodsz. siostr. ale małżeńs. z starsz. uchodz. za kazirodz. Konklud. stąd Starcke, że małżeńs. międ. mat. a syn; brat a starsz. siostr. ~~jest~~ wyda. się nienatural. naw. najdzik. plemio: poniew. gratitol. prawn. stosun. według którego syn ma być poddan. matce a w pewn. mierz. także starsz. siostr. Nadto syn nie posiad. nic, czob. mógł dać ojcu jako okup za swoj. siostr: nie może jej tak. gwałt. wyprowadz. z domu rodziciel: a tak według auto: położe. prawn: niemożeb. podobn. związ. i wszystk. na nich piętno niemoralno.

Mnie się zdaj. że tłumacz. to ~~jest~~ zaw. tyl. części praw. bo nie jest komplet: naprzód nie tłum. dla czego ojc. nie może zaślub. swoj. córk: bo tut. nie zachodz. b. gratitud. podobn. stosun. prawn. a pot. zapomi. Starcke, że u lud. pierwot. wszys. instytu. prawn. są wyrob. pojęć religijn. i z nich bior. swoj. uświęcen.

Podobn. tłumacz. endogamii z względ. prawn. i utylitar. względ. jak. pod. Starcke (str. 249), wydaj. mi się niekomplet; u Żyd. miała one niewąt. podstaw. religij, a tak samo u wiel. inn. lud. które następ. popadły w zapomn. Także u Indów mężczyz. +

+ wyż. kasty nie może zaślub. dziewczy. z niższ. kasty i na odwrot. to oprócz polity. i prawn. pobud: istnie. także: waż. powod. religij. jak świadczą widocz. z całe. ustroj. społeczn. Indów. Zbrodn. której dopuściły się córki Lotowe, była wynik. źle zrozumian. endogamii (Ks. I Mojż. rozd. 19) Zabroniona była exogamia Żydom z córkami Moabitów (Num. XXV. 1), mimo to praktykowa, jak świad. Ks. Ruth i przykł. Salomona (3 Reg. 11); dozwol. było zdaj. się z Idumejczyk. i Egipcjan: (Deuter. XXIII. 7) O endogamii rodów izraelsk. zob. tak. Num. XXXVI. 6-10. i także pouczając. rozd. IX i pierw. Ks. Ezdraszowej.

i że z tor. nau. stoi i peda wiedza etnologicz. prawo-
znawstw. – Tor. bow. w rozwoj. ludzk. nie ma typ:
którąb regular. powtarzan. się umożeb. stawian.
praw, oczywiś. dążno. by tak. praw. odkr. jest
niemożliw. z gór. bezowocz. zadan. (str. 543)

Przechodz. szczegóło. do kwest. pierwot.
heteryz. powia. Dr. że opie. się na trzech wielk.
grup. faktów, któr. objętn. i znaczen. szczeg. rozw.
Napr: a) że tyl. tym sposob. wytłum. się daje
klasyfikacyjn. nomenklatur. któr. Morgan zebrał
raz: za pomo: Konsul. Stan. Zjednocz: a zebr.
nomenklat. 139 lud.

b) istnieją u więk. częś. lud. dzik.
wolno. i swawolno: dziewcz: któryj to stan
wydaj. się pierwotnej. od późn. i tend. powsta.
wiedzy męż.

c) niektór. u lud. dzik. panuj. niemoral.
heteryz. zwycza: zwiaz. przy wesel. obrzęd.
uroczysto. Do nich dodaj. się pewn. liczb. wypad.
wiarogod. zorganizowanego heteryz. któr. to fak.
choć rzad. występ. aby dowie. że podob. stan
ani nie jest niemożl. ani z ludzk. natu. niezgo. (tamże str. 560)

Że trzy te ≠ grupy zjawisk społecz-
nie konieczn. dowodz. pierwotn. heteryz. wykazaliś.
obszern. w poprzedzaj. §§. Nie rob. naw. heteryz.
prawdopodob; a jeś. Dr. mnie: że zwiazn.
fakta pod a) wymien: rob. go prawdopo. to
odsyła: czytel. do tego, co wyż: powiedzieliś.
o ~~nomenklat.~~ nomenklat. i do wspomnianej książ. Starckego,
tyle razy już wspominan.

Doda. tyl. uwag. o swobodzie dziewcz.
i o praktyk. niemoraln. towarzysząc. ślubu uroczysto.

u niektór. lud; poniew. już Bachof. uważ. je za podst. swoj. hypote. o pierwot. dziko. rodza. ludzk. Przedmio. jest taki brud. i niesmacz. że ograniczy. się do niezbędn. potrzeb. uwag.

Herod. opow. że każ. niewias. babilońs. musia. raz w życi. poświęc. w świąty. Afrodyty akt prostytucyi z obcym przybysz. Bachof. Lubbock i inn. uwolenni. pierwot. heteryz. tłumacz. tę obrzydliwo. jako zabyt. owe. czas. kiedy prostyt. kob. była zwyczaj. powszech. bo wszystk. należa. do każd. mężczy. a małżeńs. czyli ograniczeni. kobie. do obcow. z jedn. mężczyz. uchodzi za zbrodn. domagaj. się expiacyi. Taka expiacy. miała być owa prakty. niew. babilońs. Także tłumacz. zwyczaj. babiloń. wyrazi. mojn. uwag. Mac Lennane, że jest. on miał być expiacią za krzywd. wyrządzo. całemu plemie. przez to, że utraciło praw. do kobie. zamęż. to niespos. zrozum. dla czego ta ekspie. odbyw. się za pomo. obcych, nie mają. nic wspóln. z lud. babil. zat. nie potrzebujących. w swoich praw. ~~Na~~

Nale. tak. zwyczaj. że Herod. dod. iż kobie. babilon. z wyjąt. tego jedn. razu w swoj. życi. odzn. się wiern. i dobr. małżon. powzm. zat. że to był czyn zalobon: którym chocz. zaskarb. sob. łask. bogini. Wszystk. ludy, któr. w swoich mitolog. wspołożyły bóst. na męs. żeńs. uważ. za potrzeb. to drug. czcić jakąś ofiar. dziewicz. wody. Nale. ubolew. nad tak. zaślep. upadk. moralno. ale nie należ. z niej dedukow. więc. niż było. Niezapeł. był to rodz. ofiar. dokonan. na własn. ciele, na cześć bogi: życia i płodno, stojące na równ. z uczcen. sob. wyż. człow. czcią, nawzaj. pozbaw. się męsko. na cześć bóst. W mia. jak z Babil. rozchod. się†

† kult. Militty, Astarty, Wenery po Azyi Mniej. i Grecyi, mnoż. w świąty. tej bogi. odprawio. orgie wyuzda; mając. w zapom. czas. zwoje: religii. a późn. zdegradow. do czyst. lubieżn. rozrywek. Nawzaj. prawo bogini do dziewictwa dziewcz. okupyw. jest suma pienięd. u niektór. plem. afryk. i w Malabarze a w starożytn. Grecyi bogini kupowali niewolni. które oddawa. do świąty. na użytek. prostytu: aby tym sposob. okup. dziewictwo swoich córek. – Widzi. w tem degradac. zmys. religii. nic więc. ale za brud. lekkomyśl. uważ. hypo. ta. jakob. ten zwycz. dowodz. istn. pierwotn. heteryz. Zob. o tem dobr. uwagi Schneider'a w wspomnian. już dziele „Die Naturvölker" Tom II. str. 469 – 474. –

§ 21. Rozwój i upadek form małżeństwa.

Dotychczaso: krytyc. przegl: róż. teor: o powstan. małżeńs: doprowadz. nas do kil. ważn. rezult. Przekon. nas, że przedewszyst. pierwot. heteryzm jest hypote. niepopart. żadn: poważn. history. argum; hypote: której stanow: niew. ci sprzeciwiają się, którzyby najwięk. mieli inter. abyś obron: tej. darwiniści. Przekonali się dal: że ta hypote: zosta. wymyśło: aby wytłuma: pierw. zjawi. społeczn: jak poliandr; nomenklatu; matryarchat, ale że nie tyl. ich nie tłuma: lecz niew. im jest w grunc. przeciw. Przekonali. się tak: że ta hypote: polega znow. na inn. o pierwot. stan. zwierzęc: rodu ludzk; która sama nie tylko nie jest niczem. popar: lecz wręcz przeciw. wszystkiemu, co wiem. o najdawn. czystsza: ludów ziemi. Po tych przygotowaw. stud. wiel. ważn. odpow: na pytan: jak powsta: małżeńs. i jaka była jego forma pierwotn? Odpow. musi być podwój: jedna filozof. (traktuj z isto. małżeńs. i celu; druga history. oper. na przebie: dziejowym form małżeńs.

Pierw. odpow. filozoficz: Rozbiór istoty instytu: małżeńst. jedynie filozofii. (nie teologii. o czem póź.) widzi. w niej dwa czynni. potężn: gospodarst. włosn. i ~~płodz~~ posiadan. dzieci. Te dwa czynni. są dziś. nie tyl. dla wszystk. plemion dzik: lecz dla wszystkich. ~~ludzi~~ narod. najwyższych: jedyn. pobud. do małżeńs. Główn. pobud. jest chęć, aby mieć własn. gospodars. Słusz. mówi Starcke, że mężczyz. szuka gospodyni. Jak dale: sięga: w przeszł: tak dziś. wśród ~~ludów~~ plemion stojąc. na najniż: szczebl. cywiliz: mężcz.

spotyka: podzia. pracy. mężczy: zwierzęt: ze męższy: Tom zdobywa, a kobie. ją gotuj. Ogień jest główn. pomocą do życ: ludzk: a dokąd sięgą pam: ucze, czy w czas predhistory. czy do barbarzyńsk. plem. austral. wszęd: widzi: ogień w codzien. użyt. Błędn. mniemaniu; pomimo Hellwald, jakob. dzis: były plemion. bez ogn. znała: gruntów: ~~zbadan~~ odszukano. Bez ogn. nie zdołalb. człow. spożyw. większ. pokarm; najprzyjw. dla koczując. plemio. myśliws., mięso byłob. dla nich nieprzystęp. Jeżeli człow. je mięso, to dzięk. ogniu. Otóż pierwsi ludz: po rozpoczęc. się potoni Adamowego, jeżeli wiedli życ. pasters.; drudzy myśliws. lub rybołówcy. W obu razach: było niezbędn. potrzeb: aby człow. miał towarzysz. Który w strzechy lub koczowiskach utrzymywał. pod jego nieobecność ogień, trudn. do zrobien. a wreszcie: z dziczyzny lub ryb łowionych: wyprawiał mężczyzna zdobycz i przyrządz. do jedzen. podczas gdy on po trudach niestrudzonych odpoczywał. Potrzeb. więc gospody: który: ~~pamiętału~~ zajmow. się przyrządzan. strawy, była pierwszą kamień węgiel. małżeńs.: bo i dziś. ~~nim~~ prawie jest u wszystk. pierw. ludów. Gdy Eyre pytał się Australczyk. podczas swoich podróży: dla czego się żeni odpowiadał regular: że dla tego bior. żony, aby im przygotowywał: drewno, wod. i pokar. a miały w pieczy to, co posiad.

W tak. położen. było monogam. jedyn. wskazaną. Mężcz. żyj: z łowów lub rybołówst. lub chowan. owiec nie mógł przy tak. wsi: wyżyw. ani jedn. żon. zwłaszcza gdy przybyw. dzieci. Zwiększ. jedn. gospod. wydawn. nie zapad, dla tego u bied. lud. napotyk. monogam. takim nawet gdz. po za małżeń. istniej. dość swobod.

stosun. moral: żona nie domag. się ściśl. wiern. od męża a ten nie myśl. wcal. jéj dotrzym. Ciałow. dzikl. idą ze przed. zasad. wiernośc: ale najsilniéj. zasad. ptaszów, nie były podstaw. małżeńs. skoro, jak je wiem. Taki. mogła być zaspokoj:

Gdy w takt. pierwotn. rodz. podrasta dzieci człowiecz, czuli oni tę sam. potrzeb. założen. sob. osob. gospodars. Dopóki. karmi. się przy ojcz, źle na tem wychodz: bo dzik. ojciec zjad. najlep. części strawy, a żon. i dzieci. zostaw. resztki. Ptaszów. takż. chłop. nie prowa do zamier. małżeń. bo u plem. afrykans. australi. polinezyj. chłopców nie zabierano. żadn. wszyst; gdy przeto przyzwyc. się nieb. określ. życia oprócz nieb. i takt. towarzysz. życ. : sob. to głów. z naturaln. pobud. aby wydost. się z pod opiek. ojca, i karmien. się lepiéj w własn. zagrod. Szuk: więc sob. żony, albo uprowadz. ją z obce: rodziny, albo do obcéj rodz. przystaczyw. się i wysługuj. się o nią, jak. Jakób w domu Labana, jak dziś. robią Italmeńczycy

Te zwycz. były niezawodnie monogami. i były trwa: Co do pierwszego punctu Spencer przyznaj. że monogam. takż. stara, jak. wszystk. inne zwycz. a naw. trafn. robi uwag.: „że mężczyzn. musiał zaw. mieć naprzód. jedn. żon. zanim miał dwie, a ten stan monogamicz. musia. w wielu razach. być trwał z powod. trudności wystaran. się o dwie żony, tam, gdz. liczb. kob. nie przewyż. o wiele liczb. mężczyzn."
(Principes de sociologie. Tom II. str. 298–299)

[Karioli] W istoc: często lokaln. stosun. uniemożeln. inne form. małżeńst. Niektór. plemio. w lasach Brazylii, w wnętrz. wysp. Borneo lub Weddahowie na Ceylon, rozrzuc. na wielk. przestrze: a nie bard. liczn.: żyj. w grup. monogamicz: tak samo Buszmany w połudn. Afry. chociaż u tych poligamia nie jest zabron.

Te zem. warun. sprawiaj., że pobudk. rozwiąz. są stale
chorzy u lud. pierwotn. rozwiąz. małżeńs. bard. łatwo
przychod. Wystar. na to wola męża lub żony. Czas.
żonę zabiera ~~jest~~ jakiś ~~prz~~ silniej. zysku, czas. rozwody
zwłaszcz. u Arab. tak są częs.: że niejed. Beduin,
jak opow. Burckhardt, 50 razy rozwod. się i żeni;
Pomimo to u wielu plemion: rozwod. są rzadk.: u
Weddahów zupeł. nieznane; u inn. plem. często rzadkie
dla niepłodno. żony. Wogóle. narodz. się pierw.
dziecka wielką nadaj. trwałoś. rodzin.: a u wielu plem.
zamężn. stanu. obopól.: dopie. w rozwiąz. małżeń.
Nie. rozwiązali Tahitczycy za czas. Cooka małż.
małżeńs. za nierozwiązal. gdy narodzi. się dzieci.
a przez ojca zost. uznan.:

Dzieci. jest drug. powod. do zawieran.
małżeńs. Dzieci. gdy podrośnie. jest dla ojca prawdzi.
skarb.; jeśli to chłop., ma z niego pomoc w wypraw.
za zdobyczą lub [illegible] łowów, lub uprawi. roli,
jeśli to córk.: dostaj. za nią bogat. okup od przyszłe.
zięcia lub też zięć przystaj. się do jego rodzi. i
staj. się dla niego nową pomocą. Stąd ogólny.
pierwot. pragn.: posiad. dzieci i pragn. ich posiad.
jak najwięc. Pierw. prowadzi do ~~stał~~ trwało.
~~stan~~ związ. monogam. drug. do poligam.:

W istocie: ojciec nie może dziecka gdy narodziło się, ~~nie~~
~~może ojc.~~: wychow. bez mat.: przy jego życ. tułacz.
niespokojn. sposob. dzieci. starsz. na zmarnow. bez
matk. i dla tego dla zem. dzieci. star. się ojc.
zatrzym. ją przy sob. ~~mat.~~ Ale te zem. powody,
dla któr. ~~sprawi się~~ ceni wysoce pierw. dzieci. każdy
ma posiad. więc.: a tak monogam. pierwot.
wyrodz. się częs. w poligam. Jedn. z główn. przycz.
polig. u dzik. lud. to jest, że mat. bardz. długo
karmi swoj. dziecko (czas. przez dwa lata) a przez

ten cały ciąg. czas: małżeńst. obowiąz. jest jej zaw. zabronio: Jedn: ale poligam: praw. zaw. ukazuj. się tem, czem jest, wyrodzo: i pretekstatio: nie gorsze przewagam: A wid. to główn. stąd, że ona najczęś. jest tyl. udział. ludzi znaczn. zamożn. odrazi. zasługuj; pot. i z tego, że tyl. małżeńst. z pierw. żoną zawiera. jest z uroczyst. ceremoniał; następ: praw. bez żadn. formy religiin.

Różn. się tego powo: Nawpród małżeńs: nie tyl. jest kontrakt. prawn. międ. męż. i żon. lecz także wyrażn. now. stosun. prawn. międ. męż. a rodzi. jego żony. Jest to opisan. w zwyczaj. małżeńsk. gdz. żona, dzieci należ. dal. do klanu, z którego one pochodzą. Tubyl. w Kalifor. gdy córk. wydaj. za mąż, po zwyczaj: aby dobr. była żoną, dodaj. regular: że może do rodzi. powróc. jeśli z męż. będz. niezadowol. Hassyanowie staw. warun: aby córk. wychodz. za mąż przez cztery dni należ. do męża, przez resz. tygod. była woln. od obowiąz. Te warun. nakład. przez krewn. żony na pierw. małżeńs. utrudn. następ. małżeńs. Gdz. panu. zwycz. że mężczy. szukaj. żon. musi przyłącz. się do jakieś plemię. a naw. po ślub. pozost. czas dłuż. u teściów, jest oczywiś. że następ. żon w ten spos. nabyw. nie może. Gdz. znowu zwycz. że ojciec stara się o żon. dla syna, zwycz. ten także tyl. do pierwsz. małżeńs. stosuj. się, bo wszyst. syn po ożenie. się wyzyw. jest pełn. samodzielno; musi zat. o inn. żony star. się inną drog.

Zat. idz: że u wielu ludów niby poligamicz. ceremo. ślub. tyl. pierwszej żon. są udziela: W Nicaragua było zakaz. pod karą śmier. odbyw. więcej niż raz w życiu ceremon. ślub. Malajowy nigd. nie wydad. córk: za męża jeśli mająć: żon: jeśli chce drug. lub trzeciej żony, musi szukać ich w klass. niższ; a także żon: w obec

pierwsz: szczebla: z czasem; za tył. nałożnic:
Stępelii. daw. jak smutn. jest los Jakub żon pod-
rzędn. u Chińczyk. a jak niew. ich dzieci uważ. za
za dzieci pierwsz. i główn. żony. Trudn. wszak odróż.
poligam. od poligynii a trudno: dla żonat. dostan. więcej żon
drogą kontrakt: ślubn: zawarcie go do należyt. nałożnic
albo ze pomo. kupn. albo drogą ~~pr~~ ~~po~~ wojenn. zdoby:
Wtedy obok pierw. główn. żony, która zwykł. po-
trafi zachow. dominując. stanowi: jako mat.
przyrod. i przedkobiet: istnieją: liczb. pewn. niewolnic,
któr. eufemiz: mogą być nazyw. żonami ale na-
czyśc. niemi nie żon.

Wid. stąd, jak błędn. jest mniem. tych, którzy
poligam. uważ. za jak. form: małżeńs. przez któr.
pierwotn. musia. przejść ludzkość tak jak dawn. przem.
przeszła przez heteryzm i poliandr: Pomimo racz.
że poligam: jakkolw. rozpowszechnio. po całej
kuli ziemsk: nigdy nie występ: inacz. jak obok
monogam: dość one nawet: przynależ: bogat.
a że większo. ludzi od początk. ma. była zaw.
ubogą, musia: przyniesie i przyniesie na monogam.
Stąd poligam: która właśc: jest poliginią,
objaw. się jako wyjątk. monogam: gdy albo
niemożno: albo zasad. religii. albo przepis.
społeczn. albo wzgl. potrzeb. ekonomicz.
każą obok prawowit. jedn. żony, trzym. jeszcze
kupę mniej lub więc: szanowan. nałożnic.
U German. n.p. za czas. Tacyta (de morib.
German. c.18) była w powszechn. czci monoga-
mia i najzupełn. odpowiad. pragnien. i obyczaj.
narodowym. Nie można ani piękn. ani dobitn.
wyraz. przekonan: ludów: o świętości i wielko. mono-
gam. jak temi słow: stąd historyk: +

+ Virgines unum accipiunt maritū, quomodo unū corpus unamq vitā nec ulla cogitatio ultra nec longior cupiditas, ne tanquam maritū, sed tanquam matrimoniū ament, t. j. że koch. męża nie jako męż. lecz jakob. uosobio. małżeńs. Mimo to w narodz. tak przywiąz. do monoga. niektórzy, jak świad. zaświad. histor. starają się większ. liczb. żon, nie dla pożądliwo. (jak mówi) lecz dla zacnych.

§ 22. Dalszy ciąg o upad. i rozwoj. itd. Socyol. 65.

Pogląd history. na rozw. małżeńs. prowadz. nas do podobn. rezult. Jest to drugi czynn. który przemaw. za pierwotno. monoga. a za wytworzen. się z niej później. poliga. Dla nasz. celu nie potrze. przechodz. wszystk. narod. wystar. wspomn. o kilk. dawniejsz.: który. chronolo. swoj. najbliż. dochodz. do począ. ludzko. i w pamięc. swoj. lepiej zachow. pierwo. instytu.

O Chińczyk. już dawn. wspomn.: że mają właściw. monoga: a tylko nałożni. obok pierwsz. małżon. utrzymywać się wymow. dowód: jak poligin. stowarzy. gdz. może monogą: drugi. najzyw. dowo. otwarto. Chińczy. wypo. sob. cześć żyć. wszę. i wysok. znamień. otacz. swoj. żon. głów. W najdawniej. czas. była ta cześć jeszcz. więk.; dzisiaj moralno. narod. trawio. jest bezprzykład. prostytu.: do który. przyczy. się owe nałożni: nas: po śmierci męż. lub naw. za jego życ. wypędza. z domu. Jasne więc, że o poliga: u Chiń: właściw. mów. nie moż; jest monog: a obok niej dający i ~~mnogi lub~~ rozpowszechnio. u bogat. poligin. Ale dzie. nałożni. nasz. do nich nie nale. lecz do jedn. żony pierwsz.: tak jak dzie. Jakub. z nałożni: uważały Lia i Rachele za swoj. własn. Hellwald w swoj. Kulturgesch. (Tom I. str. 142) wiestując Chińs. prostytu. uważ. że dowód pierwotn. heterozy: które podleg. cała ludzko.: Należ. powiedz. że prostytu. jak inn. grzech. ludzko. zawsze się zdarzał, ale twierd. że grzech. była dawniej od cnot i przygotow. do nich, byłob. wiek. niedorzeczno.

W Egyp.: niewiele. starsz. od Chin, takż. poligam. jest pozor.: a najwyżs. panow. tam poligin. Kapła.: byli obowiąz. do ścisł. monoga. i przechodz. swoj. cnot. wyda.: że monogamist. Józef z pobyt. swe.

w Egip. miał być jedn. żon; córk. egipsk. kapł; tak
samo Mojż. miał jed. żonę, córk. madjanick. kapł.
Kobie. w Egip. prowad. życ. swobod; nie jest zamknięta
w harem: a należała ona to rzecz: zagranicz. niewol.
któr. tworą jej fraucymer i służb. Romans.
„Dwaj bracia" pisan. za czas. XIX dynast: ~~wyprowad.~~ wyrasta
się pośród ~~nas~~ monogamicz. rodzin. Tak samo jak przy-
gody młod: Józef. z żon. Putyfara, dowod. że
wielki dygnit: miał być jedn. żon.

Też. u Ateńczy. było podan. że Cekrops
wprowad. monogam: a u Rzym. tę sam. instytu.
odnoszą. do Numy, oczywi. myśla: o zakor.
należnie i wprowadz. ich dzie: Podobn. należy.
napotyk. u bohat: Homer: dowodz nikt nie
będ. dowod twierd. że Odysseusz lub Hektor
żyli w polig: Tenn. u chrześcijań. Franków
dług. trzyma. się poligam. i prawdzi. była
ona w zwycza. u wszystk. lud. czyst: gdy przed
żyw. kornej. Nie mniej pewn. jest nam. że
wszys. ludy czyst. uważa: monogam. za
jedyn. prawn. form. małżeń. z wyjąt. Pers:
którzy odzyj. się dopie. w czas. histor: doszli
do komplet. poligam:

U Żyd. wreszcie: najdawniej. tradyc:
ludzko: wiąż. się z monogam. Adam nazy.
Ew. kością z kości mojej: i ciało z ciał. mego.
i wszystk: ow. napis. rzecz: że człow. opuści
ojca swe. ~~ojc~~ i matkę i przystanie się do żony swej
i będą dwoje w jedn. ciele. Nigd. nie ~~powied.~~
słów wspaniał. i głęb. na pochwa. monogam.
jak owe sło. wyrzeczo. w zaran. ludzko.
Za przykład. Ada. patryarch. z lin. Setha
żyją w monogam; przyczy. nie mam wzmian.

aby ~~żył~~ miel. kilk. żon. Tylk. w linii Kainitów, odpad. od Bog. prawdy. zjaw. się poliga. Kompl.: Czyta. że Lamech pojął dwie żony, Addę i Sellę, za co otrz. nagan.: spotk. go u niektór. ojców kości. mię. u Tertull.+ Jenn. Noe i synow. jego mają tylk. tar. po jedn. żon. Z później. patryarch. Abraham i Izaak żyj. w monog.: choć Abrah. po śmier. Sary ożenił. się z drug. żon. Ceturą, lecz zdaj. się miał obok niej ... nałożnic, jak wid. z rozd. XXV Gen. Jakub ma dwie żony równocześ.: Lię i Rachelę, a nadt. z ich przyzwole. a wez. żądan. dwie nałożni. Wszyst. jego dzie.: wyjęt. tylk. sam. praw., co nie przytrafi. się dzie.: Abrah. zrodzon. z nałożnic: Ezaw, jedn. żyj. przy nich miał dwie żony, a późn. przedsięw. i trzecią nałożn. Józef zaś i Mojż. mają po jedn. żon. ale prawodaw. naro. żydow. mówi o poliga. jako rzeczy już istniej. i nie zakaz. jej. Wistoc. była ona dozwol. aż do cza. Chrys. P. w narod. żydow. i najczęst. ją nie tylk. u król. i możn. lecz takż. u ludzi ~~...~~ pospolit. Większo. żyd. owczes. żyła w monog.

\+ u.p. de monog. c. 3: vim passe est institutio Dei per Lamech. Tenże de exhortat. castit. c. 5: Numerg matrimonii a maledicto viro coepit. primo Lamech duabg maritatg, tres in una carnem effecit. Podobn. Hieronim adv. Jovin. lib. I.

Z tych kilk. przykła. histor. wid. że najdawniej. tradyc. ludzko. odnosz. się do monoga. ale że poligam.: obok niej zjaw. się w bardzo odległ. starożytno. Daleko jedn. częstsz. jest poligin. gdy obok jedn. żony praw. występ. mnóst. niewolnic lub nałożnic, któr. dzieci częs. nie równo traktow. z dzieć. pierwor. i główn. żony, częściej jedn. ~~odpowiedniej~~ zajmu. stanowis. [[

Dla chrześc. mierzac. w porząg. biblii, nie moż. być wątpliw. że monoga. była ~~stanow.~~ ustanow.

przez Bo. nie było w tem znaczen: że faktycz. stwor. jedn. parę a tak pierw. ludz. uniemożliw. inną form. małżeńs. bez takż. jako nakaz pozytyw. Zbaw.: mówiąc do żyd. o nierozerwal. związku przypomni. słowa, wyrzeczo. przez Adam. po stworze. Ewy: Nie czytaliś. iż który stworz. człow. od początk. mężczyz. i niewiast. stwor. je? i rzekł: Dla tego opuści człow. ojca i mat. i złącz. się z żoną swoj. i będ. dwoj. w jedn. ciele. A tak. już nie są dwoje, ale jedno ciało. Co tedy Bóg złącz. człow. niechaj nie rozłącza. A gdy na to Faryzeu.: Przecże tedy Mojż. rozkaz. dew. list rozwodny i opuść? Rzekł im: Iż Mojż. dla twardo. serc wasze. dopuśc. wam opuszczać żony wasze, lecz od począt. nie było tak. (Mateu. rozd. 19)

Powt. dalej. Chrys. Pan bezwzględ. zakaz wielk. poligin. lub poligam.: A powiad. wam, iż ktobykolw. opuścił żonę swoj. oprócz dla porubstwa a inszab. pojął, cudzołoży, a ktob. opuszczo. pojął cudzołoży. W tych słow. zawar. jest: nauka, że małżeńs. chrz. jest nierozerwal. i żad. rozwód mieć. miej. nie może..

Że u żyd. był dozwolo. rozwód, na co wsk. i Chrys. P. w powyż. słow. potwierdz. Jednakże w zam. form. rozwod. było coś, co przypomina. Żyd. że małżeńst. właściw. powin. pozost. nie rozerwalne. Praw. lub raczej pozwol. Mojż.: tak brzmi w Deuter. XXIV. 1–4. Si acceperit homo uxorē e habuerit eā e nō invenerit gratiā ante oculos ejs propter aliquā foeditatē, (ערות דבר) scribet libellū repudii e dabit in manu illis,

ē dimittet eā de domo sua. Cumq egresse alterū maritū duxerit ē ille quoq oderit eā, dederitq ei libellū repudii ē dimiserit de domo sua v. certe mortuq fuerit, nō poterit prior marit9 recipere eā in uxorē: quia polluta ē ē abominabilis facta ē corā Dño.

Z słów tych, źle rozum. przez niektór. teol. n. p. Roskovany'ego – a stąd dziw. mężczy. i przekręcz. wynika jasno, że

1° kaź. Żyd mógł rozwod. się z żon. swoj. jeżel. do tego miał powód wystarcz: wyrażo. w słow. propter aliquā foeditatē (Ervath dabar po hebr.)

2° że rozwiedzion. mogła wychod. ze inn. męż. i z nim legal. zamier. małżeńst.

3° że pod żadn. warunk: nie mogła po drug. lub trzec. małżeńst. znow. powró. do pierw. męż. quia polluta ē ē abominabilis facta ē corā Dño.

4° powod. do rozwod. nie mogł. być cudzołóst. bo cudzołożn. wedł. pra. Mojżes. karz. śmier. i nikt niebył. cudzołożni. śmiał pojąć na nowo za żon. w małżeńs. Zat. w owe słow: propter aliquā foeditatē należy rozum: o jaki: niedogodno: fizycz. lub moraln: które mogło: wydarz: się środk. do znoszen. n. p. chorob. lub srodzy, kłótliw. charakt. i t. d. (Zob. Perrone, de matrimonio xano Romd 1858. Tom III. p. 139 – 141)

5° że powód, dla któr. zabronio. był powrót rozwódk. do pierw. męża, mieści się w słow: quia polluta ē etc. Nie pozwol. one drug. lub trzecie ze mąż pojście rozwódki, lecz powrót jej do pierw. męża, aby raz zapobież: niedziwy: któr. by wynika: z dziwów. lub udan. rozwodów, a zwłasz. między one dobit. Żyd. przypom. że małżeńs.

pierw. przez. własn. pozost. nierozerwal: a tyl. propter duritiam cordis, w pewn. raz. pozwol. Żyd. korzyst. z przywilej: dawa. libru repudii żon. swoim, że jedn. to pozwol. nie mię. staw. się źródł. czyn. niemoral: prakt: gdyb. żona, do owa: repudiata, pod. zwyc. wzgl: od pierw. małżeń.

Tak według. słów. św. Aug: libello repudii magis fuit exprobratio divortii quam approbatio (de bono conjug. c. 8) i słusz. bo jak wyjąt. racz. potwierd. regu: a nie znosi, tak rozw. u Hebr. przypomin. pierw. boskor ustaw. Potwier. to tak: praw. Mojż. (Levit. 21) zabran: kapłan. zawier. małżeńs. z rozwódk: ponie. od kapł. żąda. wyższ. świętob. niż od ludu.

Zgadz. się z tem także. obycz. narodu. żydow. aż do niew. babiloń. żadn. praw. nie było wypad. rozwod: choć była w zwycz. poligam: u mojżesz. Zob. o tem Książ: Dracha: Du divorce dans la Synagogue. Rome 1840. A po powro. z niew: babil: mowa wprowad. o rozwod. nie wiel. Skal. w I. ks. Ezdry rozd. 9 i 10, chodzi tam jedn. o żony obcoplemien: któr. chcia. wypędz. aby przywró. czystoś. wiar. i obrząd. religijn. Dopie. pozn. w ostatn. wieku narod. żydow. zaczę. grasow. mania rozwod. jak wid. z Now. Test. i z ubolew. rabinów.

Tak trady. żydów, któr. są zacząt. pierwot. tradycy: ludzko: ukazu. nam monoga. jako wyjąt. i najświętsz. form. małżeń. Obok niej wyłącz. jedn. powsta. zwłaszcz. u Kainitów poliga. następ. tak. do Sethitów przeszła, była jedn. zaw. uważ. za rozprzężen. monoga. a czas. +

+ także że jej zwichnię: więd. zaś że równ. wprzó. i więcej. instytu. jak pierw. monoga.

Zabytk. pierwotn. monoga. jest także zwycz. u wielu niżko stoją: lud. dotąd panując: (w Now. Gwinei; na wysp. Salomona i Loyalty, w Now. Kaledon. i w archipelu Witi) żeby dziew. są: zaręcz: zaraz po narodz. albo w pierw. latach. Wted. rodzi. mają obowiąz. wychowy. starann. i w czystoś: podrastaj. dziew. a każd. upad. młod. naraz: uważa. na równ. z niewierno: osoby żonat. i nier. śmier. kara. bywa, jak na wysp. Viti. Podob. im. ślad. pierwot. monoga. dałob. się dużo wyliczy.

§ 23 – Czy monog. jest najdoskon. formą małżeńst. i czy nią pozost. na przyszło.?

Niektór. socyolog: n. p. Letourneau (zob. jego Sociologie p. 375) mają z osob. rozd. ~~pod~~ z napis: „O rozwoju małżeńs." (Evolution du mariage) Gdzb. ograniczą się tyl. do retrospektywn. poglad. nie było b. o co się spier. lecz kto z jedn. stron: pierwot. ludzi uważ. za podobn. do zwier. i przypis. im grub. niew. zwierzęc. niczne. heteryzm, a z drug. stro: uważ. monog: za form. najbard. wysoko. małżeńs. musi mówi. o rozwoj. tej instytu. jakob. od niższ. form podnios. się do wyższ. W isto. trzeba b. być ślep. żeb. nie dostrz. wszystk. korzy: jak. wyświadcz. monog: ludzkie. społeczeńs. oraz niezmiern. poprzo. doli, jaką zasz. w położe. kob. i dzieci.

Jednak ~~pan~~ ewolucyoniści zob. takż. przysz. na przyszło. Letourneau mówi (p. 377) że żadn. form. małżeń. nie jest niedoskon. konieczn. i że próbowa. już z niektó. wielką liczb. Prawdopod. będ. jeszcz. nowe próby. Te nowe prób. według wspomn. aut. odbęd. się w kierun. najkorzystn. dla społeczno. Tam gdz. państ. nie będ. zajmow. się wychowyw. dzie. będz. potrzeb. monog. surowsza; wtedy będz. miała być silni. ustalon. bo tyl. w jej łon. now. generac. będą mogł. znale. schronie. opie. wychow.

Gdy jednak. interesa indywidual. będą się coraz bard. jednoc.; państ. stopnio. zasta. famil. w wychowyw. przysz. obywat. Społeczeńs. coraz mniej będz. zajmow. się porządkow. małżeńst. a więc kształcen. genera. now; starań o dziec. stan. się inter. główn. a zwłas. ptłrzo. będą coraz więc. uważ. za czynno. życi. prywat. Auto. przewidu. że małżeńst. będą nie. ...

swobod. kombinow. wedł. woli kontr. ślubn. jak np. np. kontrakt, ~~i t. d.~~ pilnuj. tyl. by. bard. ogóln. reguł niezgrom. dziewiczej. (str. 378) II

Argum: Któr. aut. uczu. poprzeć tak zdumiewaj. przypuszcz:

a) Rozwód legal: jest w kil. kraj. europ: ustrzeg. fikcyą monogami. małżeńs. nierozerwaln.

__Odpow__: Rozwód nie jest postęp. ku lepsz. form. małżeńs. lecz nadwerężen. tej, która jedyn. jest godziw. i cywilizator. Rozwód praktykow. na wiel. skal. w Palest. Grec. Rzym. starożyt. ale zaw. wtedy dopiero gdy zwolni. obyczaj. W Rzym. dzieje: w 520 ro. od założ. mia: Carvilius Ruga pierw. się rozwiódł; od drug. wojn. punic. stał. się rozw. coraz częst.; za cesar. były dowcz. z przeraz. lekkomyśln. Żad. jedn. histor: nie zmie. w tych rozwod. widz. postęp. ku lepsz. form. małżeńs. przeciw. wszys. widz. w rozwody, upad. famil. monogam. za głów. powód polity. upad. państ. starożyt.

b) Dzieci w wiek. w. ręk. rodz: jest niebezp. na duch. i ciele, przy czem imięj. się aut. z tak. zw. sanctuaire de la famille — Przy mniej. duchow. urzęd. niewątpl. o katechiz.

Odpow. W państ. z liberal. gospodarst. bankier. i przemysłow. wyzyskujących: ogrom. masy robotni: po miast. i po wsi: rodz. proletaryat. jest w rzecz. stan. i dzieci. nauczyć w okresie mieszk. się wcale. Obowiąz. państw. wychowyw. dzieci od najdrob. lat jest socyalisty. utop. Któreb. wprowadz. w życie szybko wykolej. kraj cały, a wszk. rozluźnienie małżeńs. ze któr. aut. przemow. nie może być pomyślan. inacz. jak w form. konkubina. Liczba dzieci zmalałaby jedn. bardzo wtedy.

c) Wern. Koniecz. do wszystkich wspomniec. ewolu. małżeńs. ma być zniesien. własno. osobist. lub jak eufemicz. wyra. się aut: potrze. aby własno. osobi. stała się po większ. części un usufruit t. j. użytkowan. bez ~~prawa~~ tytułu własno. (usus fructus) Ca tego wytworzen. spodzie. się zwo. auto. po wielk. wygórowan. altruizmu nad egoizm. a zatem. wyższe. pozio. moral. (✝ Dotąd jedn. tylko warunk. ✝ odpow. między w Fran: ~~i się~~ otoczony nadzo. jest przez ludzi, hołdując. całym zwolenni. zasad. p. Letourneau. Rodzi. zwiedz. się wzaje. ustal. i ustalen. przyszł. mająt; godz. zat. przypomn: że zniesie. własno. sprowadzi. rodzi: do owych form niedoskon. w jak. znajd. się u lud. koczuj: a jeże. dodać jeszcze nastałe zupełn. małżeń. o któr. mowy aut. nie zwróc. być dość przeraża. nie wido. zamierz. jak. spodzie. się auto. po przyszł. dla bezd. społecz. ludzk.

Zupeł. przeciw. zapatruj. się na famil. Spencer. On także przypomn: że wprawdzie stosun. płciow. między ludź. były bard. niestałe, nieuregulo. ale dochodz. do wnios. że monoga. dla tego wyższy. wszyst. inn. form. małżeńst. ponieważ najlep. odpow. potrzeb. ludzko. i najpewniejsz. zabezpiecz. jej przyszł. Monogam. jest (powie.) formą natural. stosunk. płciow. dla rasy ludzk. (Socyologie Tom II. str. 308) Pomimo. dziwi się temu i nie umie tego wytłum: Ale on także przekona: że dążno. do monoga. stale się wzmagają. człowieko. usposobien. i że wszystk. pojęć: wszystk. wiar. jak: przystosow. się do idei małżeńst. zawieraj. w sob. koniecz. związk. jedn. człow. z jedn. żoną.

O przyszł. zaś monogamiczn. famil. twier. także auto. (tamże str. 358), że przez wzrost altruizm: państ. w teraźniejszo. nieco osłabio. (ponieważ

państw. pozbyw. się od mnóst. spraw i interes. należ. do kompetencyi famil.) jedy. w przyszł. famil. odzysk. dawn. siłę i że po dzisiej. rozkładzie zasad. życia familii. nastąp. wkrót. reintegr. i odrodzenie.

Różni. międ. francus. a angiel. socyol. zaś stąd pocho. że w Francyi poczuc. obowiąz. familiin. jest bard. osłabio. a w Angl. bard. silne; że także w Fran. wpływ państ. nad jednost. przeważa, gdy w Angl. jednost. zdoła. zachow. jeszcze dosyć wiel. niezależno. Któr. dopie. w ostat. czas. zacz. być zagroż. przez radykalizm.

<u>Starcke</u>, stoją. na zupeł. przeciw. niż Spen. stanowis. chociaż nie mniej od niego oczyw. antychrześcijańs. zasad. i postęp. ludzk. od zaczęcia przypu. a relig. sprawy. żadn. nie przypi. wpływ. na rozwój społeczeńs. jednak uważa za taki. rodzi. monogami. za najwyż. i najdosko. nałeb. rozwoj. społecz. i zapewn. że święt. przybyt. rodzi. nie zostan. zniszczo. przez omnipotencyą państ.; że nawet rodzi. będz. coraz piękniej i swobodniej odbijała na tle państwow. organiz. (Die primitive Familie str. 298)

<u>Juliusz Lippert</u> także twierdzi że organiza. dzisiej. rodzi. europej. dla tego najdoskonal. że największ. ilość wolno. zapewni. jednost. w tej rodzi. wychowyw. i wyrastającym. Jednak przekon. jest, że w wychowywan. jednost. na wolne. będz. musia. rodzi. podziel. się z państ. (Die Gesch. der Familie str. 259) Owszem Lippert za ideał państ. uważa. przyszł. i nie chce przyzna. lub umyśl. przemilcz. że jeżeli supremat. państ. nad rodzi. będz. rosło jak dotąd, nie tylko wolno. jednost. przepad. lecz także rodzi. stanie się biur. administra. i monarch. pruskiej.

§ 23 O własności

Kiedy Cezar po raz pierw. Ren przeszedł, własnoś. ziemi u German. należ. do gminy a co rok każd. rodzin. wydziela: część grunt. który uprawia. Lasy i pastwis. były ogrom. wspóln. własno. Jedn: grunt uprawny: raz wraz do całe. gminy: był. dom ołowo. ziem. płod. był własno. prywat. i przechodz po śmierc. ojca na najstarsz. syna. W obręb: zagro: stawia. czas: osobn. chaty dla młodsz. braci, kied. żenili się, a ci takż. z wyłączen: córk. dziedz. mogli lub wspóln. posiad. to małe allodium. Grunta zaś należ. do całe. gminy: nazyw: mark lub allmend, a na nich rodzi. mieć. był. wszystkow:+ Ten rozrząd: istn: jeszcze za Tacyta, a z pewn: modyfika: do dni nasz. dotrwał. w niektór. stron. Niem. i Szwajca:

+ porówn Tacit. Germ. c. 26.

Organi. cesarow. musi. się także ustrój wydaw. niesłych. barbarzyńs. i ścisły: bo ani upra. roli nie mogła być rzeczą prowadzo: (Rzym. dopier. wprowadz. do Niem. południo. trzypolo. gospodars.) ani też rodzi. nie mogł. rozporządz. swoj. własno: przykuta do grunt. gminnego: To też testam. nie było być potrzeb. w takich warunk. Germ. dale. później przejęli go od Rzym.

Jednakże zaś Rzym. w czas. najdawn. mieli dość podob: organiza. własno. Zrazu cały grunt należ. do miasta, civitas, pot. dzieli się międz. gentes, jeszcz. później międ. familiae. W obręb. famil: mają agnati prawo wyłącz. dziedzicz: gdy ich nie ma, wstępuj. w ich prawa gentiles. Od czas XII tablic własno. ziemi. staje się coraz bard. ruchomą, ale im więc. cofa się w przeszł. Rzym: tem więcej jest stałą i wyjęta z pod zmienn. ~~[illegible]~~ losów sprzedaż lub testamen.

Także prawdopod. była organiz. ziemsk. własno. u wszystk. lud. aryjsk. U niektór. zachow. się w całej pełni aż do nasz. czas: W Rossyi za Dniepr. ~~własn.~~ ~~ziemi.~~ grunta należące do chłop. ~~jest~~ za własno. całej gromady: Prawdopod. w niezdaw. czas: były one upraw. wspólnie: a płody rozdziel. międ. współwłaśc. Ten zwycz. pierwot. zachow. się w niektór. powiat. Serbii Kroacyi, Slawonii i Indyi. ale w Rossyi ten stosun. dawniej uregulow. wedł. potrzeby rodzin. Zarządz. grunt. wiejs: wedł. trzypolow. gospodars. podziel. na trzy pasy, ozima: koł: wieś każd.: a każ: pas podzielo. na wąs. szmaty 5-10 metr. szero. a 200-300 m: dług. każd. taki ~~szmat~~ szmat między rozdziela los. pomiędz. rodzin. podz. dokony: się zwykle w 15 letn. przeciąg. Jedn: dom i ogród należ. do rodz. i mogą być dziedziczo. Na czele gromady: która zresztą jest niezależ. stoi starosta: który raz. z mirem t.j. zebran. ~~starsz.~~: ~~głow~~ naczelnik. rodzin stanow. o porze siewów, żniw, uprawy now. grunt. o przyjmow. now. członk. do gromady: o uwalnia. z związ. gromad. tych, którzy chcą wieś porzu. i przenieść się w inn. stro. Naczelni rodzin mogą rozwiąz. własno. wspól. i zamien. ją na ~~pry~~ osobist. własno: jeżel. dwie trze. głos. w zebra. na ten się oświad. Prywat. własno. dziedz. jest na równ. częś: międ. męsk. potom: w Serb: dopiero ostatni, którzy pozost. przy życiu z rodz. mogą dozwol. rozrządz. własno. rodz.

Ta organiza. która w Ross. jest w używ. wśród jeszcze 30 milion. chłop. i która ostatni. kolon. chłops: nad Wołg. i morz. azowsk. i po całej Syber: może się wydaw. bardz. zacofa. instytu. ale dość podob. stoi w mniej. rozwinię.

istniej. jeszcz. dziś u lud. środk. Europ. choć te na dalsz. wyższ. stop. kultur. się wznioś:

Allmendy są jeszcz. bard. liczn. w niektó. kanton. szwajcar.: w Szwyc., Sanct Gallen, Glaris. Tam prawo wszystkow. przechodz. spadk. na potom. tych rodzin, któr. od niepam. czas. mied. praw. używan. tak. allmend. Taki allmend skła. się z grunt. uprawn. z lasów, i pastwi. Grun. orne rozdziel. są cząstkami co 10 lub 20 lat, czas. praw.: wszystkow. trwa do śmierc. Wdowa i dzieci (jej) uzysk. korzyst. z przypadł. części aż do nowe. podzia. grunt. Wszys. członk. mają: prawo do allmendu zbier. się rok. razu; przegląd. rachun. i wspóln. zadecyd. inter. Wybier. z pomięd. sieb. radę odmienist. któr. czuwa nad korzystan. z lasów i nad rozdzia. grunt.; opędza wydat. wspóln. utrzyma. szkołę i kościół i przedsiębie. meliorację – a że w zbliż. przypatr. się tym instytu. zaręcz. że kultur. pol stoi bard. wyso. a biedy nie znać wśród członk. takie. allmend. //

W niektó. (pieszczyst. okolicz.) stron. półno. zachod. (Niem.) tak. zachow. się (Marki, ponni i nierozdziel. własno. osobist. Zwykl.: przy trzy polow. gospodars. na jedn. częś. sieją żyto zimo; na drug. jarkę, na trzeć. kartofkę a wspóln. rada włościan. decydu. o wszyst. operac. i wydat. gospodars. (Zob. o tem więc. szczegó. w cenn. dziele Laveley'a i de la propriété.)

Te kil. fakt. pokazu. że własno. nie występ. wszędz. w tej sam. form., że podczas gdy u niektór. lud. przybier. form. praw. komunisty; u inn.: doprowadzo. jest do najwyż. partykularyz. Powst. zat. pyt.: w jak. form. najpierw. zjawi. się własno.? z jak.: wypływ. się idei lub potrz.? jak.: przechodzi. koleje?

Zanim na nie odpow: potrzeb: abyś: wyjaśni: że mog. być różn. form. własno: Może być

a) albo zmienko. albo trwa: Będz. zmienko: jeże. przedm: który. posiad. na własno: z natur. swoj. uleg. prędk: zniszcze: n.p. pokarm, odzież i t.d. Będz. trwa: jeże. może stosun. dłu: istn: n.p. sprzęt kamien. lub metalo. Jest oczywiś: że pierw. rodz: własno: przeznacz. na szyb. konsumcyą, drug: na dłuższ użyt.

b) może być ruchom. lub nieruchom. Przez pierw. rozum: przedmio: zyw. lub rzeczy: dając. się łatwo przenos. razem z osob. właścic: trzody, broń, pieniądz i t.d. Nieruch. własno: ~~naz~~ ziem: o ile jest w posiad. jednost. lub społeczno: Jasne, że wedł. różn. stopn. cywiliz. lub sposob. życ: może społeczno. jako uznaw. tylk. majątk. ruchom: lub także: zarazem. majątk. nieruchom. Wszystk. trudno: co do własno. porówn. przez dawn. i nowsz. filozo. odnos. się główn. do własno. nieruchom.

c) może być własno. bezwzględ. i względ. W pierw. razie ma właści. pra: nie tylk. używ. przedmio. bez także: go zmien. lub pozb. się jego lub dysponow. nim wedł. upodob. W drug. razie może go albo używ. a nie może ~~ale~~ ~~dyspon.~~ ~~jest~~ zmien w dysponow. ostateczn: lub na odwrót może nim dysponow. ~~tak~~ ale nie może go używ. Pierw. przyp. ma miej: n.p. przy wszystk. dzierżaw. a będz. to dominium utile. drugie się wyda. gdy ktoś ma dominium direc- tum na takie n.p. wszystk. dzierża: +

+
d) Odróżn. należ. własno. osobi. i zbioro. Pierw. należ. wyłączn. do jednost. z wykluczn. inn; druga należy do ~~pierw~~ całej: ~~tak~~. ~~jednost.~~ ~~do~~ ~~jak~~. społeczn: z który. ~~każd.~~ ~~jedno~~ cał: ~~jest~~ występu. jako jedna osoba prawn.

Należy się teraz przypatrz. różn. pojęci: o począt. własno. i o rozsąd. na który. one się opie.

§ 24. Początk. i zasada własno.

Róż. były i są mniem. filoz. już to o począt. wszelk. własno. już to o zasadz. prawn. na któr. ona opie. się.

Jedni (jak Hugo Grocyusz i Puffendorf) twierd. że ludz. zraz. żyli w stan. majątk. który nazyw. ~~pozy~~ x wspólno. dóbr t.j. że każ. miał pra: używ. dóbr przyrodz. ale nikt nie miał pra: coś z nich przywłaszcz. sob. na pożyt. wyłącz. Zasa: tego stan. majątk. był ~~formuł~~: res est potentia plurium, actu nullius. Z czas. jedn. ludz. to, co do nikog. nie należ: zacz. bez wzg. do wszystk. ~~po~~ rozdziel. międz. sob. jako własno. pryw. Powst. zat. własno. przez rodzaj kontrakt: mocą któr: albo wyraź. każd. z nich ~~pod~~ wydzielo. albo cichego pozwol: że każ. coś ~~pod~~ swoj zabrał. Ta okupacya jedn: nie była sam. z siebie ~~tytuł~~ prawn. do (własno. bez tego otóż opiera się na cichej zgod. powszech. co do ~~nie~~ użycia dóbr, należ. do wszystk. międz. jednost.

Inni (jak Hobbes) przyjm. nie pocz: dodatniej wspólno. dóbr w tem znacz: że każ. nie był może używ. bez zabier. actu, ile mu się podob. lub ile zdoł: Każd. wszak był primi occupantis a że z tego wynik: ciągłe wal: nareś. ludz. połącz. się w społecz. i uświę. to co każ. lub posiad. lub wziąć zdoł: i tak wszelk. własno. poleg. na praw: pozytyw. nie jest dawniej. od państ.

Nareś. Komuniści twierdz. że dobr: przyrod. należ. do ogół. społecz. i żadn. nie mogą przej: na posiad. tej lub ow. jednost. Różn. się w tem od poprzedz. że odmaw. społecz. praw. podział. dóbr,

+ U komunist. były ab. własno. wspól. ale ~~dis~~ collective, u Wobbe ~~[illegible]~~ tak. wspól. ale distributive

że zab. być przy rozboju lub kradzie: dobr. przyr. stały się z wzgl. własno. przyw. +

Wszyst. te teor. mają ~~te~~ wspól. podst.:

a) że nie poznaj. przyzn. wspól. dóbr;

b) że nie uznaw. przyrodz. praw. w człow. do własno.

Że dwa te twierdz. są sprzecz. błęd. i nie mogą być podst.: ~~zd.~~ powsz. Dla wszyst. teor. wyni. z następ. pewni.:

a) <u>człow. ma pra. do istnie.</u> <u>Ergo</u> ma

1° praw. wykony. wszyst. te czynno. bez któr. istn. by nie mógł –

2° ma pra. przygotow. sob. środ. potrzeb. do życi.

3° ma pra. używ. i korzyst. z tych środk.

4° ma pra. wedł. upodob. ~~zob.~~ nagromadz. sob. zapasy tych środ.

Punkt 1y obejm. czynno. żywot. jak chodz. oddycha. span. i t. d.

Punkt <u>2</u>i odno. się do pokar. odzież. mieszkan. i t. d.

Punkt <u>3</u>i do używa. wedł. swoich potrzeb i woli wymien. pod no. 2 środk. do życi.

Punkt <u>4</u>i zawie. na zapas żywno. broni, inn. narzędz. stad. mieszka.:

Te czter. punkt. nie wymag. dalsz. objaśn. Teraz. jeśli kto przyjmu. musi przyzn. że człow. ma pra. korzyst. z wszystk. dóbr przyrodz.: powietrz. wody i ziem. i wszystk. ich przyrodz. produkt.

o ile potrzeb. mu się do życ. Ma nw.-praw. włas.-sob. zapas.: o ile te zasob. potrzeb. są dla jego utrzym.

To przyrodz. praw.: uznane. wyrok. boży.: Oto dał.-wam wszelk. ziele rodzące nasien. na ziemi i wszystk. drzewa, które same w sob. mają nasien. rodzaj. swe. aby wam były na pokarm (Gen. I. w. 29)

Czyż jedn. z tąd wyp. że człow. jest właścic.: powszech. wody i ziemi? Na to odpow.:

b) Człow.: ~~powsz.~~ jest ~~właścic.~~ właściciel.: każd. produkt swoj. prac.: bo

1° gdyby tak nie było, nie mógłby istn.

2° ~~produkt~~ owoc pracy jest utworzyć. z działan.: i z ~~przedmiot~~ rzeczy, które tego dział. była przedmiot. Ponieważ: dział.: należ. do człow. a ~~pr~~ rzecz, potrzeb.: do życ. także do niego należ.: musi także: utwór z obydw. tych czynn. do nie. należ.

Objaśn.: Punkt pierw. jasn. po tem, co powiedz. pod a)

Punkt drugi także nie przedst. trudno.: jest. praca rzecz, które jest przedmio. ludzk. dział. zwyczaj. dobra przyrodz.: powie. woda, ziem.: i wszystk. jestes.: żyw. i nieżyw. w/na nich lub na nich się znajdując.: a do żadn. człow. nie należących.

c) Dobra przyrodz.: (o których poprzedn.: była mowa, t. j. powie. woda, ziem. oraz wszystk. żyw. i nieżyw. stworz. na nich lub w nich) nie są niczyją własnością: ale mogą stać się własnością czy jedn. czy społeczno.: przez okupacyę i pracę. Bo

1° własno: jest to rzecz, któr. jedno: lub społeczno ~~używ.~~ posiad. z wyłącz. wszystk. inn. któr. by tak. ~~jej~~ ją chcieli ~~używ.~~ posiedz. Jasno, że w tak. znacz. ani jedno. ani społeczno. jako ani cały ród. ludz: nie moż. używ. ziemi i stworz. na niej swoj. własno. Ziem. i wszyst. rzeczy na niej być. in potentia należ. do ród. ludz. t.j. że mog. actu stać się własno. jeśli któś [illegible] je opanuj. i używ. zacz.

2° Ziem. i wszyst. rzeczy na niej mogą stać się actu własno. ludz, jeśli to przez ~~jeśli ustaw~~ okupacyą ~~lub~~ jeśli to przez ~~używ.~~ pracę. Odróżniać dwóch rodz. używ. jest potrzeb. ponieważ dobra przyrod. albo są ruch. albo nieruch: Ruch. są zwierz: rośli: minera: i te może każd. zabrać: a wted. staj. się ~~własn~~ jego ich: przez okupa: Kto ułowi zwierz. lub zerw. owoc, jest tegoż właści. w respekt. znacz: według tego co powiedz. pod a) Owych takie okupa: rzecz: połączo. z pra: n.p. ułowie zwierz: albo zerwan. owo. z wysok. drzew:

Nieruch. dobr. przyrod. są przedewsz: ziem: pod. woda i powietrz, o ile ono może za człowi trwały na ten sam: niej: choć ich ~~się~~ odnaw: lub zmien: jak w powie: i wod. Tut. sama okupa. nie wystar. potrzeb. jak. pracy, choćb: ~~one~~ byłaby tyl. ogrodzen: kawałka ziemi lub jak. drzewa posadzen. i utrzyman tegoż ogrodz.

β) Człow. ma praw. nabyw. własno. nieruch. Z tego, coś: powied. pod a) wyni: że człow.

nie pra: przygot. rob. wszyst. środ. potrzeb. do istn:
Ile razy więc istn. jego będ. wymag: stałe. międz.
nie ktor. b. przebyw: lub. stałe. grunt: ktor. płodz.
by żyw. się, nie wielk. praw. zab. rob. tyl. ziemi
ile ma potrzeb. pod mieszkan. i pod upraw. Jest
to ten potrzeb: jeż. ktor. rob. stałe przygot. środ.
do życ. i wszyst. zasob. do ktor nie rośn. pra:
wedł. tego, co powiedz. pod a). Owszem: ziem:
ktor. ten. w pośród. nie musi być niczyj. własno.
a jego okupac. musi być stałą i ciągłą. przez
pra: Naw. koczuj. mają tyl. praw. do tego
terytor. nie ktor. przebyw; utrac. je, gdy się
przenos. w in. stron: To samo należ. powied.
o lud. myśliwsk. lub rybołówst. żyj. Plem.
rolnicz. gdy po raz pierw. zabie. jak. ziem. nieupraw.
nie otrzymuj. tyl. prawo do tych grunt. ktor.
zdoł. upraw. lub nie ktor. w os. aktual. utrzym.
swoj. okup:

Po tych uwag: głów. podst. nie ktor. opier.
się wspom. tu teor. okaz. się ~~[illegible]~~ kruch.
a zwłasz. twierdz. że ludzk. zaw. od pierwot.
komunizm. nie da się ani filozof. ani histor.
udowod: Filozofia. nie przeczy rob. że
nas. ~~zwierz.~~: uważ. za swoj: to, co zdoby.
przemysł. ~~albo~~ łup; ~~nasz.~~ bron. zacięc. swoich
gniazd i jam i nas. terytor. myśliwsk.
Będąc. niedźwiedź. żeb. słon. nas: stoją. tak.
nie: jak. należ. go dorosł. od poz. nie
być zaw. miał posz. własno. Stosuje Spencer:
(~~Soc~~ Principes de Sociologie. Tom III. p. 717)
„między przypuszcz. żeb. ludz. nas. na najniż.
pozio. rozwoj: byli pozbaw. poczuć i uznan, które
daje pojęc: własno. prywat."

Ale nie daj. się now. history. udowod. owe teor: bo dziś nie znaj. jed. plem. któr. by nie mie: ścisł. wyrobio. poję. własno. tak prywat. jak publ. Jeśli w niektór. dzik. plemio: mnożstw. myśli: zmienio. jest podział się tyg. z towary: lub jeś. pożycz. jed. od drug. nie więcej. odden. lub ones. silniej. zabie. słabszym. to co zdob: lub co u sieb. przechow: nie zdow. to bat. własno. bez przytępie: zmys. moral. Własno. osobi. rucho. u wszyst. lud. nawet najmn. cywiliz: jest wypadek: a pewn. własno. publij. tak: ziem: tem, gdy plem: przeby na tem ziem. terytor. —

(przy to rucho. prz to nieruchom.)

W półno. Ameryk. niektó. plemio. uważ: że mają własno. nie tyl. teryto. swoj: lecz tak: drzew. wod. i traw. Gdy Cook spotk. się z plem. Aht ów, mu: płac. za drze: i wod. której potrzeb. dla swoi. stat. Znela tak: że teryto. tego plem. było ścis. odgro. od inn. choć jednost. nie posiad. żad. grunt. Domy należ. do tych, który je zbudo: najwię. kil. rod. Towarz. prac. swoj. w tym celu. Majat. prywa. skład. się z czółen narzęd. domow. broni przyrząd. myśliw. i ryback. niewol. z niewol. i kołder — Komanczowie nie mieć co moje i twoj: zatyp. własno. prywatn. Terytor. nie któr. zaś należ. do plem; zawarty. stej. nie własno. tego, któr. ją utowi. U niek. u inn. plem. jeśli ziemia należ. do tych, któr. ich posia: i bez ich zezwol. wypędzić nie wolno. być nie mog. U plem. dzik. w Brazy. domy i sprzęt. się uważ. za własno. prywat; ale pewn. pew. komun. gdy kil. +

+ rod. mieszk. w jedn. domu Tedz. i wted. broń, ubiór, fajke, hamak się ścis. własno. osobis. Eskimo. uważ. że własno. jednost. i pryw: broń, łodzie, narzęd. i t. d. ale domy należ. wspól. do rodzin które w nich mieszk. Dow. to, że własno osobi: najwię: ist. obok własno: wspóln. i społecz. U Beduin. stad. ziemie albo własno. całe. plem. albo jednos: któryć produk. jednykoj: Pokaz. to, że i dziś uznaj. własno. któr. jest own. pracy. —

§ 25. Prawo ~~posiadan~~ własno-osobistą i własno-zbiorowej jest praw. przyrodzon. a nie jest nadan. przez społeczno.

Przekonali się, że teor. o pierwot. komuniz. majątkow. rodz. ludzk. nie mają ani filozofi. ani history. podsta; ~~prak~~ dowiedli. także że praw. posiad. przysług. każde. człowie. bo ma 1° praw. do istnie; 2° praw. do owoc. swoj. pra: Nie trud. okaz. że to praw. jest przyrodzo: a nie nabyt. przez ustawodawst. Jednost. bow. dawniej od społeczeń: i może ist. bez społeczeńs. istn. Wszyst. zaś pra: jej. przysług. jej, zanim. do społeczeńs. się przyłącz. lub gdy znow. od niej się odłącz. są przyrodzo: ponied. bez nich istn. by nie mógł. Jedn. z warunk. istnie. dla jedno. własn. jest prawo posiad; zat. i to pra. ze przyrodzo. uważ. nale.

Własn. pra: przyrod: jest w pewn. znacze. także pra. boż. poniew. Bóg stwórc. ludz. tem sam chciał: aby korzyst. z tych wszystk. warunk. bez któr. ani istn. ani na obr. i podob. Bo. rozwij. się nie mog. Jedna. praw. przyrodz. jest tyl. implicite t.j. pośred. praw. boż. Zosta. zaś podniesio. do godno. pra. boż. w ścisł. znacz. przez bezpośredn. sankcyą, któr. B. nada. własno. w Star. Zako. a powtórz. w Now. Zako. Jeżé: prawodaws. lud. chrześ. broni własno. osobis. czyni to na podstaw. podwój. i praw. przyrodzo. i pra: boskie: Jeżé Letourneau materyalis. (La Sociologie p. 436) utrzym. że zaś. własno. nie ma w sob. nic nietykaln., nic święt. nic uświęcon. (rien de inviolable, rien de saint, rien de sacré) jest to konsekwen. dowiód błęd. przez niego wyznaw.

1° że rozwój form własno. i praw do niej się odnoszą.

dowodz. iż poję: własno. było zaw. ciemn. niestał. i moż. ciąg. się zmien.

2° że prew. własno: zosta. jednost. nada. przez społeczeńst.

Pierw. błąd ten bardz. razi w socyolo. franc: że ~~wły~~ oba wydr. o własno. w jego książ. ~~jest~~ są mimowol. tego błę. zbijem. Wyzn. (str. 402) że pocz. własno. jest powszechn. i dowod. tego, przytocz. różn. for. własno. u lud. ziemi, naw. najmn. najszczęśliw. Wyzn. że małe dzie. mają bard. wyrob. pojęcie do własno. ~~ind~~ osobist. ale zam. w ten wnioz. z Pascalem nazwan. egoizm, było powsz. racz. ten objaw. stanu: jako instynk: zachowaw. korzyst. z niewątpliw. praw. z któr. małe dziec. oczywiś. nie moż. sob. jeszcz. zdaw. spraw. Fakt zaś że własno. w niektór. społeczeńst. przybie. form. odmien. niż u nas, tłumacz. się dostate. przez odmien. warun. życia: ale i w tak. społeczeńs. jakaś własno. przyznat. osobis. zaw. istn. naw. wte. gdy obszer grunt. nale. niepodziel. do całe. rodz. lub naw. do całe. plemie. Znamien. jest zarazem fakt, (str. 435) że w kraj. gdz. pano. szczytow. chrześcijańs. prz. własn. ciągl. wznosi. się w tym kierun. aby jednost. uczyn. jak najzupeł. niezależno. Letourneau powi. że to było na korzy. osobist. egoiz; my przeciw. że na korzy. wolno. osobist. któr. były chrześcijań. drogi mog. ludom.

Ale czy rozwój własno. jest słuszno. Letour. ~~mnie~~ sądz. że będz. trwał dal. i że „przyszło. zada pozbaw. uwzrob. własno. osobist." (str. 436) Zastan. się nad tą hypote. musi. z drug. błęd. tego auto. się wyprz: jakob. jednos. nie. swoj. pra. posied. od społeczeńs.

Po tem, co wszystko się w § poprzedz. dało wypro-
mow. wyd. się zbyteczn: Bo jeśl. jedno: istn. nie może,
bez pra. posied; jeśl. ma do tego praw. przyrodz:
nie moż. mieć tego pra. od społeczno. Te tyl. history-
czn. neby. pra. udziel. ale praw przyrodz. na tem.
nie moż. bo są od niego dawniej.

Powinnis. jedn. dłuż zastanow. się na tym
błęd. bo z niego płyn. wszelk. socyalizm. „Prawo
własno. (powie. Laboulaye) jest utwo. społecz.
Ile razy społeczno. zmien. swoj. środk.; ile razy
przeobraz. społkowłasnd. lub przeszt. polityczn. do
zie. przeważ: ma do tego zupeł. praw. i nikt
nie moż. od jej rozporządz. odwoływ. się do jakie.
pra. dawniej; bo przed nią i po za nią nic nie
istnie; w niej jest źród. i począt. prawa."
Nie moż. dobitn. wyraz. bezwzględ. prawa
społeczno. nad jedno: Jeśl. społeczno. jest począt.
wszelk. praw; jednost. nie ma żadn. praw, prócz
te, któr. społeczno. jej nadaj. a te nawe mogłyb.
w każd. chwi. być odebra. Apoteo. państ. jest
ostatn. cel. takiej teor.

My przeciw. twierdz. że jedno. ma pewn.
pra: niezależ. od społeczno. a inn. ma od społeczno.
Jest oczywist. że praw. własno. należ. do pierw.
Bo jak. praw. ma społeczno. posied. własno? Głów. dla tego może społeczno. posied.
że jednost. do niej należ. posied. Gdyb. jednost.
nie posied. ani społeczno. nicby nie posia. Zapew.
społeczno. może rozdziel. wspóln. nabyt. rzecz. n. p.
łup wojen. ale to rozdziel. nie nadaj. prawa posied.
lecz tyl. urzeczyw. już istniej. praw. posied.
wyznaczają jednost: przedmiot, którym. posied.
Gdy zaś chodz. nie o przedm. nabyt. przez wspóln.
akcyę społe.: n. p. przez woj.; lecz o rzecz. któr.

zob. ktoś stwórz. własn. pracą, prawo do posiad. tej rzeczy nie może pochodz. od społeczno. One ma tylko obowiąz. bronić właścic. w posiad. tego co do nie należy.

Czy jedn. społeczno. tylko dla tego posiada że posiad. jednost? Czy ona nie ma osob. prawa posiad? Tu należ. wystrzeg. się dwóch niebezp. błęd. Gdy jedn. prawo posiad. tylko społeczno. chcieliby przyzn. (socyalis. komunis.), inni tylko jednost. prz. to ~~[illegible]~~ nadaw. rozbija. wszelk. własno. społeczno. czy narodu czy stowarzysz. Jak pierw. teor. prow. do zatrac. indywidualno; tak drug. do zniszcz. społeczeń. przez zbytn. wzrost. indywidualiz.

Jest oczywis. że osob. moraln. (n. p. stowarzysze: zakon. handlo. i t. d.) mogą tak samo posiad. jak każ. jednos. bo jak jedno: mają pra. do istnie. i do utrzym. się, czego bez mająt. ~~[illegible]~~ otrzym. nie może. W więk. jeszcz. stopni. może posiad. państ. dla tych sam. powod. Zacho. jedn. wiel. różni. międ. praw. posiad. 1° jednos: 2° stowarzysz. prywat. 3° państ. Mająt. jedno. jest nietykal: chyba że bezpiecz. kraju i pań: każe go poświęci: Może się to tylko wydarz. w chwil. wielkich niebezpiecz. lub wielk. klęsk. polity.

Mająt. stowarzysz. prywat: zost. pod kontro. państ. tak jak one same i one praw. posiad. uzyskuj. powin. mieć od pańs: religii. stowarzysz: zost. oczywi. pod kontro. kościo. i tylko przez uzna. kościo. (n. p. now. zako.) mogą nabier. pra: posiad.

Mająt. kościel. jest niezależ. od państ.

bo Kościół ma od Bo. jako bos. insty. pra. posied.
Jedn. mając. poszczegól. dziecer. i Korpor. religii.
położ. w obręb. państ. może podleg. pewn. ograniczen.
ciężar. ~~nie~~ pewn. kontro. od stron. państ. Nie wolno
jedn. nigd. państ. stanow. o dobr. Kościel. bez zezwol.
Kości. i bez porozum. się z nim, wyjąw. może chwil.
niezwykł. niebezpiecz.: lub wielk. katastrofy

Powie. zat. że jedno. i rodzi. Kar. mają
praw. przyrodz., niezależ. następ. relig.; do posied.
i nabyw. własno., Kości. ma to prawo od Bo.:
państ. na podst.: praw. przyrodz. a jeżeli
jest chrześcij.: wted. prawo jego do własno.
niezależ. przez relig. Stowarzysz. prywat. świec.
mają praw. posied. od państ.: o ile państ.
zezwa.: na ich istnie.; a mają je od jedno.:
o ile te posiad. niezależ. od państ. zanim
~~stały~~ zawiąza. się w stowarzy. Podobn. stowarzy.
religii. mają pra. posied. od Kości.: o ile ten
praw.: swoj.: zbiorow. do posiad. zlew. na niej.
Korpora.: ~~ich~~ zawiązuj. się w jego łon. ale i
te Korpora.: mają fundam. posiad. w tem, że
jednost. posied. mogą.

Argum. którem. socyalis.: dowodz.: że
prawo własno.: jest atrybu.: państ. i że to może
zmien.: własno. ziemi.: a nawet całą zabrać
w swoje posiad. i używ.: za wyjąt.: moraln. natu.
Gniew. ich i boli, że własno. ziemi. a tak
zamo wiel. mając. mogą tylko sposób. przecho.
na jedno: którz.: w niej. do niej. nie przyczy. się.
Stuart Mill: Nie uważ. ani za sprawie. ani za
dobr. stan ~~rzeczy~~ społeczny, w któr. istn. Klas.
któr. nie pracu.; w któr. są istot. ludzk. któr. wyjęt. są

od udział. w prac: przypadł. rodz. ludzk. choć nie za coś nie dol. do pra: ani nie okupi. wypo. czyn. za cen. pracy dawniej.

Tak samo <u>Fichte</u>: Trzeb. dla kaz. otrzym. własno. któr. powsz. ~~być~~ dost. się jem. w zam. za strzym. pra. Pra. jest obowiąz. dla wszyst. kto nie pracu. niko. drugi: a zat. zostaj. na kar.

<u>Laveleye</u>: „Trzeb. dojść do urzeczywist. tej najwyż. zasa. sprawiedliwo.: każdemu wedł. jego dzieł, aby własno. była rzeczywis. rezult. pracy a dobrob. każd. w propor. do ~~prawa~~ udział: który miał w produkowaniu."

Ten argum. moraln: nie dowod. jedn. że państ. nadaj. pra. własno. lub żeb. państ. mogło odbier. własno. tym, któr. nie pracu. Popadlibyś. w najokropn. tyran: Stwierdz. jest zasa. sprawi. chnaś. że kaz. ma pracow. ale kaz. sw. chnaś. musi być owo: woln. decyz: a nie przymu.

Pot. nie wiado. z góry, czy spadkobier. będą lub nie będ. pracow.; a znieść. prawo spadk: lub obrażać go olbrzym. podatk. jak chce M. pozbawia. b. niepełno. letn. dzie: majat. rodzi. pod pretek: że do niej. w niej nie przyczy. się i że maj. tyl. pra. do tego, co sami zapracu. Taki przyp. znosi jedn: form. nabyw. majat. która równ. uprawnio. jak dwie pierw. t.j. jak okupacya i praca. Ta trzec. form. jest kontrakt, do któr. moż. zalicz. wszyst. rodz. takie donacyi, testam. i t. d. Otóż kontr. jest woln. rozporządz. tego, co kto ~~posia~~ na niej drug: a poleg. na tem zasa. prawi. pośred. ~~na~~ które moż. być wszyst. przez okupa. lub przez pra: Trzeb. zrozum. dla czego ~~ta prze~~ forma kontrak: która jest +

\+ pomięt. dobrz. rozwoj. tamtych, niebędąc mniej. pracow. wszczcie.

§26. Własność prawnie nabyta jest nietykalna.

Już z poprzedzaj. wyni. prawdziwo. tego, co afirmuj. w tym paragr. Wiedo. jeżeli ktoś ma prawo posiadan. lub nabywan. własno: prawo to nie może być mu odjęt. poniew. jest praw. przyrodz. a każd. tego rodz. praw. jest nietykal. jeżeli sam byt jednos. nie ma być zakwestyono. Poniew. jedn. własno. przez socyalis. nie zaw. jako takie zaczepian. bywa, lecz ucz. dla jej pochodze: należ. zastanow. się nad prawn. tytu: własno: a pot. dowie: że każd. tyt. prawny jest wystar. podsta: dla nietykalno: posiedan. mien.

Są n. p. socyalis. którzy gotowi przyzn. jedno: prawo posied: ale odmaw. mu praw. przekazyw. swego mien: spadkobier. Wich oczach same dziedzicze. nie jest wystarcz. tytu: do posied. To samo da się powiedz. o donacyach, o nadzwyczaj. zysk. do któr. wzrasta. majat. własn. praca nie przyczyn. się i t. d.

Rozważ. przeto naprzód tytu. posied. i własno. Dwa są pierwot. i bezpośredn: okupacyę i pracę. Co do pierwsz. jest oczywiście że może tyt. mieć miejsc: przez przedmiot. któr. nie należ. do nikog. czy ~~ono~~ będ. ruchom. czy nieruchom. rodzaju. O nieruchom. rzecz. któr. są nullius, nikt nie wątpi, że każ. je zrob. przydat. może i na własn. użytk. obróć. Trudno. pewn. przy ziemi zacho: która albo przez jedno: albo przez całe jak. społeczeń. okupow. być może. Co do pierw. (a może to stać się na wysp. n. p. opuszczo: przez jakiegoś rozbitka,) musi okupa. być poprze: uprawą

a przyznaj: ogrodzen: imor. kar. nowo przybywaj: ma pra: wł: lub całą tej ziemi zabr. dla sieb. pod upra. Zdaje się, że społecz. ~~cale~~ uwa: jak. ziem. za swoj. choć jej nie upraw: jak to czyn. plemio. austral. Dubyl: które wzgl. swoj: własno. respektu. Jeżeli jedn. plem. tak. nic nie czyni dla utrzym. w należyt. stan. ziemi służą. mu za pastwis. lub obszar myśliws. inuj. koloni. niezaspokoi. pra: zabier. tę ziem. pod upra: i zagosp. Dubyl: bo że jak. plem: włóczy się po jak. obszar. grunt. i polując nie daje. mu żadn. poważ: pra: do posiad. do zie: Inacz. ocz.yści. rzecz się ma, gdy plem. jak: pracę włoż: w utrzym. pastwis. i las: przez zakład. grobli, sprowadz. wody, regulow: biegu rzek, wtedy praca ta rodzi prawo. ale takie pra: występu. zwyk. w połącz: z rolnict. jak. np. u niektór. lud. Koczuj: w Afry. chociaż uprawiaj. część grun. gdy po kil. lat. tak. plem. przenosi się dalej, traci prawo do grunt. przedt. uprawian.

Że praca jest wszk. jedn. od okupa: źródł. własno. wyni: z tego, co wyż. się rzek. Nie potrze. nad tem rozwodzić. się dłuż. Czyja pra: do tego należ. owoce pracy, bez wzglę. na to, czy ~~zawsze~~ je zuży. czy przechowy. Jest tak: widocz. że jak pra: zawisł. od okupa: tak pra: wł: nie może ist. bez poprzedz. okup: grundu lub surow. materya.

Nie mniej. jedn. filozo. w nowsz. czas. (n.p. Mill) przyznaw. właściciel. prawo do woln. rozporządz. owoc: swoj. pracy. Chociażb. zniesi. n.p. lub ogranicz. prawo dziedzicz: za czem tak. wielu socyalis. agitują. Trud. jedn.

na to się zgodz. Jeże. bow. praca daj. pra. użyt.
do swoi. pracy (z odtrące: ocz.: dla tych, którzy
pomagaj. przy pracy) słuszn. zezwol. dla niego
nie ma być wolno poderw. swoi. innej pracy
drugie: a jeże. dozwoli. rzecz żyw. jest u-
prawn.: tak: przekazyw. swoje. mająt.
przy testam.: czy jednost. czy korpora. jest
uprawnio. Pole: bow. na tych zam zasad.

Jeże. własno. prawn. nabytą naszym. niedyskal.
nie znacz. to, żeby miała być bezwzględ. Każ. bow.
własno. w swoi. ocz.: ważniej. od Bo. poch. człow.
będ. isto: ograniczo: i zależ. od Stwór. a tak.
od swoi. Stwórz. wzm. nie mógł b. nic. wziąć.
gdyb. nie miał w sob. odpowied. sił i władz,
a zewn. sob. potrzeb. materj. i warunk:
Jedn: ani pierw. ani drug. nie ma od sieb. lecz
od Bo; do Bo. zat. w ost. ocz.: należ. własno.
przez człow. nabyte

Następ. tej zasc. każ. że używ. lub
korzyst. z mająt.: wol. tyl.: w zgodz. z praw.
boż. i wolą bożą. Mająt. jest nam powierzo.
przez Bo: i służ. ma pewn. celom, najbar.
zaś celo. nadprzyrodz. dla któr. człow. stworzo.
Pielgrzym. na ziemi: jest tyl. przygoto. do wyższ.
w nieb. ojczyz: a jak inn: rzeczy stworzo.
tak i mająt. temu zaczn. i przedn. celo. służ.
mają. Jest przeto mająt. zewn. środk; nigd.
cel. być nie może: Mieć. mająt. dla mająt:
(jak rob. skąpcy), lub używ. mająt. dla używ.
i mnoże. sob. uciech (jak rob. epikurejczy.) jest
niedozw.; bo przeciw. celom, jak. Bo. wyzna. człowie.
i jego mien. Mieć jednak. wola. mamon. mająt.

bo pomimo, że to najwyż: część wyrazu. Kapitał
społeczeńs. i rodzin. marnotrawi: to samo istot. majątk.
sprzeciw. się jego marnowanie. Bo w majątk. skrystaliz.
owana: ludzk: a ta jest równ. cenna, jak
osoba, od któr. pocho: Jeżeli syn marnotraw.
majątek przez ojca osz. prac. stworzo. niwe-
czy on poniek: wolę ojc. wcielon. istot. swe.
ojca, z której wypłynęła praca.

Ale to marnotraws. jest równ. wielk.
przeciwieńs. się Bo. Albow. Bo. daje majątk.
aby służ: idei woln. Jak wszel. ducho. tak
i mają. służ. mają: rozwoj. osob. ku zupeł.
woln: a to ale być może tak. wszystkie.
woln. i wszelkie. współdziała. Marnotraw.
niszczący majątek drugo. narzęd. któr. mie.
służ. jemu w wiel. pra: nad udoskonale.
swoj. i bliźn. i doprowadz. ich do prawdziw.
woln. synów bożych; mają: zakład.
królest. boż. na zie: Ponieważ narzędzi.
to zrob. bez środ. a majątek należ. do naj-
ważniej. środ. ku tak wzniosłemu celo. ten,
co lekkomyśl. niszcz. tego rodz. środ: prze-
ciwia się Bo. i zamiar. jak. Bo w
nim położ.

O stosun: jaki zacho. międ. majątk.
prywat. a państ. rozpraw. nie będ. Dla
braku miejs. Jeżeli majątek niety kal. tak jedno.
jak cał. korpora: wyni: stąd, że państ.
międ. tego majątk. zabier. nie może grabież
majątk. prywat. lub religii. jest prosta zbrod.
Może państ. w chwil. wielk. niebezpieczeń.
części lub wszystk. majątk. prywat: pożycz. dla
swoj. obro; ale taka forza maggiore, jak
+ może któr. być w razie prawdzi. niebezpiecz.
dozwolo: a po przebyt: niebezpieczeń. uczciwe państ. obowiąz.
odszkodow.

Ma jedn. państ. i w czas. spokoj. normaln.
praw. mięszan. się do gospodarst. prywat: jeżeli
jego upad. lub zaniedb. grozi społeczeń. gdyb.
n. p. pokaz. się (co zresz. rzad. może zdarz.)
że lub tej marnotraw. gospodar. leśne ogołoci
kraj z potrzebn. las: i sprowa. zmia: w tempera.
lub powodz. lub inn. katastrof. państ. ma obowiąz.
takie gospodarst. koniec położ. a nawet posun.
się do ekspropryac. gdyb. niedołęż. właścicie.
okaza. się nieporpraw. Jedn. tego rodzaj: atrybu.
państ. pomimo wypływ. one z woli najwyż. stwórza
i obrońcy własno. jako jemu przysłu: Starali:
w powyż. paragraf. być. rozważ. główn. poję. własn.
i jego zasa; szczegóło. traktow. tej kwes. jest obecn.
niemożeb. dla nas.

§ 27. Począt. mowy ludzkiej

Ludz. nie mogli b. być społeczeńst. lub co na
jedno wycho; nie mogli b. istn. na ziemi bez
rodzi. i własno. ale sama rodzi. nie była b.
możeb. bez mowy. Ani rozwój społecz. nie zdziałby odłączenie ani zdoby.
cywili: zachow. się ~~nie zdoła. b.~~ i przekaz. następ. pokole:
gdyb. człow. nie mówili. Mowa jest tym potężn.
czynni. który ludzi zbliża do sieb. i nierozerwal.
Łączy węz; myśl, któr. nie da się ~~zdoła być~~ wypowiedz.
w słow. jest, jak. gdyb. nie była. Rozwój
dzieci w rodzi; rodzin. w narod. tyl. ze pomo.
cą tej. odby. się; ten co nie mowi, głuchoniem. n.p.
jest jakob: obumart. gałąz. na drzew. społeczn.
rozwoj. Relig. literatu. sztu. piękn: albo z mowy wzięł.
któr. swój począ. alb. jej zawdzięcz. swój
wzrost i rozpowszechn. Z wszystk. krea. ducha
ludzk. wymo. pozostan. na zaw. najwznioślej.
i najbogat. w skut. Dla tego zaw. ludz.
uznawa. mow. boski począt, zawsz. mieli
ją za nieprzeby. grani: dziel: zwierz. zwie. od ludzi obdarzo. mową.
Mowa jest owy. Rubikonem, powi. gdzieś
Max Müller, któr. zwie. nigd. nie przekro.
Im wspaniał. jedn. jest sztuka mow. ludz:
tem żyw. była pobudzo. ciekawo. aby czegoś
dowiedz. się o jej począt. a przed. do tego
zniewal. fakt wszystk. wiad: że każdy język ~~ka~~
z począt. grub. i niezgrab: pod względ. czystość.

wzno. się do nadzwyczaj. doskonało; poł. jak
wszyst. co doczes. przyj. się, upa. obumie.
Pyta. się zat. o począt. tego zagadkow. zjawis.
Uderza dot. podobieńs. ~~podobn.~~ zwięzł. do nasze. lub
język; pyta. o wspóln. począt. tych podobn.
do sieb. twor.; o przyczy. dla czego z jedn. pnie
wyrost. gałęz. języ. podobn. do sieb. a jedn.
różn. Już Plato zajmow. się kwest.
powstan. ~~języ~~ mowy w dziale Kratylos,
po nim każd. praw. filoz: dotyk. tego
proble: Musiałb. przejść histo. gramaty.
powszech. i między języ. zdział. obszar wylicz.
wszystk. usiłowania robione w celu szlachet.
by rozwiąz. zdumiewaj. zagad. W mier.
jak poznaw. różn. języ. i usiłow. układ. ~~...~~
ich genealog: rosły trudno: a dziś pomi.
olbrzym. materya: jesteś. praw. równ. bezrad.
wobec tego proble: (z wyjąt. materyalis.
którzy wszyst. wiedzą) jak za czas. Plat.

Powie. tyl. że probl. powstan. mowy
ludzk. zresz. ściśl. w parze z kwest: mowy
pierwot. i (z) druga: w jaki spos. powsta.
języ. później. z języ. pierwot. Ojcow.
Kościo. jak Orygin. i Św. Hieron. ~~byli~~ nie wątpili
że ~~przekonani~~ język hebr. był pierw. bo nim mówił Adam
podob. a to będz. przekon. trwa. aż do
przeszłe. wie. Robio. [illegible]: i godn. zmar.
politow. usiłow. aby wszyst. języ. nawet najmn.
do sieb. podob. wyprowad. etymologicz. z języ.

stare. testam. Pierw. Leibnitz wyrzu. tę fałsz. hypot. i rzucił podwali. pod metodę. badan. porówna. najodmienn. języ. Nie był jedn. filolog. fachow. a nie znan. jemu. sanskryt. który miał tyle uszkod. nauki ac pokrewień. języ. europ.

Twórcą. twór. grama. porówn. jest Fra. Bopp. który w 1826. wydał. naukę porównaw. konjugacyi sanskryt. z łaciń. greck. persk. i germańsk.+ a w 1833 wydał. pierw. tom swej. porówn. grama: Vergleich. Gram. des Sanskrit, Zend, Griechischen, Latein. Litthaui. Slavisch. Goth. u. Deutsch. – Dzieło to uskończ. ukończ. dop. w 1852 położ. zarów. podsta. naukowego. grama. porównaw. języ. europ. Spółczes. z tym. Aug. Wilh. von Schlegel wydał: od 1819–1830 Indyjs. bibliotekę, w któr. mieś. się takż. rozpra: o filolo. porównaw. Wspóln. z nim. jest Wilhelm von Humboldt, brat Alexan. któr. prac. o filozo: języka, wydan. jego pośmiert. dzie: Ueber die Kawi Sprache pomieś. wiedzy. poglad filozofi. na organiz. języków i jego rozw. Obok tych bada: trud. nie przemilcz. Prof. Pott'a Etymologi. Forschungen 1833 i 1836 – prace Eugen. Burnouf'a, Renan'a: Histoire des langues semitiques – Schleicher'a grama: porównaw. i t. d. Dokład. wyobraż. o tych stud. a takż. najnowsz. rezult: badan lingwisty. porówn. daje sługa prelek: prof. Max'a Müller'a

+ Das Conjugationssystem

w Oxfordzie, zaraz po angiels. poj. także po niem. wyd. pod tyt.: Vorlesungen über die Wissensch. der Sprache – 2e Aufl. Leipz. 1866 – 2e Serie w Lips. 1870 –

Obok ogóln. stud. porówn. nad języka. zajmow. się nieustępn. kwest. która nas tut. głów. obch.: powstan. mowy ludzk.

Herder jeszcz. w przeszł. wie.: wyd. głośn. głęb. myśli rozpra: Ueber den Urspr. der Spra: 1772 – a ten sam temat rozwij. dal. w swoj. Metakritik 1799. + Przeciw niemu wystąp. Zobel = Gedanken über die verschied. Meinungen vom Urspr. der Sprachen 1773.

+ także w swoj. rozpra: „Aelteste Urkunde des Menschengeschlechtes"

Na inn. stanow. rozwij. się Grimm. Ueber den Urspr. der Sprache

Dla niego ~~prz~~ język jest dział. przyrodz. człow. w czas. przedhistory. Nie jest bezpośr. stworz. przez Bo: ani człowie. udzielan. lecz człow. stwórz. sob. mow. poniew. myśl. – Przeciw. u Herdera człow. stwa. mow. ze pomo: Boże. wpływem.

Z nowsz. wymien. Renan'a: de l'origine du langage = wszystk. władz. człow. stwarz. raz. i spontaniczn. mowę – rozwiązan. dość nieokreślo.

Lazar Geiger: Ursprung und Entwickelung der menschl. Sprache und Vernunft 1868

Socyol. 82.

a w roku [illegible] następ: ogłos.

Der Urspr. der Sprache.

Oprócz tego znajdz. się jego teor: w zbiór. dokon. pism, wydan. po jego śmierć:

Vorträge zur Entwickelungsgeschicht. der Menschheit

Język powst: sposob: organiczn. i bezwiedn: przez krzyk (Sprachschrei) który jedn. w tem różni się od krzy. zwierz: że oznacz. przedmiot: jakiś, niezależ. od doznaw. wraż. podrażn. gdy krzyk zwierz. zaw. wyra. jakieś: uczu.

Steinthal: Der Urspr. der Sprache

Berlin 77. 3e wyd.

Zmien. kilkakrot. swoj zdan; ostateczn. zdaj. się skłania. powst. mow. przez bezwied. naśladow. głos: przyrodzon. czy. tak zw. onomatopoetyczną drogą. Ale tęższego teor: przedstaw. w form. doś niejasn. i chwiejn.

Darwin i jego uczni. także albo mimochod. albo w osobn. rozpra: dotkn. tego przedmio. o ich wspomnię: w następ. §.

§28 Powstan. mowy wedł. darwinist. i materyalist.

Hellwald (Kulturgesch. 3e Aufl. Bd. I. str. 57–63) stan. następ. rodzinnej. pewni:

1° Człow. pierwot. był niemową – homo primigenius alalus. Ta postać, wymyśl. przez Haeckla, miała być ogniw. łącząc. małpy z ludź. mówiąc.: Hellw. zaręcza że to stwor. pierwot. miało pewn. uczu. i pragnie: ale do ich wyrażen. wystarcz. wyk. krzyk. zwierz. Na tym stopn. pozost. dzisiego rassy ludz. niemów.

2° Hellw. śmieje się z tych, którz. uważ. że nie może by stwor. niem. kied. zacząć mówić. Skoro każd. dzieci. jest takim homo alalus, tak samo każ. głucho-niemy, a nawet człow. pozbawio. przez lat wiel. mowy staje się znow. alalus ergo ród ludz. musi. tak. być niegdy. w tym stan.

3° Powstan. zaś mowy odby. się w ten sposób że jaka. małpa, może Hylobates agilis, zaczę. śpiew. Podob. ta interesuj. małpka potrafi wyśpiew. całą oktaw. Ponieważ małpy i dzik. dużo rozum. z tego, co ludz. do nich mów. a w stan. dzik. ostrzega. swoich towarzy. przed grożąc. niebezpieczeń. wydaw. pewn. krzyk. jest wielce prawdopod. (tak mówi Hellw.) że jak. nader mądre małpie zwierz. wpadło na koncept, aby naślado. wycie zwierzę drapieżn. a tak ostrzeg. towarzy. swo. przed nadchodz. nieprzyjaciel. Oto pierw.

Krok do utworzen. mowy. Pomysł ten ~~nie jest~~ zapożycz. ~~od~~ Hellw. u Darwina –

4° Międ. język. ludzk. a zwierz. nie masz żadn. różni. jakościo. (czyli istotn.), i jest tylk. różni. ilości. Poniew. każd. wyr. oderwan. lub sztuczn. stają. dają się sprowadz. do prost. wyraz. konkretn. a te zno. dają się rozłoż. nieznacz. na imitac. głos. przyrodzon. mowi. wyobra. sob. pierwo. mow. ludzk. jako tak mało różnią. się od mowy zwierz.: jak. gęgacenie kokoszy, naśladow. przez papugę. od gęgacen. prawdzi. kokoszy. (str. 61)

5° Ludz. mowa jest połączen. percepcyi głosowej z percepcyą przedmio. w ten sposob. że jedna, doprowadz. do świadomo. wywołu. drugą. Takie połącze. dwóch percep. mają zwierz. ergo międ. mową zwierz. a mową ludz. nie masz esencyaln. różni. Wnosi stąd Hellw. że przeobraż. się niemów. akalów w mów. ludzi nie jest żadn. zagad. niewytłumacz. To samo utrzymu. Friedr. Müller: Ueber die Sprache der Thiere. Ausland 1872. p. 195.

6° Warunk. fizyolog. tego przeobraż. była prosta: prosta w ostow. Zwierz. ssące mają podob.: krtań i aparat głosowy, jak człow. tere. mimo to nie mog. naśladow. mowy ludzk. potrzeb. to stąd, że stoją na czter. nog. a przeto ani klat. piersio. ani płuca nie są usposobio. do owych poruszeń głosow. potrzebn. by mow. ludz. naśladow. Ptaki przeciw. stoj. na dwóch nog.: mają swobodniej. płuca i stąd przychodz. im łatwi. śpiewać. i naśladow. ludz. głosu.

7° Według Hellw. swoj. wywo. teraźniejszy: Pośród zwierz. ssąc. tylk. ostow. stale pradziemi ostowkami ~~[illegible]~~ podnióst się w górę, jemu tylk. dan było wyrob. sob. mow. organizm.

Nie trud. dostrz. że cała te hypote: wymyślo. na korzy. materyaliz. niższego nie tłuma. a na sam. polega zupełnie: lub bez niższych nie wzeżedniów. przypuszcz.

1° Opier. się hypote. ta na przypuszcz. że człow. powst. z małpy. Tak. mało wzeżedn. jest to przypuszcz. widzieliś wyż. i rozbier. kiedyś w Kosmolo.

2° Człow. niemów. musiał być tak. człow. nie myśl. czyli co na jed. wycho. nie był człow. Histor. jed. takie. jesteś. nie zna; najdawniej. pomni. dziejó: pokazu. nam człow. podobn. do nas sam: a wykopalis. przedhistory. tak. nie dostarcz. żadn. śladu że człow. kiedykol: był pozbawio. władzy myślen. Jeżeli zaś myśl. to i mów. bo mowa jest zewn: myśli. +

3° Jest tak. twierdz. przypuszcz. że niemyśl. istn. mogła stwor. jakąkol. mow. Mowa skła. się z wyraz. a wyr. każ. ozna: poję: ogóln. Dowod. tego obszern. robiło. nad nie. mowlęt: r.

4° Jest tak. twierdz. przypuszcz. że jęz. powst. przez naśladow. głos. przyrodzon. Zobacz. poźn. że teor. onomatopoetyczn. jest fałszyw.

5° Jest fakt. że żadn. zwierz: ani dusza. na ziem. Tego. ani był. na była. nie wytworz. sob. jedn. mowy, ani też od człow. żadn. się nie nauczy. Tak zwa. mow. zwierz: skła. się z wykrzykni: oznacz. zaw: indywid. uczuci: a nigd. poję. ogóln. jak to czyni ++

+ Wiel. zwierz. ma narząd potrzeb. do mówien. a np. Tatuś. ~~naśład~~ wymawia. tych sam. zgłos. z któr. mowa ludz. się skła. Jeżeli mimo to nie mówią, wdocz. dla tego, że nic do powiedz. nie mają. Prof. Mortillet wprowad. twier. że w 1866 znaleziono. szczęk: ludz. w jaskin. La Naulette w Belgii, który by dowodz. że jej właści: ze zwyc. mów. nie um: brakuj. podob. jakiejś kostecz. w podnieb: Przypuśćmy. że tej kosteczki: nie było za życ. (co trudn. da się dowieść przy szczątk. zwietrzał. przedhisto.) to i tak nie spos. z jedn. anomal: wniosk. o całym rodzaj. ludzk. Zob. Max Müller, das Denken im Lichte der Sprache – p. 78. – Zob. tak. Steinthal, der Urspr. der Sprache. 4e wyd. Berlin 88 – p. 357.

++ mowa ludz. –

Soczyol. 84

Gumplow. w swoj. Soczyolo. str. 346 i nast. tak. dotkn. powstan. mowy ludzk. ale nie mog. twierd. że poznan. najpierw rozwiąz. tendz. prole: Gumplow. nale. do tych autor. uczęstn. którzy [illegible] zegad. [illegible] najtrudniej. wyd. się tam do rozwiązan. Ale ~~tego~~ gdzie się nie było stawi. fikolo: że uważ. tak prost. rzecz za „tajemni. któr. rozum ludz. nigdy nie przeniknie" (str. 347) Bopp n. p. nie chciał. dotkn. tajemni. jak powsta. pierwiast. mowy ludzk.; Steinthal uważ. że świat. ło, któr. chciał wytłuma. tę tajemni. Schleicher nie ma nadziei, żebyśmy kiedy odkry. przyczy. dla któr. ~~[illegible]~~ jedni ludzie takiem zgłoska, inni innem zgłos. oznacz. to samo [illegible] Max Müller uważ. kwest. powstan. [illegible] za leżąc. po za obręb. nauce. [illegible] Lazarus Geiger uczy. tę kwest. największ. tajemni. ducha ludzk. Gumplowiczowi nie podob. się, że tak wielcy uczeni: przed tak. tatud. kwest. [illegible] i święta jej [illegible].

Gumplow.: przyjmuj. że pierwi. [illegible]:
1º że ludzko. nie jest jedno plemien. lecz w wielu miejsc. powsta.: różnorodzi.
2º że im dalej. cofa. się wstecz dziej. ludzk. tem więc. [illegible] język: nie mając. ze sobą nic wspóln. każd. horda, a tych hord pierwot. było bez liku na całej przestrzeni: kuli ziems. utworzy. [illegible] swoj. mowy.

Wątp. czy więc: jest mowa: na kuli ziems. którą zgod. się na chwile te pewni.

Co do pierw: wytoczy. dawniej powod. dla
któr. zoolog. i botani. uważ. postać. rodz.
ludzk. za przynależ. do jedn. ścisł. określon.
miejscowo: Jednoplemienno. rod. ludzk. nie dość
więc. niż kiedykol. stwierdz. a nawet ci, któ.
przechyl. się ku wieloplemienno. ~~ras~~ rodu ludzk. nie
zgodzi. b. się na twierdz. Gumplo:

Co do drug: jest fakt. powszechn.
znan: że każd. język. w nast. rozwoj: roz:
rozpa: się na narzecz: a te dalej prze-
kształc. się w samodziel. mowy. Jeżeli przeto
Gumplo: twierd. (str. 346) że im bardz. wst.
się cofa. ku początk. rodu ludzk. tem więk.
ilość: liczb. samodziel. i samoród. język.
i że przyjmuj. musimy, iż niegd. niezliczo.
ilo. samorod. hord ludzk. postawiwsz. się
niezliczon. ilość. samorod. języków – to
afirma: rzecz, o któr. filolo. nic nie wie-
dzą. Ci przeciw. twierd. że mnogość dzisiej.
języków. (jest ich jak. 1000) da się z łatwo.
sprowadz. do kil. typ. pierwotn. O tem
można się przekon. wziąw. jakąś gramat.
porównawcz. do ręki. –

Powstan. zaś języ: w obręb. każd.
pierwotn. hordy przedsta. Gumplo. w taki
sposób (str. 358):

Z razu wydaw. człowie. niezrozumia.
dźwięk. któr. zaś. nie miały znacze., lecz
były wydaw. za instynktowo, jakoby na
prób. z chęci porozumie. się. Te pierw.
próby nie wyszed. iście; zagadnię. wszyst.
nie porozumie. nasz dla którego: Jeżeli.

ten n. p. żąd. gałęzi, wydaw. głosy bez wybo: jak. mu w tej chwi. ślina do ust przynosi. Wołał po kolej: ma, ta, ba, wa, re i t. d. Zazdrość. nie znajd. czeg. chce jego towarzy: podaw. mu kom. zem. gałę: ten gest. daw. pozn. że chce czegoś inn. i znow. wołał po kolej, co mu przycho. do gło: aż nare: przy jedn. z licz. szeg. powtarzan. tonów odgad. towarzy. życze. wołając. i poda. gałąź żąda. Wted. wołaj. zapamięt. sob. głos. i miało. n. p. że ile razy towarz. woła. la przyn. gałę. Odtąd zgłos. la będz. stale w tej hord. oznacz. gałęź.

Całe to przedstaw. jest zbyt komiczn. aby na seryo je poddaw. pod kryty. nauko. To pewn. że do podobn. opera: już potrze. było rozu: a jeśli był rozum, można było utworz. język dale. prości. Język pierw. powst. w obręb. pierw. rodzi: a nie za pomo. ~~pr~~ uchwał mitycznych. —

§ 29. Teor. onomatopoetyczne.

Jakkolw. początk. mowy ludzk. pozostan. na zaw. dla nas zagad. niezb. dla tego, że przy tym chwili nas nie było, kuszono się czsto o jego wytłumacz. Pomiń. hypot. materyalisty. Ci zaś którzy w człow. przyjmuj. ducha myśląc. tak. więc. sposob. usiłow. wytłum. fakt tajemni. powstan. mowy. Bo twierdz[zić]. że Bóg naucz. mów. ludzie, jak. utrzymyw. tradycyonalis: nic przez. nie tłumacz: bo nie wiem. jakiego języ. Bóg naucz. ludzie, a zosta. b. prócz tego kwest. otwar: dla czego Bóg na pozna-

pierw. pojęć obrad pierw. brzmien. Pismo św.
o powstan. języ. nic nie mówi; przeciw. wprowad.
Ada. jako dojrzał. i mówiąc. człow.: Czytam.
bow: I nazw. Ad. imion. ich wszystk. zwierz.
i wszyst. ptast. powietrz. i wszyst. best. ziem.
(Gen. rozd. II. w. 20) a że czynił to z polecen.
Boż.: czyta. w wier. poprzedz.: Utworzyw. tedy
Pan Bo. z zie.~~mi~~ wszelk. zwierz. ziem. i wszel.
ptast. powietrz. przywi. je do Ada. wszyst. bow.
co nazw. Ad. dusze żywą. t. j. imię jego.
Ten ostat. ust. zdaj. się naw. wyra. wykl.
hypot. jakob. Bo. uczy. Ad. języ. Trud.
bow: wtedy o nim powied. że nad~~al~~ imio. wszem.
rzecz. Najprawdop. Ad. miał scientia in-
fusam o wszyst. stworzen.: a te pojęc.:
od Bo. w d uczył jego wlew. przyobr.
w brzmien. materyal. idąc w tem za
jakąś twórcz. intuicy.: która w nim dale.
potężniej. była przed upad. Teraz w ludz.
następn. Ad. zaś języ. przez sieb. utwo-
rzon. uczy: Ewę i dzieci

Filozofo. przeszłe. wiek.: now. do
dzisi. zresz. zaliczaj. się, zwłasz. wśród
protest. uważ. ~~upad.~~ stan niewinno. i
upad. pierw. człow. za mit a zam.
biblija. Ada: postawi. nie os. histor.
jakie. abstrakcyj. meto. rozwinięt. człow.
twierdz. że ten żył wraz w stanie
niemym (tak Locke, Ad. Smith, Dugald
Stewart) a tył. gest. komuni. swoj.
myśli. Później zaś, gdy przybyw. coraz

więc. pojęć, któr. nie dały się wyraz. dokład. gest.
wynalez. za pomocą. zgod. brzmień. konwencyi:
Stąd w star. grama. polsk. moż. ~~[illegible]~~ spotk. się z
zdan: Zwierz. ludz. mówi. na migi, potem wynalaz.
~~[illegible]~~ mow. Ta tyl. zachod. sojusz. wśród ówcz. filozo.
że wedł. Ad. Smith wynalazło. znacz. rzeczowniki,
gdyż rzeczowni. dały się łatw. wyraż. słowa:
Zam. na p. ~~[illegible]~~iedz: pies biega – mówio. tyl.
biega a na ~~[illegible]~~ zwierz. biegaj. pokazyw.
palc. Przeciw. Dugald Stewart był przekonania
że najpr. wynalazło. rzeczowni. a czasowni.
oznacz. gest. Zam. powied: pies biega
mówio. pies a ruch. ręki wyraża. że biega.

Pomij. ten spór, któr. w przeszł. wie.
prowadzo. z wielk. zaciętrzewie: a dziś nie przedsta.
żadn. inte. naukow: możę. kwest. powstan.
języ. zamien. w kwest. powstan. źródłosłd. Ostatnie.
bow. składnik. każd. języ; ~~[illegible]~~ źródłosło.
Są to pierw. molekule z któr. rozwi. się słowa
późniejsze dał. powst. n. p. źródłosłd: dâ, któr.
w języ. aryjsk: znacz: da~~[illegible]~~ć (Łac. da-re
skr: da-dâ-mi gre: di-dô-mi) lub
jak stało się, że brzmien. dâ połączo. z pojęc.
dawania? Do tego prost. pytan. sprowadz. się
kwest. powstan. języ. Uczon. na to dali
podwoj. odpowie: jedni wystąpi. z teor. onomato-
poetycz: drudzy z interjekcyjnoz.

Pierw. cyz. onomatopo. przeważa. w przeszł.
wie: a dziś jesz: jak pokaz. się z teor. wyż.
wyłożo. ma dużo zwolenni. w oboz. darwinist.
i materyalis. Wedł. tej teor. słow. zaczą używamy,
naśladow. różn. głosy zwierz; huk grzmo. szum

morza, szmer strumy., szeles. wiatru. i t. d.
a z zasmakow. w tych nasladow. utoż. mow. komplet.
uważ. za rzecz dogod. aby wszystk. nazyw. brzmien.
lub głos. odpowied. Najzdolniej. obroń. tej teor.
w pewnem. wzgl. był Herder.

Zdawa. się jemu, a wypowied. to w ~~rozpr.~~ Abhandl.
über d. Ursp. d. Sprache 1772 = że człow.
pierwotn. myśla., a myśl. swoj. wygłasz. głosa.
naśladow. z dźwięk. przyro. Świat zewn. najzw.
wpływ. na jego ~~gło~~ zmysł słuchu. Opisuj. ten
proces w spos. następ. (str. 32) a powtó.
cały ustęp, gdzie naczelnym. wiel. poez. Temu dziw.
się nie moż. skoro Her. był głośn. poetą
„Człow. dowod. reflex. (tak pisze) gdy wted.
jego dusz. działa tak. swobod., gdy w ocean.
wraż. szumiąc. przez jego zmysł., jedn. falę
wydzie., zatrzyma., rozważ., i do świadomo. docho.
że uważa .... Wted. powst. wyraz duszy, a
z nim tak. mowa wynalezio. Człow. widzi jagnię.
Nie patrzy nie nie jak głod. wilk, lecz patrzy
spokojn. [Oto stoi przed nim ~~jego~~ owca: biała, łagod.
wełnias. Dusza człow. szuk. cechy; oto ~~jego~~ owca
beczy, a on znal. cechę. Beczenie które na
jego duszy robi najsiln. wrażen., które odry.
się od wszyst. inn. cech widzialn. i dotykaln.
najgłęb. w jego duszę się wraż. Owca wraca,
biała, łagod. wełnias. Dusza jego widzi,
dotyk.; zastan. się, szuka cechy, owca beczy
a on ją poznaje na nowo. Ha! ty jesteś
ten, co beczy. Tak jego dusza wewn. owcę
dźwięk. beczen., usłyszan. przez ludzk. duszę,
a dostrzeżo. jako cechę owcy, stad się, mocą
tego określen. nazwą owcy, stał się znak.
utworzon. słowo. Czemże cała mowa ludz., pyta
aut. jeżeli nie zbiór. takich słów?“

Rozpra. Herd. była odpow. na konkur. akad. berliń. i zosta. uwieńcz. W późn. lat. porzuc. jedn. ow. teor. i wolał powstan. języ. wytłum. przez rozw. uzdoln. objaw.

Max Müller (Vorlesung. I. p. 314) robi dobr. uwag. że ze pomo. takie. naśladow. głos. przyrodz. mógł od bied. powst. jakiś języ. ale z tych, któr. zna. żad. nie powst. przez onomatopoetyę. naśladow. Niewątpl. w każ. języ. powsta. niektór. wyra. tak utworzo. ale jest ich zaw. bar. mało i zaw. są zabaw. niż częś. składo. języ. Najpowszed. i najpotrzeb. wyra. nie pokazuj. żad. śled. imitacyi jakichkolw. głos.ów lub dźwięk. natu. A jedn. powin. się te teor. najbar. sprawdz. na imion. zwierz. bo najnatur. było oznacz. każ. zwierz. jego przyrodz. głos. lub krzyk. Mamy dzie. nazyw. psa wau-wau, krow. mu-mu, owcę be-be, ale to nie języ. ludz. dorosł. Jest. podobień. onomatopoet. międz. imion a rżeniem, koń a rżę, kot a miauczeniem, psem a warkiem; gęsią a gęgeniem; kogut. a jego zwyk. krzyk. kikeriki.

Kukułka powst: przez naśladow. jej głosu: kokila (sanskr.), κόκκυξ (gr.), cuculus (lat.) coucou (fran.) cuckoo (ang.) ale wyr. ten nie ma żad. korzen. w języ. nie oznacz. nic więc. prócz tego jedn. ptaka. Jest naleciałś. nie zrosłą z organiz. języ. bo nie tworz. żadn. pochodn.

Max Müller zarzu. tej teor. że podda. się ozgd. złudzen. (Vorlesungen I. p. 320) Gotowi. na p. w wyraz. niem. Donner, lub ang. thunder upatryw. naśladow. huku. Tymczas.

oba wyraz: pochodz. z źródłos. tan, z któr. tak. Łaciń. tonitru i tonare. Ale tan = wyciąg. wyprez.; stąd grec: τόνος, niem. ton, bo każd. dźwięk czy. ton powsta. przez wibra. struny lub skóry rozciągn. ~~głos~~ W Łaci. tonare, w sanskr. tanyu, tanyatu, tanayitnu (grzmot, grzmieć), nie oni żadn. huk. któr. zrodzi. się z niebios w wyraz. tonitru, donner, thunder. A co dziw. że z tego sam. źródłosło. tan pocho: wyra: nie mają nic wspóln. z hukiem lub wrzaskiem: bo tener, tendre, tender, tenuis, tanu, dünn, thin oznacz. w pierwo. pojęciu to co było rozpostar. rozciągn. a poję. dopie: przybra: znacz: miękko, delikatno, i t.d.

Wyraz. zucker, sucre, cukier wydaj. się mieć w sob. coś słodk: a jedn. pochodz. z indyjsk. śarkhara, któr. oznacza. do prawd. nie jest słodk.

Niem. Katze, ang. cat tak. nie naśladu. żadn. głos: bo pochodz. z Łaciń. catus sanskr. mârdżâra nic też nie naśladu. bo źródłosł: mrdż = czyści. się. Kot wciąż. czyści się liże i czyści.

I tak, wedł. Maxa Müllera, mało posost: onomatopoetycz: wyraz: gdy je sprowadza. do ostatn. ~~xxx~~ składni. i źródłosło.

Renan'owi przeciw. wyda. się, że onomatopoea była najlepsz. środk. za pomo. któr. pierw. ludz. utworzy. wyrazy. „Głos ludz. (mowa) jest zewn. znak. i ~~głos~~ brzmien. było rzecz. naturaln. że brzmien. głosu ludzk. trzeba: jako znaki głosów przyro."

Twierdz. dal. że motyw, stanowi. o wybo. słów, był najsze. pozn. być pragnien. aby naśladow. przedmio. któr. chcie. wyraz.; że jęz. pierw. ludz. był więcej odgłos. przyrody w świadomo. ludzk. ~~Twierdz~~ dalej twier. aut.: Stąd. pierw.: ~~wraż~~ wrażeń głębo. się zatar. a dziś. wytłom. niemożeb. w wszyk. częś. języ. aby odnaleźć dźwięki, któr. one wzbudzić mój począ.; jednak. niektór. ~~języki~~ jeszcze zachow. pamięć postępow. które przewodniczy. ich tworzen. W język. semick., zwłaszcza w hebr., tworzen. przez onomatopeję jest bard. widoczn. dla wielk. liczb. źródłosłó.; niemniej. dla tych, któr. są zachow. charakt. starożytno. i monosylabizmu "(Zob. De l'origine du langage p. 136. 137.)

Te uwag. Ren. są niewątpliw. prawdz. ale wykłucz.: jedn.: przeciw. na pozór uwag Maxa Müll. któr. przedst. przytoczy. Owsze.: dają się z sobą pogodz.: bo obejmuje: przyzna. fakt, że mało dziś. śled. onomatopojetyczn. wyraz.: jeśli zaś Ren. przypisu. tej skłonno. wiel. wpływu, jeśli nie przeważ. w tworzen. pierw. mowy ludzk.: nie należ. jej brać w znaczen. materyalistyczn: lub darwinistow.: lecz racz.: połącz. z fakt. że pierw. człow. przed wyjad. ~~był~~ miał umysł i zmysły doskonalsze, zat. przy tworzen. języ.: słowami, przez któr. pojęć: wyraz. nadaw. brzmien. odpowied. Tak w ~~mowy~~ . różn. wrażen.: odpowiad. różne tony, wyż. lub niż., pełniejsze lub słabsze. Tak międz. pojęć. a słow.: zachodz. pew. stosun. ~~atawistycz~~ fonetyczny. Bo pojęć.: zostaj. w związ. z wrażen.: a każd. wraż.: tworzy się z jak. wrażeń. mowi. więc

sturz. przypuszcz. że samogł. a-e-i-o-u
odpowiad. pewn. wraż. a przez ~~to~~ byłyby mięk.
lub więc. stosown. do wchodzen. w skład jakich sł.
Wyr. n. p. w któr. przeważ. samogł. a, musz.
ina. odpowiad. pojęc. niż wyr. z przeważ.
samogł. i lub u. Jakkolw. dziś nie sposób
zaprzecz. wpływ. tej teor. i sprawdz. to jedn. ogól.
jej zasc. nie zdaj. się sprzeciw. prawo. ducha,
któr. przy tworz. słów schodzi się z prawo. ciała
a każ. ton ma w sob. coś cielesn.

Warto tak. przy tej okaz. przypomn. że już w przeszł. wie. uczon. wyka. pewn. pokrewień. międz. pojedyn. wraż. optyczn. a wrażen. akustyczn. Przypuszcz. że każ. tonow. odpow. pewn. stała barwa, lub że kolor. sprow. się wszystk. wraż. wszys. widzen. Ponieważ do pojęć każd. wchodz. pewn. liczb. ~~atom~~ optyczn. czy kolorow. wraż. dziwi. w ogóle wcale: a pojęc. znow. ~~miato~~ przelew. się na ziem. w brzmien. musiał instynkt tworzen. języka. powodo. się jak. bezwzgl. analog. międz. wrażen. światła, koloru a wrażen. ~~słuchu~~. Przestaj. jedn. na tej ogóln. uwad.

§ 20. Teor. interjekcyjna czy wykrzyknikowa.

Najpier. co dziś. wyłoż. teor. inni filozof. w przeszł. wie. (jak Condillac) utrzymyw. że atom. zaw. naśladow. głosy rzecz. lub martw. przyro. już od pierw. chwil pewn. stad. krzyk. wyraż. pewn. subjektyw. wew. wraż. tak jak każ. rodz. zwierz. ma przyrod. stał. głos swój lub kilk. głos. Teor. ta jedn. nie jest wiele

Soczol. 89

lepsz. od poprzedn. bo okrzyk nie jest pojęć.
a gdyb. naw. mógł służ. jemu za znak. zewn:
bezz. liczb. tyl. okrzyk. tak ograniczo. że należałob.
wiel. pojęć, nie mając. nic ze sob. wspóln. oznacz.
przez jedn. i to sam. brzmien. N. p. ha! ha! ha!
~~bedz.~~ zawod. oznacz. gdy śmiej. się, ale wiel. przedmio.
lub fakt. może pobudz. go do śmiech. Gdyb. zaś
zapomn: tego wykrzyk: służył oznacz. już to ogóln.
pojęć. śmiech. już to śmian. się drug. osob:
już to ptak. wydając: głos podob; okazałob.
się niebaw. że to niemoż: i że oprócz porozum.
któreb. pozost. niedostępn: jeszcz: leżałab. ogrom.
przepaść międ: osobist. interjekc. a ogóln. pojęc:
Akt kichan. a pojęc. kichan. są dwie rzeczy wcale
różn. Wezdy niektór. wykrzyk. do budo. języ.
ale liczb. ich bard. ograniczo. a jak onomatopoet.
twor. nie zapuści. głębok. korze: nie mogą pobudz.

Słuszn. powi. Horne Tooke, że "kiedy
mowy ludzk. wzno. się na interjekc. Bez mistern.
wynalazk. mowy byłb. rodz. ludz. był. posiad. wykrzyk.
gwoli wyrażen. wszel. swoich. Wted. jedn. rżenie
konia, ryczen. krowy, szczekan. psa, kota,
kichan. kaszlen. jęczen. i każd. mimowol. krzyczen.
miałob. równ. zasadnie. prawo do nazyw. się
mową, jak wykrzykni. dobrowol. wykrzyk. Był.
tam używa. się, gdz. nagł. zdarz. lub gwałtowno.
uczu. lub niemożno. oznacz. przeno. na powr. w stan
przyrodz. i sprawi. że na chwil. zapomni. używ.
mowy lub gdy dla jakiejkol. okoliczno. krótko
czas. nie pozwa. mu używ. mowy." – Zob. o tem
także Maxa Müller'a Vorlesungen, Tom. I. str. 323 i nast.

Jest oczywist. że można b. od bard. utworz. jak. przyk z wykrzykni. ale było b. niepodob. do naoz. było. rzeczy. innej. zbudowa. Choć krótk. wykrzyk. nie raz wymowniej. od słów. a ~~potoczo~~. poparte wymow. gestykula. bard. dobr. wyraż. ~~uczucie~~ przyczyn. to jedn. nikt tego nie nazw. mową, chyb. w znacze. przenośn. Lucyan (Περὶ ὀρχήσεως rozd. 64) opowiad. że król zaed mow. czasu. zobaczy. grę słynn. pantomima. prosił Nerona o niego, bo chciał. go używ. za tłumac. dla swoich wielojęzy. kow. sąsied. Do cze. Max Müller robi traf. uwag. że jakkol. nie ma rzeczy, któr. b. nie moż. oddaw. za pomo. mimiki, jedn. ani wykrzykni. ani towarzysząc. im wymow. gesty nie są słow.
(Tom I. str. 324 wspomn. dzieła)

Nie mój. tak. powo. dla któregoś. zwierz. nie mów. gdyby. ~~ale~~ składni mowy ludz. było tylk. wykrzyk. lub naśladow. z rozmait. ton. albo głos. przyrodz. Nie byłob. przepaści z począt. żadn. różni. międ. głosa. zwierz. i słow. ludz. bo wszystk. ludzk. jak i zwierzę. mogły z począ. wyraż. tylk. mow. jednostko. i poszczegól. podcza. gdy każ. słow. wyraż. myśl ogóln. a że takich. poję. ogól. zwierz. nie mają, przeto ani mowy, złożo. z słów, na wzór ludz. mieć nie mogą. Jeżel. słów. jak. dziś dawniej. zwierz. często indywidu. wydaw. krzy. lub naśladow. różnych indywidu. głosy, to wedł. nich musia. naglę kied. nastąp. chwi. kied. tym indywidu. znak. nadano ogólne znacz. czego zwierzęta inn. nigd. nie potrafi. Jednak. ta hypote. sprawia. się wszystk. lingwisty. powinnam. wedł. któr. każd. źródłosł. oznacz. poję. ogóln. od same. począt. Ale na pytan. czy słow +

+ pierw. oznacz. zwierz. indywid. przedmio. lub też ogóln. poję. odpow. w następnej. paragr.

§ 31. Co oznacz. pierwo-składni. mowy ludzk.?

Istnie. w przeszł. zdanie: szko. uczon. któr. wszystk. imio. oznacz. zraz. indywidu. przedmio. Tak Locke, Condillac, Ad. Smith, Brown i może i Dugald Stewart. Wedł. Ad. Smith'a zraz. powsta. rzeczow.: a te były zaw. imio. własn. Gdyb. dwóch dzik. (ktk. mowi) któr. nie umie. jeszcz. mów. a wyros. dale. od inn. ludz. nagl. się spotk.: musie. b. utwor. sob. jak. język. aby mógł się porozumiew. Używa. b. to w taki sposób: że pewn. głosa. oznacz. b. pewn. przedmio. Każd. oznacz. b. tyl. tak. przedmio. któr. go najw. zajmow.: n.p. jaskin. w któr. sypia. drzewo, z któr. brał swój pokar. i t.d. Z pocz. zat. pierw. imio. oznacz. b. jedn. pewn. jaskin.; jedn. pewn. źród. jedn. pewn. drze. i t.d.; były to zat. imio. własn. Pot. z w mia. jak się rozszerza. pol. ich doświad. i dzie. ci poznaw. inn. jaskin.; inn. drze., inn. rzecz. podobn. do tych, któr. już znali, przenosi. imio. własn. nadaw. zraz.: jedne. przedmio.: na wszystk. podob. rzeczy a tak. nazwy indywidual. stawał. się ogóln. Dzie.: nie umie. sob. porzą. (powie. Ad. Smith) któr. każd. now. osob. nazyw. papą lub mamą, a ludz. mieszk. ... tak samo rob.: Chłop. zaś nie znaj. imio. własn. rzeki nad któr. mieszk. i nazyw. ją po pros.: rzeką lub zwo. imię własn.: jak. rzek. przeno.: na inn. rzeki, pierw. raz widzia. mów. n.p. że to druga Tamiza. Moż. dod. że sam spotyk. chłop. któr. w Poznańsk. mieszk. nad Wartą, a nie wied. jak się nazyw. lecz ją nazyw. po pros. „wodą".

Teor. Smith'a wyłoż. William Hamilton w swoi. odczyt. o metafi.: (Lectures on Metaphysics, tom 2^i^ p. 319 i nast.)

Chociaż hypote. Smith'a wycho. od dziwacz. ~~hypo~~ przypuszcz.: bo takie. dziec. nie mów. nigd. nie były ani mow. ludz. nie mogła powst. w ten sposób; jedn. zasług. dziś jesz. na uwag. bo jasno wykaz. to, co zwykł. mniej jasno afirmu. wszys. darwiniś. i materyali.

Zupeł. przeciw. teor. wyłoż. Leibnitz w swoich Nouveaux Essais Ks. III. rozd. 1. w wyd. dzieł filozof. Leibn. u. Erdmanna str. 297. On także apelu. do dzieci i twierd. że tak dzie. jak ci, którzy ucz. się obcego języ. gdy brak. im nazwy specyal.; posrednio. oznacz. wyra. ogóln. mów.: ta rzecz, ta roślina; to zwierz. itp. Wnosi stąd stanow. filoz. że ogól. poję. są niezbęd. potrzeb. do utworze. mowy, oraz że wszyst. imio. własn. lub indywid. były pierwot. imio. ogóln. lub rodzajo. Dod. Leibn. że bardzo rzad. mogło się zdarz. aby człow. bez specyal. potrzeb. wymyśl. słow. na oznacze. tego lub owe. indywid. Że wol. zat. twierd. że imio. własn. jednost. były zaz. imio. rodzajo.: i że te zupeł. wystarcz. do oznacze. jednost.

Max Müller (Tom I. str. 329 i nast.) robi trafn. uwag.: że Ad. Smith ma o tyle racyę, że nazwa pierw. języka. lub pierwsza nazwa: nazw. wszyst. pojęć. Tak jak palatium Aug.: dało nazw. swoj. wszyst. pałac. a Cezar swoj. imię wszyst. cesarz. Z drug. stron. wedł.

mięg. tak. Leibn. ma racy: że głębiej kwest. zbadaw. widzi w każd. pierw. imien. poję. ogóln. Ja dod. że Smith, jak. wiel. [w]nib. rozum. a przyt. płytk. pisa. główn. kwest. wcal. nie dotkn. bo że Italczyk przezwaw. pierw. jaskin. antrum, wszyst. podob. jaskin. tym sam. wyraz. oznacz[ał]. samo przez się jest jasn., ale nie wynik. stąd, że antrum było imie. własn. tak jak palatium i Caesar zpoczątk. niemi nie były.

Że Leibn. miał racy: uważ. każ. wyr. pierwot. za znak poję. ogóln. potwierd. w zupełno. lingwisty. porówn. Max Müller zestaw. antrum łaciń. z sanskr. antar = inter, wewn. pośród, zatem antrum dla pierwot. Italczy. oznacza. to, co jest wewn. czy zie. czy jak. inn. przedmio. Ale to już poję. ogóln. Że więc zastos. wyr. ten do pierw. jaski. a pot. do wszyst. podob. dozn. przeniesż, że poję. ogól. przewodnicy. tak. denominacyi. Ale doda. Max Müller, że ta same myśl ogól: każe. ten sam źródłos. stosow. do inn. potrzeb: przedmio: n. p. intestina, po sanskr. antra, po grec. ἔντερα — bo i one były ciemi wnętrz: skąd my wnętrzno: Podobn. cavea, caverna, coelum, κοῖλον pochod. od źródłos: oznaczaj: poję: ogól: próżn. wydrąż. miejs:

Do przykł. uczon. filolo[ga] mojej. dod. kil. niemniej pouczaj. z naszego. własn. języ. Gdy Słow. pierw. mieszka. obron. przezwa: grodem lub hradem, mieli już ogól. poję: ogrodzen. i wyraz odpowied: bo gród, ogród i t. d. pocho. od źródłos: grodzić, ogradzać, który

w pokrew. język. aryjsk. nie tak. sam. znacz. Porówn. hortus, garten. Jeżeli wsie miejscow. nazyw. się gródkiem, to dla tego, że w nich ta same powsz. myśl ogól. Tak samo miasto utworz. z ogól. poję: mieścić, pomieścić.

Powie. zat. z Maxem Müllerem, że każ. imię, naw. własn. wyraż. jed. z licz. przymio. jakiejś rze. a przyn. ten, czy to będz. jako. lub czynno. zaw. jest ogóln. poję. Początk. mógł wyr. rozd. utworzo. dla jedn. przedmiotu ale z natu. swoj. był już urodzo. do wyraż. wszyst. przedmio. tej sam. klassy. Indus po sanskr. Sindhu od źródłosł. syand= roszć, pokrop. stąd rzeka ta nazywa. się rozdziele: poję. te nazw. nadaw. w Indy. każ. wszyst. rzece – Tez. zno. imię właś. chodź utworzo. z ogól. źródło. pozost. przy jedn. rzeczy Ganges po skr. Gangâ, co podwo. niem. Gang-Gang, lub Geh-Geh – oznacz. majestaty. pozost: chodzen. tej rzeki, ale nad. było. nadaw. tę nazw. wszyst. rzeki kt. pomniej. niek. indyjsk. mają. przyw. podob: Hebr. Jordan z źródłosł. jared, co znacz. spływ. schodz.

Gdy zat. pyta. jęz: co właściw. umy. ludz. wprzód pojmuj: czy jednos. czy ogóln. poję: odpowia. z tym: że powsz. wszyst. naprz: poję: ogól: twory i te wyraż. za pom. słów. Te zaś nadane jednost. stają się pot. współ. nazw. dla całego rodz: A tak wraże. zmysło. jest był. pobud. do pojmo: całe. zmysłow. przedmio: ale ten przedm. rodzi umys. ogóln. +

+ sposob. i ogól. nazwę czyni.

§ 32. Mowa ludz. zaw[arta]

swój początek ogóln. pojęć.

Stwierdz. Max Müll. powi. że w języ. znajd. się skamienia. filozo: Zabyt dow. że te filoz. daj. nam najpewn. odpow. najważniej. odpow. na najwyż. zagadn. ducha ludz. Coś jęz. odstan. o wewnęt. istot. swoich pierwot. składni?

Począt. mowy jest także. począt. nazw czy. imion. Ale czemu imię nazy? Łaciń. nomen (skr. nâman, goty. namo) powin. właściw. brzmieć gnomen (rob. co-gnomen i co-gnosco, a co do odrzucen. g porówn: natus i co-gnatus) pochodz. więc od źródłosł. skr. gnâ który znajdu. się w co-gnosco i w polsk. zna-ć bez. zat. nomen to, przez co rzecz się poznaj. i znacz. to sam. co pols. znamię, któr. od tego sam. utwor. źródłosło.

Jakże. poznaj. rzecz? Gdy potrafi. ją podporządkow. pod ogól. pojęc: Dopó. rzecz widzi. lub czuje. jeno. jej nie zna. Dopie. gdy umysł: odkry: znamio. ogól. rzeczy, mówi. powiedz. że ją pozn. Stwierdz. Max Müll: „Każd nazyw. jest klasyfika; jest podporządk: jednost. pod coś ogólniejsz. a wszyst. co zna. lub empiry. lub naukow, znam. jedyn. przez rzecz. ogóln. pojęć.

Zwierzęta czuj. spostrzegaj. przypomin. sob. rozumiej. nawet w pew. mierze, ale te ich władz. odnosz. się tylk. do jednostkow. przedmio. lub zjawisk, wyłą. ludz. sam jed. posiad. ogóln. pojmow.

To, co myśli. słow. powsz: znakomi. Flourens, jest, że wszyst. jak (zwierz: rob. wiel. rzeczy, któr. on

robi a nie umie; że niew. Do tych rzecz. zwierz. przypis. tyl. gub. ograniczo. rozumien. a on przeciw. rozum. podwojo. duch. (une intelligence doublée d'esprit.) Zob. jego dzie: De la raison p. 73.

Ludz. przez swój rozu. nie tylk. wyżs. od zwierz. lecz zaped. inny świat obejmu. Dopó. wyobrażenie. jest ... we przyk. wraże. zmysł. i wytwo. rzeczy. cielesn. t. j. zwierz. podlega. się, nie mówi, ale gdy przekrocza. grani: wrażeń. percep. i pomrzeń, wznosząc się do ogólnych pojęć (a słowa potrafi. to od samego począ.) wtedy mówią. Ale stąd pocho: że każd. źródłosł. kryje w sob. ogólne pojęcie.

Pokazu. się to, choć w nazw. człow. Jak: chciał. go odróż. od zwierz. gdy tworzo. pierw. język? W wszystk. języ. zastosow. się nazy. homo z tego sam. źródłosło. co humilis, humus - zat. syn ziemi. Z tego sam. źródł. co homo = grec. χαμαί, zend Sem. litew. Zeme i Zmenes (homines) - pol: ziemia -

Ale nazyw. także człow. po sanskr. marta t. j. śmiertelny; grec: βροτος, łaciń: mortalis i pols: mrzeć, umierać z tego sam. źródłosł. Max Müll. robi dobr. uwag: że w owe. czas: gdy tworzo. te wyr: organi. wiemy. w nim. nieśmiert. jestest. inaczej śmiertelny. nie byl. jedyn. wyłącz. znamien. człow..

Wspaniał. nazw. człow: manu, po sanskr. myśliciel (porówn. mens - w pózniej: sanskr. odpowiedn. forma: jak mânava, manusha, ++

??? a źródło: man - pochodz. mow. od bardz. pierwotn. mâ co znacz. po sanskr. mierzyć - stąd mensis, miesiąc nazwa księży. ponieważ służ. za czasomierz -

++ manushya oznacz: to samo, a wreszcie schodz. się z pol: mąż, mężczyzna, gotyc. man, mannisks, niem. man, mensch -
???

Takich wyraz. było więc: czas. liczba ich ogrom: na oznacz. tego zem. pojęc. A dalej. panuj. praw. że im starsz. język: tem większ. ma liczb. synonym. które mówi dla zen przedmio. oznacza: jedna i wyraz. zawsz. innej cech. W sanskr. mam. pięć wyr. na oznacz. ręki, jedenaś. na światło; 15 na chmur, 20 na księżyc i 26 na oznacz. węża. 33 na rzeź, 35 na ogień, 37 na słońce.

W arabsk. języku obfito. przeraża: Arabsk. lingwist: zestaw. wszystk. imion. lwa a znala. ich 500, drug: zebr. 200 imion węża. Firuzabadi, autor Kamusa, ~~pisz~~ wyliczyw. 80 imion mioda, powia: że to nie wszystk. Tenże aut. twier. że jest 1000 wyra. na oznacz. miecz. Inni znow. ~~na wyraz. nieszczęś~~: ~~przyznaj~~: około 400 wyraz. oznacz. nieszczę: Jest w tem jedn: dużo przesa. i dużo nieporozum; po większ. częś: są to przymiotni. mogą. dalej. służ. inn. przedmiot. Jeżeli w sanskr. słońce nazy. się ~~bl~~ gorzącą ciepło. złotą, zachowawczem, niszczac. lub także wilk, lwem, źrenic. niebe, oczu świat. i życ. — to tego rodz. poetyc. nazw. w życ. ~~co~~dziennem. rzad. były używ: a gdzie. znajd. się w literatu. To samo powie. o 5744 wyr: odnoszą. się do wielbła. w języ. arab. według. obliczeń. Hammer'a. Słusz. mówi Max Müller, że ta obfito. wyraz: ~~jednoznacz~~: w językach najdawn. gin. z czas. w walce o byt, z których tylk. najsilniej. zostaj. przy życ. ale ~~odnosi się~~ zubożen. to ma miejs. głównie w językach ~~literack~~ik. i urzędow. w narzecz. ludow. bogact. wyraz. jednoznacz. trwa dalej a now. czas. wyras.

Tak w ~~języku~~ języ. romańs. napotyka. mnóst. wyraz. któr. przedtym. przy któr: rzym. używ. jedn. do tej ~~literat.~~ języ., nie wszystk., a późn. z pod ruin urzędow. języ. w nowo powstał. język. rom: zacz. wypływ. Cicker. Tak wyraz. jest cordolium, ból serdeczny: raz tyl. u Plauta używ. któr. czer. w komed. swoich nieraz czerp. z mowy ludu: a pot. zjaw. się dopie. w języ. włos. jako cordoglio. W polsk.: całe grup. wyraz. przepad. któr. przed kil. wiek. były w powszech. użyc. naw. w literatu. Przypom. wyr. skotarz, dziś jeszcz. używ. w poznańsk: a w Galicy. nieznan: Jest to pastuch do wot. i krów. A jedn.: staroslow.: skot = bydło, stado, nie tyl. w cerkiew. języ. lecz i w polsk.: był używ. i liczn. z niego: utworz. pochodn. wyrazy: skotarz, skotarka, skotopas, skotopaska, skotarski, skotnica i skotnik (t.j. drogę, która ~~bydło~~ bydło chodz.) skotny, skotokradzca. Wszyst. te wyra: przepad: dzisiej nikt nie pow. ~~skoto~~skotopaska zam. sielanka i t.d.

Nie należ. jedn. tego bogact. pierwot. tłuma. à la Gumplowicz, jakob. owoc. było bezmyśl. instynktow. prób, dopió. z liczn. wszyst. na oznacz. jedn. przedmio. wydowan. jed. wyrazi. zost. zrozumie. i przyję. bo naw. te wyraz. któr. przepad. lub zastąpio. zost. lepsze: były tak samo utworzo. jak inne, że pomo. źródłosł. mógł zmysł. ogół: Wyraż. zam. pojęć: jak: a jeżel. z jednoczesn. jedn. lepiej się przyjęł. od innych to dla tego, że cechy ogólne: któr. t. służy. na oznacz: ~~wyraz~~ przedmio. a dawn. począt. wyraz: nie w równ. spos. uderza. wszyst: Plein. u.p. mógło uczyw. stoi: niewzrusz: dopie. mię. siedzi: zmysł +

+ w kraj. połudn. pójd. gdy przenio. się do strefy umiarko. lub zimn. cecha owc, a z niej źród. stanow. się mniej zrozumie.: a brad ~~prze~~ przeważ. cenny, stosowniej. Zresz. w dalsz. rozwoj. języ.: pierwot. źródłosł.: traca swoj.: przezroczysto, ich etymolo. idą w zapomnie.; stają się hieroglifa: w któr. wyborz: powodow. się brzmien. mniej lub więc. przyjemn.: albo też przypadk. zdarze. któr. dało wyrazy: jednemu synonimo. nad inn. ~~przewa~~ przewa.

myślen. wyraż. przez cogitare, a Włos: powoli.
temu wyraż. przepaść (zachow. tyl. cogitabondo)
a zastąp: go przez pensare, co u dawn. Rzym.
znaczy. tyl. odważ. Dziś - jedn. nikt nie przypomi.
sob. tej etymolo. gdy mówi penso (t. j: myślę)
tak jak Rzym: przy cogito nie myślę. o zbieran. lub zgrodzan.
myśli, bo cogitare = co-agitare. Tak samo
Rzym. nie wiedz. że homo znaczy: z ziemi (ex humo)
zrodz. a dzisiej. Niem. nie wie, że man lub
mensch nic inn. nie ozna: jak myślic. lub raw.
mierni, i że ten sam źródłosł. tkwi w Mond
i messen - Miesiąc dla nas przest. być „mierząc:
czas" jest to zwykł. fonetycz: obudzaj. w naw:
umyśl. obraz świetn. satellity, towarzysza:
naszej. ziem. w podróż. naoko. słoń.

Jest więc fakt. że każ. wyr: oznacz.
pierw: jakiś ~~przedmio~~. a ten zaw. był ogóln.
pojęc. i że tyl. myśl ludz. która jedn: pojęć.
poz. mogł. wydz. języ. Jaki. jedn. sta. się, że
pew. przedmio. lub ogóln. pojęc: oznacze: takie.
a nie inn. ~~Dźwięk~~? Dla nas: odezw. pojęc:
mierzen: wyraż. przez mâ, myślen. przez man
chodz. przez gâ, stać przez sthâ, siedz.
przez sad, daw. przez dâ, umie. przez mar
czyn. przez kar i t. d. Wzię. te źródło. jedy.
z sanskr: ale są wspól. wszyst. aryjs. języ:
Moż. b. tak. zam. przyt. staw. przy języ. semic.
turań. i t. d. -

§ 33. Mowa ludz: jest w
swich pierwotn. składni: dziel. ~~bezpośredn~~
tworze. ducha ludzk.; w dalszym zaś rozwoj:
swoim ~~jest~~ jest wspólny: ~~płod~~: już to
tworem reflexyi, już to
przyrodzon. wpływów fizyologi. i historycz.

Ze punkt wyjś. niech. postaw. nam niektó. myśl. Heyse'go, znakomit. lingwisty. Odrzuc. jego mozol. heglow: jakob. obiektyw. duch jakiś sam. dział. w człow. obok jego ducha subjektyw. a tak mow. były. wspóln. krea: i pierw. i drug: Hołduj. panteizmo: Hegla i jego teor: o ~~[illegible]~~ współdział. ~~k~~ ducha boże. w człow. nie mógł inn: teor. postaw: Ale pominąw. teor. zem: (któr. zew. niesłych. wyż. i szlachet. od materyalisty: prób wytłumacz. tajemnic mowy ludz.) mog: wszystkow. niektó. jego myśl. będ. traf: i prawdz:.

Powia: Heyse w odczyt. swo: o wied. języka, wydan. po śmier. jego przez uczn. Steinthala, że nie mam w przyrod. ciała, któr. by w nich uprzedn. nie wyda: pewn. głos. w pewn. warun. Złoto brzmi inacz. niż cyna, drze. inacz. niż kam. a każd. z tych ciał, różn. uderzan. znow. różne wyd. tony. Trzymaj. się tej analo. mówi. powied. że człow. w pierw. okr. istnien. swego: a najbard. w doskonałym pierwotn. stan. nie tyl; jak zwierzęt. bólu lub radoś, zdziwien. lub przestr. wyraż. krzyk.; ~~niet~~ interjekcya. lub nieu. śpiew; nie tyl: naśla. zmysłd. odczu: onomatopoetycz. głosa; lecz nadt. każ. poję: nawet najbar. oderw: i eteryczn: ubier. w delikat. szat. ~~jakie~~: zgłoskow. dźwięków. Dla niej: zaś pojęc: dawa. wyraż. przez dâ, chodze. przez gâ, i dziełan. przez kar, na to równ. niepod. odpowied. jak na pytan: dla czego wesoł. człow. zaimprowizu: nagł. śpiew: la la lá, la la lá

la lále. Jest to wylew twórcz. instynkt.
który wszyst. co w duszy się dzieje wyraż. ruch,
gestykulacj. głos. Ten instyn. twór. zaś otocz.
w swoj. duszy, a wiem. meld. mogą jem. się zjawić,
jak. drodze; podskakiw.; śpiewem; słowem do charakt.
potrze. i usposobien. Pojęć: który miał w duszy
(a pierw. które. Bo u niego, samodziel. i świadom.
być. przed dzieł.; ubiera ich w materyal. szat.
głosow. był. dzieł. bezwiedz. instynk. Wtedy to
powsta. pieśn. ~~i~~ światłość; one w wszystk. języ.
za tę sam. które w każd. narz. co inn. Rozkład
języ. wszyst. na światłość. spotyka. się ostatecz.
z pewn. liczb. (400-500) tak. element.
z głosek. które dal. wtórz. nie zgrom. które
są jakob. nierozpuszczaln. chemiczn. składni.
wszyst. językow. formach. Nie są to ani wy-
krzykni. ani prost. naśladowni. głosów natur.
Są to głoso. typy, powsta. jedn. wewn. w owej
chwi. pamiętn. kiedy pierw. głos. wedł. słow.
Genezy, wszyst. nasz. woli i zwierz.

Tekst. światł. pierwotn. ~~był wszyst.~~
wszyst. bard. wiel i powoli najstarszym. i najprostszy.
powsta.; plemio. które od raz. wznios. się do
więc. skomplikow. kultu. potrzebow. ich więc.
inn. prowadz. życi. bard. prost.; koczujc.
bez szczeg. potrzebow. ich mniej. Każd. z tych
pierw. części. z głosków był wraz. komplet.
~~typ.~~ słow. bo wyraż. ~~wszyst~~ jak. pojęci. a
róż. tego samego pojęci. odmian. wyraż.
lub składan. różn. zgłosek, lub też odmienn.
wymawian. jedn. i tej sam. zgłos.

Jest przedpoz. że pierw. język. był formy jedno-
zgłoskowej (monosyllabique) t. j. że każ. źródło-
był zaraz. samodziel. wyraz: jak to mają ma-
dziś. jesz. w chińsk; anamick; syamsk; bir-
mańsk. i tybetańs. język: Są to głów. typy
jednozgłosko. formie: W tak. język. niema
ani końców. ani odmian, ani przyimk:
są tyl. źródłosło: któr. stawia. obok siebie:
wyraż: swoi. wzajem. relac: czy przez miejs.
w zdan: czy przez intonac: z któr. są wymaw:
Dla tego nazyw. się też izolującemi. Gramat.
sprowadz. się tam jedy: do składni. Nie
ma w nim. składan. wyraz. Stoi. tyl. obok
sieb. źródłosł: ale każd. jest samodziel:
tyl. raz: znacz. swoi. nowe:
Kilka przykła. z chiń: wyjęt: tęż mechan:

fu = ojciec }
mu = matka } fu-mu krewni

thien = niebo } thien-tse syn nieba
tse = syn } tak zaw. wyraż. się drugi
przypad. że wyraz głów. stoi na drug. miejs:
a wyr. względ: (nom genit.) na pierw.

Zdaj. się, że ten najdawn. typ mowy
ludz: przekształ. się w drugi, nazw: aglutynu-
jącym lub aglomerującym. Jeh forma:
pole: na tej zasad: że z kil: źródłosł.
obok sieb. postawio: dla wyraż. jak. idei tyl: jed. zacho. swoi.
znacz. pełn., pierwo: a inn: dosta: znacz:
względ; stają się dodatka: afixami, któr.
będ: albo prefix. jeż. stoi. przed źródłosł. albo
suffix. jeż. stoi: po niem. Zaś. typ jedno-
zgłoskow: wyraż: przez forma: R lub R+R
lub R+R+R i t. d. (przez. R oznacz. +

+ źródłosł.) to w typ: aglutynując: będz. miała
formuł. R lub Rs lub sRs lub Rss
lub sRss i t. d. oznacz. R ozna: źródłosł.
samodziel. i głów. a sss źródłos: ostatn.
względ; przybier. znacz. samodz. One są tyl. dla
wyraż. modyfi: głów. źródłosło.
Za przykł: język: madziars:

Ker = modl. się; kertek modlić się
kernetek chcieć się modlić
zar = zamykać, stąd:
zarhat może zamkn; zarogat zamyka
się; zarogathat może się: zamyk.
zarat kazać zamyk: zavatgathat
może: kazać częst. zamyk.

Do tego typ: należ: ogrom. wiel. języ: rozsiew. po wszyst: częś. kuli ziemi: Należ. przew. wszyst. języ. Afryk. południo; australi. polinezyj. malajsk. i koreański, japoń.; w środ. Indyi przed gangesem: tak. zw. drawidyjsk.; pot: uralo-altajs: t. j. samojedz. i fińsk., turec. i mongol.: i t. d.; pot. w Europ: języ: basków i węgiers. i języ. amerykań: i niektór. lud. kaukazk.:

Trzecim narzecz. typ. są języ. flexyjne. Gdy w ~~jednozgłoskow~~: źródłosło. i słow. tylko jed. szereg: a zdań. tyl. szereg: źródłosło. jednozgłoskow. stoją. obok sieb; gdy w języ. aglutynuj. pewn. źródłosło. straci. znacz. słów samodziel. i zamieni: się w przyrost: suffixy, jeśl. z tyłu, prefixy, jeśl. z przed. stoją: dopiero języ. semick. i aryjsk. doszło. stopn. do flexyi. W tym typ: może źródłosło. przez się: form. swoj. odmian: wyraż. zmia. swego znacz: Dla niektór. uczon. jak Fryd. Müllera flexya jest tak. rodz. aglutynac: Nie zastanow. się tu: nad drogą, jaką odby. się przejś. od aglutynacyi do flexyi, wspomni. tyl: że tą ostatn: form. bogaciły. przyjś. dwie grupy język: tak. zw. aryjsk. lub indo-europej: t. j. sanskryt, persk., greck. łaciń. języ. germ. słow. i celtyc:: i tak zw. języ. semic. t. j. arabsk. hebraj. syryjs. assyryj: i t. d. Obie te grupy różn. się nietyl. co etymolog: źródłosło. ale także w tworzeniu. To ostatn. objaw. się głów. w stosun. samogłos. do spółgłos. Znacz. źródłosło. w języ. semic. opie. się na spółgłos. a modyfikac. znacz. i wyraż. się przez samogłos: n. p. qâtal po hebr.

zabit a higtil karad zabii. W indoeurop.
języ. przeciw: wszys. źródłosłd: jest przypisan. do
jedn. stad. zamożd. Stąd ukazuj. się dalsz. różnic.
że źródłosłd. semic. może przypisan. wszyst. możeb.
zamożd. stosow. do sensu a źródłosł. indoeurop.
ma jedn. ściśle. tylko fundam. zamożd. Inne
jeszcz. różnic. w tem, że źródłosłd. semic. składa się
z trzech spółgłos; źródłosł. zaś indoeurop. wszyst.
jest jednozgłosko. Dalsz. różnic. pomijając: można
je znaleźć: w każdej: gramaty. porówn. semic.
lub indoeuropejs. Wspomni. tylk. że semic. języ
tworz. trzy wielk. oddział. grupy a) aramejsko-
asyryjs (asyryjs; chaldejs; syryjs.) b)
kananejsk: (hebr: fenick.); c) arabsk:
(himjarsk; etiopijsk. abysyńs. i.t.d)
Języ: zaś indoeuropejs: wsped: się
a/ na języ: indyjskie (staro- i nowe indyjs:
lub hindu)
b) języ. erańskie (zend, persk, armeńs;
parsi, nowopersk; kurdyjsk. i.t.d.
c) języ. greckie z licz. narzecza:
d) języ. italsk: już to star: (jak łacińs.
umbryjs; oskyjs. i.t.d) już to now: jak
portugal; hiszp; francus; prowanc. i.t.d.
e) języ. celtyc. star. i now.
f) języ. german. star. i now.
g) języ. słowiań. star. i now.
h) języ: litewsko-łotews.
i) różn. języ. europej. i w Azyi mniej: nie
dość ściśl. określo. w now. poszukiwaniach. jak
albańsk; dacyjs: frygijs. licyjsk. i.t.d. +

+ Ogóln. pogląd na te różn. typy języko: przekona:
że oczyw. skład. każ. słow. w jakiejkol. form. roz
źródłosłd. a każd. źródłosł. jak widzieliś. wszy. wyra.
myśl ogól: pojęc: jak: rodzaj. lub gatun. czy to
jestestw. czy to czynn., wypadk., przymiot. i.t.d.
Towie. zat. że w tworze. języ. główn. rolę odegryw.
roz. ludz: i zem. z materyału wszystk. utrzym.
że mowa stworzy. myśle: afirmuje. przeciw. że
myśle. jest źródł. mowy. W istot. słowo jest tylk.
znaka zewn: towarzysz. jakie. pojęc: tak jak gesta
lub wykrzykni. towarzy: każ. wzru. lub wrażen.
W jaki spos. człow. pierw. każde pojęc: wyraz. określ.
brzmien. zgłosko. pozost. na zaw. dla nas tajemni;
możn. tylk. rob. pewn. na analog: oprac. przypuszcze.
Ale gdy raz utworzon. zosta. mowa ludz. podleg: z
konieczno: zmian. przyrodzon: które: już to jedno-
zgłosko. formy przerab: na aglutynacyjn: lub
inflexyjne, już to obrzuca. przeinaczały zasób
słów w każd. języ. Koniecz. uwag: że niemożn:
zredukow. wszystk. języ. do jedn: nie tylk. nie jest
żadn.
bron. przeciw tradyc: biblij: lecz raczej. jej potwierd.:
skoro biblia w cudown. pomięszan. języ: widzi wszak.
niemożno. sprowadzen. ich do jedn. mowy pierwot.
W jak. spos. zrozum. należy cud pomięszan. języ. szczeg.
mówi: u Kaulena w Księdz. o pomięszan. języ. i wież. babelsk.

§ 34. Począt. religii i kapłaństwa.

Z wszystk. objaw. społeczn. najważn. i najżywot. jest relig.; a raczej kult, będąc. jej zewn. zewn. Jest zarazem najpowszechn. bo nie było nigd. naro. bez relig. Już starożytn. myślic. byli uderz. tym fakt. jak śród. staro. tak zgr. cytow. międ. Plut. W nasz. wie. usiłow. odkr. ludy, któ. nie mają żadn. poję. o relig. Jedn. znakomi. antropolo. jak Peschel temu stanow. przecz. i to przekon. dziś. coraz bardz. bierz. górę. Gdyb. nawet były jak. ludki tak podupad. żeb. nie mia. żadn. znajomo. jakie. Bóst. nie dowodziłob. to nic przeciw naw. tez. że relig. jest fakt powszech. spotyk. się śród wszystk. ~~ta~~ narod. cywiliz. a zaraz. najważ.: bo nie masz naro. cywilizo.: któr. b. nie zawdz. swoj. cywiliza. i swoj. bytu narodow. relig.

Aby wytłum. tak powszech. zjawis. wiek. się w przeszł. wie. do ulubio. koncepty, że relig. zosta. wymyśl. przez kapłan. aby ~~ta~~ lep. mogli rządzi. i rządz. lud. Boli mnie, że wtedy. Francuz. wymyśl. podob. obelży. hypot.: oni, któr. naród wyd. S. Winc. a Paolo i siostry miłosierd. Ale pomijając niemoralno. i złośliwo. hypote., jest ona przyj tego niedorzecz. a nie jej wyższość. wystar. pyt.: kto wymyśli kapłan.? Bo przecież relig. dawniejsz. od kapłan. X

Już znaw. cytuj. staro. wiersz Primos in orbe deos fecit timor, a któr. mylnie przypisuj. Lukrecy.

X W przeszł. wiek. tak utrzymyw.: Condorcet, Volney, de Tracy, wszyscy encyklopedyści, Diderot, Saint-Lambert i t.d. Już przypisyw. prawodaw.: powstan. relig. n.p. Voltaire, ale żad. prawodaw. nie mógł w poddan. stworz. nowych wierzeń, a wprzód należ. wynaleźć bog. zanim dla nich obmyślo. kult jakiś. Dziś tego zdania teor. nie mają prawie żadn. zwolennik.: co w każd. razie nad. jest postęp.

Hobbes w swoim <u>Lewiathanie</u> (London 1676)
podaj. tak. defin. relig: Metus potentiarum invisibilium
s. fictae illae sint s. ab historiis acceptae sint, pu-
blica religio est, si publice acceptae nō sint, superstitio.
Quando aute potentiae illae revera tales sunt, quales
accepimus, vera religio. W inn. miejsc. swej. dzieła
podobn. ten materyalis. angiels. stwier. relig. przez
strach i zgrozę, z których składnik: i przymiot. wchodzących
do pojęc. relig: wybraw. jed. najgrub. i najmateryal.
t. j. uczu. bojaź. Także przedmiot relig. źle określa,
bo zam. do Bo. odno. ją do jestest. niewidzial.
Tenże jedn. Hobbes sam ze sob. jest sprzecz. gdy w inn.
miejsc. dzie. swej. twierd. że pojęc. jedn. prawdz. Bo.
możeb. jest przez rozważan. przyczyn naturaln.
Jeże. zat. tak. wystar. że Bo. pojęc. nie wypływ. z uczu.
bojaź. lecz z rozbieran. szereg przyczyn; nie ma sprzecz.
do odnowienia. wew. lud. pierwot. tej sam. zdolno.
Dla czeg. nie mogli dojść do poję. o Bóst: przez zastan.
się nad porządk. w świe. i jego początk.

David Hume w rozpraw: the natural history
of religion twier. że pierwot. relig. był politeizm,
że ludz. nie doszli do niej. przez zastanow. się nad zjawis.
przyro. lecz pod wrażen: bieżąc: wypad. życ. ciąg.
nadziej: i bojaź: pragnie. uszcz: obaw. przed niedostat.
lub śmier: chęć zemsty, pragni. zysk: i t. d. złożyły
im się na poję. bóst. Twierd. Hume'a przyj: David
Strauss w dzie: der alte u. der neue Glaube.

Wystar. najpierw tym teor. wykaz. że mnogi.
rzecz: bóstw i kult. mitolog. nie da się wytłum. przez
sam. uczu. bojaź. Większo. kult. zosta. utworzo. dla
bog. któr. lud. się nie bali, lecz kocha: i wdzięczno.
otacza. Kult słoń. n. p. nie niewątpli. stron: ciem.
bojaźli.– to słoń. był tak. niewzyście, ale bojaź. zost.
na drug. plan. a na pierw. wystąpi. radość i
wesel: i zadowol. z życ. Bóst. ponu. złowrog. odgryw.
nawet: rolę drugorzędn. Pot. w mnogi. praw. mitol.
wspoty. podan. o pierwo: wszk. złot. i utracon. raju
W nich wszęd. pełni wystąpi. uczu. wdzięczno. dla
Bóst. i przyjaciel. stosun. człow. do Niego.

bo nale. do Stacyusza (Thebaid. III. 661) stwier.
począt. relig. przez bojaźń przed zjawi. sił. natu.
To twierdz: znacho. się już u Epiku. i było
powta: wielo: przez jego uczn. aż do najnow.
materyalis. właściw. nie nie Hume: bo
głów. twierd. omija. Trzeb. się bać kogo, trze.
być przekon. że istn; trzeb. z bojaź: przed
siła: natu. wzno. się do Bo. trzeb. już
wiedz. że jest i nie jak: wiedz. nad przyro.

Woln. takż. zapyt. dla czeg. strach koniec.
miał stworz. bog: dla czeg. nie zdoła. tego inn.
uczu: a przed inn. rozum? Czyż on niedo-
stateczn. aby dowieść pierwot. człowieko. ~~[illegible]~~wi
istnie. Bo. i potrzeb: rozstawić. z Nim w
<u>jakiś</u> stad. przyjazn. stosunk? #

Pomij. te niedostat. Hume: mam. kil.
spółczesn. teor. o powstan. relig. Przypatrz. się
im po kole: aby przekon. się, czy są rozumniej.
Mamy najpr. teor. Darwinist: którym się
zdaj. że początk. jakieś relig: już napotyka.
my u zwierz. wyższych. Tak <u>Hellwald</u> w
swoj. Kulturgesch. Tom I. str. 65. <u>Letourneau</u>
w swoj. Sozyologie str. 275. <u>Caspari</u> i wiele
inn:

<u>Letourneau</u> n. p. pisze: Gdybyś. mogli czyt.
w mózg. zwierz. wyższ. mielibyś. tam niejak.
całą mitolog: początko. Wiele ssaków, n. p.
psy, mają jak. człow. sny i halucynacje, u-
mie. już odnos. pew. fakt. do ich przyczyn. rzeczy-
wist. lub urojon. Więc nie potrze. aby dojść do
dzisiejsz. pojęć mitolog. pierwot. Zadz. istot.

Socyol. 98.

wżni. pod względ. stanu umysłow. międ. murzyn. afrykanin; modląc. się do krokodyl. który go zje może, a przem. oblizuje się u nóg swe. pana i liżąc. rękę, któr. go okłada. — (str. 275)

Panow-ci nazyw. tak. rozumow. naukow. Letourneau prawdopod. nigd. nie był w Afry. Livingstone, któr. wiel. lat podróżow. wśród Murzyn. znale: u nich, obok grub. zabobon. któr. nawet cywilizow. ludz. towarzysz. takż. najwyż. pojęć. religijn. i drogi. rytt. obyczaj.

Nale. wsp. z smut. że niedorzeczno: wśród nich. pomięt. sam Darwin uprawnił. Za przykład: Tylor'a i Spencer'a dumne: on jeści. w jest. niewdział. przy siły, któr. dzikie obod. przypisu. wardo. nierozumn. zdarzeń. Wprowad. tak. swoj. psa na scen. o któr. gare. że był bard. rozbudz. zmienne. Otóż pewn. dnia to okne. zaczn: leżąc na murz: a obok niego rozwar: parasol, któr. od czasu do czas. wiatr poruszał. Wtedy pies gniewn. ~~warcz.~~ się i warcz: a pew jego gare: że musi. przed. u sieb. rozwarz: jako mieli ten mieć ął. przyczy. dawn. obecno. jakiejś obcej, żyw. siły, a żad. obcy nie miał prawa wchodz. się na jego terytor. Co za geniał. pies! Dodaj. Darwin że uczuć. religijnego objawi się może w przybliżen. znale. także u psa, gdy wraz do swego. pana po dług. niewidz. go, lub u małpy, gdy wra. do ukochan. stróża; że te same ucz. za dale. stab. gdy wracaj. te zasong. do swoich koleg: — a nareszc. cytuj. prof. Braubache, twierdząc: że pies patrzy ~~pogląda~~ na ~~ku~~ pana swego jak na Boga. (Zob. Darwin'a o pochodz. człow. Tom I. str. 55 i nast. w niem. tłumacz. Zob. tak: Tylor'a, początk. Kultury, Tom I. str. 448 w tłum. niem.)

Wszystk. te ~~[illegible]~~ niedorzeczno: dowodzą że ci zoologow. obserwuj. pilnie zwierzę. ~~[illegible]~~ relig. dotkn.

pojęc. nie mają, ~~przechodz. do teor. Spencera.~~
~~Wyłoż. je ojciec. w~~ pierwszym ~~czwart. tom. swoich „zasad~~
~~socjologii~~". Komisja. do przew. wrażeń. zobacz.
wywo. p. Houzeau (Études sur les facultés
mentales des animaux. p. 271–273) jakob.
wszystk. uczu. religijno. i zmysł. w zwierzęt.
były relig. a niektór. ludy pod tym względ. oka-
zyw. się mniej religijn. od psów. Twierdz. ci mają
wszyscy: dziwn. o relig. pojęć: na które żad. filoz.
się nie zgodz. bo i które zach. religijnie. lub przywiąz.
lub naw. miło. nazyw. relig. W istot. tego rodz.
uczu. nie są relig. choć jej towarzy. Uczu. te
nawet w człow. nie są relig. dopó. zwracają się do
inn. ~~relig~~ ludzi, bo ~~p~~ cel. uczuć religijn. jest
zaw. istot. jak. niewidzial. i nadprzyrod. Tem
mniej mogą tego rodz. uczu. w zwierzę. uchodz.
za relig. skor. człow. jest dla nich jestest. widzial.
i dotykaln. Dalej zważmy, że każd. uczu. religijn.
musi koniecz. objaw. się przez stałe znaki zewn.
istot. t. j. przez kult; gdzi. znak. tych lub kult.
nie mam, tam o relig. nie może. być mowy.
Tak. niewątpl. jest rzecz. że przywiąz. lub uległ.
w zwierz. dla człow. nie różn. się wca. od takie.
samego uczuć dla zwierz. a gdyb. naw. były cokolw.
silniej lub mn.: przywiąz. czy bojaźń, czy res-
pekt. nie jest to jeszcze relig. chyba że każ.
przywiąz. uważ. bojaźń. Tak nazwie. Zeżę
naród. plemię. niektó. modli. się lub modl. jemu
do drzew, do zwierz. lub inn. przedm. zmysł.
mocy. Tato. wykaz. że uważ. je zaw. za symbole
Czy dowodzi. rzecz. tem: że pies modli się
do swego. pana i za symb. go uważ. lub za
wieczn. jaki. istot. niewidzial?

§ 35. Teorye Spencera i Maxa Müllera.

Herbert Spencer wyłoż. teor. swoj. o powstan. relig. najprz. w artyku: „O kulcie zwierz." w czasopi. Fortnightly Review (maj 1870) przedrukow. w jego „Essais de morale, de science et d'esthétique, traduits par Burdeau. Paris 1877. Tom I. p. 87–169. Obszerniej tę sam. teoryę traktow. w dziele Principles of Sociology, gdz. poło. pierwsz. tomu, rozd. XIII – XXV są jej poświęcone. Nareszcie w 4tym tom. tegoż dzie: wyłoż. osobn. instytu. religijn.

Wychodz. Spen. z tej sam. podsta. co Lubbock i Darwin, że relig. jest wypływ. snu. Człow. pierwot. był zwierzę: i gwałt. dążył. dochodz. do świat. rozpu. Między pojęci: któr. z pocza: zacze. się w głow. jego układ. zajęło poję. życi. ważn. miej. Przekon. się, że zwier. i ludz. różn. się istotn. od roślin i kamie. Doświad. do tego poję. nieco zostan. się nad sam. sob. Uderza go, że co dzień pogrąż. się we śnie, tracąc zupeł. przytom. a wted. niek. zdawa. się jemu, że odby. fantasty. podró. i przeży niedorzeczne. Każd; co było tem zwykl. iż dzi. ludz. pierwo. mieszka. całe. dnie. powróci. Po przebudze. opowia. towarzy. swoi. przygo. sen. jako wypad. rzeczyw. a że ci zarzu: jako ciało jego najspokojn: podcz. owi. mniem. podróż. spoczyw. pod drzew. lub che. mierz. w któr. ułoż. ówczes. że z dwoch istot. się składa; z któr. jedna podcz. snu na miej. zosta. a drug. wyrusz. z ciał: wędruj. po świe. Co więcej! Podcz. snu widząc niek. inn. ludz. znajom. czy żyjąc. czy umar. przypisyw. im tę sam. właściwo. a nadto we śnie widz. i sieb. i inn. ludz. w najniespod. do rzeczywisto. każdodt. pozach. ruch; przemia; utworz. sob. świat drug. przeciw. temu, który go otacz. na jaw. a nareszcie.

wyrob. sob. wia. że każ. rzecz skła. się z dwóch
pierwiast: widzialn. i niewidział. z któr. drug. może
porzuc. pierw. i pędz. życ. osob. Ta wia. wzmag.
się w nie. jak zastanow. się nad zjawisk. psycho-
somatyczn. podobn. do snu, nad letarg; omdlewan;
apopleks; katalepsya, ekstaza, w któr. niem-
cho. i nieczuło. cia: zdaw. się pochodz. stąd, że
dusza była nieobe. Nareś. wyprow. tak. czas.
koniecz. się śmier. t. j. niewstaj. ostyg. ciała
a nieobecno. duszy na zaw. Człow. pierwo. chociaż
wted. nie mógł doszuk. się powro. duszy, przypuszcz.
jedn. że to kied. nasta: może nast. po lat.
skor. i przedł. czas. po kil. dniach wrac. dusza
do cia: a z nią przytomno. i siła. Star. się przeto
człow. pierw. staran. przechowyw. ciał. nieboszcz.
jeżeli to był przyja: lub też niszcz. je, jeżeli
to był wróg. W pierw. raz. stawia. obok trupa
pokar. i sprzę: aby niebosz. miał je pod
ręką, gdy ożyje. Odwiedza. grób jego z dara;
wzywa. go, aby był łask. na krew. i przyja;
aby im nie szkodz. lecz opie. więcej. Tak powst.
cały rytuał pogrzebo: dban. o cało. trup;
i jego mogi; dostarcza. mu ogn. aby się ogrzew;
czało staran. ubezpiecza. przed uszkodze. w
przekon. że powró. duszy do cia. tyl. póty
jest moż. póki ono istn. Sypan. kopca
nad grob. lub trup. kamie; balsamow: ~~ciała~~ ciało
lub szczą. Potęcz: tworz. się rytu, aby stal.
nieboszczy. zachow. sob. życzliw: ucina. sob.
włos. lub new. ozę: cia; upstrzenie trwo i t. d.
Te ceremo: symbolicz: oznacz. zupeł. oddan.
się nieboszczy: a gdy lata upływa. on zaś
nie wraca; powsta. wia. w zmartwychwstanie.

Tak wyrobi. się wia: w świa. umarł. który był zrazu. pomięsza. z umarłych. bo zwło. nieboszczy. chowa. w chat. lub w pobliż. gaju, ale później, gdy plem. opuszcz. swoj. siedzi. pierwo. a stawa. się to droższ. częś.: wtedy dawn. ojczyz. zamien. się w krai. cieniów lub dusz umarł. a gdy kto umier.; mówio. że udał się do pierwot. ojczyz., do przodk. Te dawn. ojczy. staw. się tym sposob. antytezą do now. siedzib.; staw. się jak. kraj. niestych. oddalo. ideału. i t. d.

Gdy człow. pierwot. postaw. raz na przeciw sieb. dwa oddziel. świa. nie trud. mu było o krok dalej. Przypisyw. nieboszczy.: ciąg. wpły. na codzien. wypad.; odnos. do nich wszyst. zwyk. i niezwyk. wydarzen. w swoj. życ. lub życ. najbliższych, jako to chorob.; śmierć; wchodzen. do ciał. śpiące. i niepokoj. go podcz. sna. Zaczyn. nawe. wszystk. inn. jestest.: te zwierz. któr. cieni. rzeczy.: (t. j. duszę męża w jego pojmow.) n. p. zwierz.; rośli.; kamie.: identyfiko. z nieboszczyk.; ponieważ. ci tak: w kształt. cieniów przedstaw. się jego wyobraź. Tym sposob. wszyst. do koł. niego żyło, nawe. kamień. i gotów był animizm, po któr. spodziewano się że będ. kluczę. do otwor. wszystk. zagad. pierwot. ludzko. . —

Ponieważ. człow. pierwot. przypisyw. wszystk. ziemsk. wypadk. w umarł.; zamien. się ci dla jego wyobraź. w potęż. isto. nadprzyrodz. z któr. jedn. były dla niego życzliw.; drug. nieżyczliw. usposob. Zaczy. się wted. now. chwila w rozwoj. ludzko. wiedz. Spen. Powsta. potrze. oddaw. czci tak potężn. istot. i skarbien. sob. ich wzgląd; grob. przod. zamien. się w świątyn. któr. za właściw. mieszkan. umarł. Wtedy świątyn. lub gaj. lub wreszcie na wzgórz. mające.

taki. znacz. religii. jako pierwot. cmentarzys-
składaj. się ofiê. i powsta. Kult zmarłych. Praw. wszys-
wszego. tego Kul. jak n.p. posty, śpiew. ofiary
krwaw. i niektóre. tłuma. Spen. jako daw. zwycz.
pogrzebo. Ale wedł. niego. to nie wystar. jeszcze aby
powsta. relig: jako rzecz. wykończo. i wszechstr.
Przypuszcz. że z wielk. liczb. nieboszczy; ojciec
jak. rodu znakomi: lub król potęż. plemię:
zbliżej zostaw. pamię: po sob. któr. przypomina
nawet umarł. Tak powst. szereg bog. Do tego
przyb: wzgląd inny Ludz. mało uczyniło. nie
mieli inn. nazwisk, prócz bran. od różn. jestest.
żyw. i nieżyw. Jed. nazyw. się dąb; drugi wilk.
trzeci słoń. Gdy znakom: naczeln. plem. umarł,
zwan. go dal. jem poświęco. imien. a jego plem.
zwało się dzieć. słoń. lub wil. lub lwa. Ten, któr.
zwany że życie nazyw. się słoń; po śmier. stawał
się bog. i źródłem daw. cał. plemię. W ten spos.
tłuma. Spen. powsta. bogów u Grek. Pers. Indów.
Wszys. byli zdawn. ludź. któr. osobliwo. przy-
posła w zapom: a pozosta: nazwy, przyjęte
od czcz. niebiesk. Jest to komplet. Ewhemeryzm, w któr. bawi. się greccy ateńscz. już
w IV. wie. przed Chr.

Kil. uwag wystar. aby pokaz. na jak wątł. podsta. opie: się hypot. Spen: jeż. wogó. godzi się nazyw. ją hypot: bo ta powin. zew. mieć jak. form. nauko; Spen: zaś przypuszcz. zupeł. pozbaw. cech naukow.

1° Spen: uważa. objaw czysto. (a ze taki zew. uważ. relig:) tłuma: przez jakieś anormal. chorobli: zjawis: n.p. sny nadzwycz; epilepsy: lunatyzm i t.p.

~~[illegible]~~

Począt. nie jest nauko. tak. postępow: Jak dziś - mesmeryzm, hypnotyzm, magnetyzm zwierz: spirytyzm nie za źródł. stwórz. relig. dyś: zabobon, choć. z dale. do niej podob; tak i w czas. dawn: choroby: nerw. lub przybiorz. zdarze. nie mogły wystar. aby powod. do tyle ogóln. społecz. instytu:, napotyk. u wszyst. lud: a najbard. u lud. cywilizow.

2° Jest naiwn. przypuszcz. że dla tego zacz. modl. się do słońc. lub do gwiazd, że które. uważal. za żyj. zwać się słońc. lub gwiazd. Mamy przeciw. dosyć przykład. że kult słońc. i ciał gwiazd występ: z wszystk. cechę: pierwot. kult. u lud. u któr. kult przodk. odgryw. małą lub żadn. rolę. X

3° Spen. odkr. sam swoj. hypot. wielk. znacze: twierd. że żad. plem: dziś żyją. nawet najbard. podupad. nie jest plem. pierwot. lecz mogło wzniesz. się niegd. na wyższ. stopn. rozw.

4° Z tem twierdz. Spen. zgad. się sąd wybitn. filolog. i mitolog: Któż u lud. najniż: stoj. na szczebl. cywiliz: napotyk. obok grub. zabob: jak. resztki idealnej: wiary I tak u plem. afryk: najbardz. oddan. kulto. przodk: istniej: ślady: na wpół przyjmo. o jak. wiel. Bogu, stwór. wszystkiego.

Wielkie zw. uwagę wytwór. pojęc. w ogóle, o pierwot. monoteiz. a teraz w kil. słowa. wspomn. o teor. Maxa Müllera, która tak. jest błędn. choć wycho. z zupeł. ~~inne~~ punkt.

widzen. wie. Spen. Zna. jest zwykł. pod naz.
henoteizmu. Wyłoż. je stosun. filol. w
dwóch dział: Einleitg. in die vergleich. Reli-
gionswissenschaft ~~Braunschw~~ Strassburg
1874. i w drug: Vorlesungen über den
Ursprung und die Entwickelung der Reli-
gion mit besonderer Rücksicht auf die
Religionen des alten Indiens. Strassburg
1881. Przy cz. należ. tak. uwzględn. jego
prac. donioślejsz. zwłaszcz. znakomi. Odczy-
ty o Lingwistyce = Vorlesungen über
die Wissenschaft der Sprache - tom I
w Lips. 1866 - II i trzeci w 1870 - obe
w tłumacz: Böttger'a, bo aut. wygłos.
je pierwot. po angiel. w Londy. i Ox-
ford. Waż. jest tak: ostatn. praca
auto. ogłoszo. równocześ. po ang. i niem.
w któr. streści. swoj. przekon. i dociecha.
filolo. i filozof. w ciągu dług. i czyn.
życ. zebran: Das Denken im Lichte
der Sprache - Leipz - 1888.

Max Müller jest przeciw: teorji
fetyszyzmu a zen na psychol. podstaw. o-
pier. swoj. hypot. I słusz. bo był. znajom.
dusz ludzk. moż. wytłum. powstan. relig.
Zwolenni. teor: fetyszyz. twierdz. b. w nas
umów. że dzik. człow. znalazł. kam. lub
muszl. wierzą: uważ. je od raz. że coś bosk.
Müllerowi wyd. się to nieprawdop. Mówiąc prawd.
że dzik. człow. to dzieci. które gromad. bawi się
n. p. muszle lub kamycz. i zawiesza na sobie

a pot. przekonew. się, że te przedmio. niby mu dopomog. w niejed. ~~przy~~ przygodzie, zaczy. je ubóstw. i do nich się modl. Robi na to traf. uwag. Max Müller, że jeżel. dzicy w niektór. razach są podob. do dzieci, to w inn. ~~[illegible]~~ niestych. od nich się różn.; że zaś nie należ. zbyt przesadz. w takt. przenośn. Małe dzieci bije stół, o któr. uderzy. się, ale dziki przecież umie odróżn. żyw. jestes. od nieżyw. A pot. nie o to chodzi, czy dzikiśmy lub owe: się dzieci, lecz dla czeg. pewn. przedmio. uważ. za bosk.?

Odpow. Max Müll. że fetyszyzm nie jest u żadn. naro. pierwot. relig. lecz podupad.; zepsu. z wyższ. poj. religijn. a te muszą mieć źród. swoj. w psychol. ustroj. człow. Jak człow. z natur. swoj. tak jest ułożo. że musi mów. lub twor. sob. poję. ogól: tak sam. musi twor. sob. poję. nadprzyro. i dojść do relig.

Nie zaczyna jedn. ludz. od jakieg. pierwot. monoteiz. któr. im był objawio. Twierd. Max Müll. że Bóst. nie nauczy. pierwsz. człow. ani mów. ani relig. bo do jedn. i drug. trzeb. mieć pewn. goto. poję. Zamia. zaś porusz. kwest: czy ludzko. wyznaw. pierwo. monoteiz. lub politeiz. wolałb. Max Müll. zadaj. pytan.: skąd w mow. ludz. powst. wyr. Bóg, skoro jest odpowi: że musie. ludz. mieć goto. wyr. Bóg, zanim mogl. mówi. o jedn. lub kil. bog. (Zob. Ursprung und Entwickel. der Relig. p. 292–297)

Zaczynow. się człow. pierw. wedł. Maxa Müll. tyl. tem, co pod zmys. podpada: ale rychło zacz. klasyfikow. różn. wraże. zmysło. jak. odbier. ze świa. zewn. I wprawd. utwor. trzy

grupy:

a) rzeczy dotykal: (greifbare Gegenstände) któr. mog. objąć, omac. dokład. zbad: n. p. muszl. kości, kamień. owoce; i t. d.

b) rzeczy na pół dotykal. (halbgreifbare Gegenstände) n. p. wysok. drzew; góry, rzeki, ziem. Te drug. katego. przedmio: różnią się tem głów. od pierw; że przedmio. mój obję. nie da się w zupełn. poznać, dotyk: zbad. lecz w wielk. części za tem zmysłd. nieprzyst. Tak dały począt. idei nieskończono. lub nieograniczono.

c) rzeczy niedotykal. (ungreifbare Gegenstände) n. p. chmur; nieb; słoń; księż; gwiazd. Wszystk. te przedmio. dały pocza. idei Bóstw. (Zob. Urspr. und Entwickel. der Religion, p. 198-202)

Poleg. na świadect. histor. twierd. Max Müll. że ludz. najdaw. nie modli. się nig. do przed-miot. pierw. kateg: lecz ~~drug.~~ drug. lub trzeciej, a tak. fetyszyzm nie mógł być relig. pierw., skoro ten odno. się zaw. do przed. pierw. kategor. Epicharm n. p. bogami naz. wiatr. wodę, ziem; słoń; ogień, gwiazd. Wedł. Prodikusa starożyt. uważa. za bog: słoń. księż; gwiazd; rzeki, źródł. i wszyst. co mogło ludz. być pożyte. I tak Egipcy. czci. Nil; Grecy ubóstw. chleb jako Demeter, wino jako Dionysa; wod. jako Poseid.; ogień jako Hefest. i t. d. Dodaj. Max Müll. do tych świad. fakt, że w Wedach ~~ludz.~~ najstarsz. +

\+ nie modl. się ludz. do tak. przedm. któr. mog. wziąść w ręc. i obejmow. dotykan. Robi. to później ale w przedsta. daleko późniejsz. chwi. w rozwoj. relig: Jakiż więc wyciąg. to zjawis. że najdaw. ludz. oddaw. cześć przedmio. drug. i trzec. katego: a nie uważa. za bóst. owe rzeczy, należ. do pierw. kategor.? Na to odpow. Max Müll: teorya nową, któr. nazyw. henoteizm.

Szczegół. 103.

§36. Henoteizm Maxa Müllera i krytyka tegoż.

Pierw. słow. porząd. wedł. wspomn. filolo. wyrob. ideę nieskończono. i nieograniczono. a także pojęć. któr. z niej płyną n. p. wielkiej potęgi, wielk. władzy i t. d. Najprzód. zjawia. się te idee przy wyrażan. przedmio. któr. słow. pierwo. nie mogły objąć wzrokiem; póź. przenoś. ją do rzeczy, któr. wcale nie mógł się dotyk. a w końc. wszyst. rzeczy. razem. ubóst. To jedn. nie jest politeizm; twierdzi nam Max Müll. bo w najdawn. Wedach Indow. każde. przedmio. daje najwyż. epite. To usposob. duszy przezw. henoteizm. a ma poleg. na tem, że w dan. chwi. uważ. się przedmio. jaki za najwyżs. bóstwo. Oczywi. nowy wyr. nie bard. przyczy. się do wyjaśnie. rzeczy, bo henoteizm nic inn. nie może znacz. jak monoteiz. a jeżeli ma znacz. co inn. to bard. trud. dać o tem pojęć. Mimo to Max Müll. uparł się, aby nazw. henoteiz. tak. usposob. duszy, w któr. ona ideę najwyższ. bóst. przypina. każd. rzeczy, któr. w jakikol. spos. potrzeb. ją wyraz. Zat. równoczes. uważ. w owy. czas. słoń. góry, źródł. rzeki, za bogi a każd. z nich za boga najwyższ.

Ponieważ wedł. teor. Maxa Müll. która poczatk. wsz. każ. źródłoś. wyraz. pierwot. myśl ogół: przeto nazwy takie: nadaw. bogom, miał. także ogół. znacze. Jednak. mów. w liczb. mnog. nie oznacza. zaraz, że wiele ich istnie. lecz że w wiel. rzecz. było coś ~~bosk~~ boskie; coś nieśmiert. i t. d. Głów. występu. tu pojęci. nieskończono., a z niej drug:

prawidłowo. i stałości. Tak przeróżn. zjawis. natu. naczelnow. tęmi przymio: zamien. się w bogi. Słońce n.p. nazyw: surya (po sanskr.) t.j. rodziciel i prasavitri, t.j. rozweselający (porównaj Mitra) Następ. mówią o niem, że jest żywiciel, że jest wszystkowiedz; że jest Sąd-świa. i t.d.

Te zam. jedn. bosk. przym. nadaw. takimy. przyrodo. zjawisk. Wystawia. góry, drze: rzeki, ziem; nieb; burze, temi same: przymiotam: jako bosk. lub nadprzyrodz. Zwłaszcza nieb. podawa. ludz. ideę nieskończo. a to tem bard. że na nieb. odbywa. się wszyst. owe astrono. i meteorolo: zjawis. któr. tak silne. i głębo. wpływ. na ustrój życ. ludzk. Zaczę. nieb. nazy. bog. lub ojce. a to utrzyma. się w języ. aryjs. Indów. mowi: dyaus-pita a Rzym. Jupiter, co jest to samo (Niebo-ojce). Grecy Ζεὺς πατήρ –

Był zat. czas, kied. wedł. Maxa Müll. każ. przedmio: ubóstwiany oso. jako najwyż. Bo. (henoteizm); późn. wszel. przedm. zamien. się w bog. oddziel. a tak wielu bog. zaczę. istn. obok nieb. Częs. jedn. zlewa. się w jedn. co tem łatw. przychodz: im wyraźniej było, że nazwy ich wyraż. różn. przymio. czy akcye jedn. i tej sam. isto. Nieb. było ubóstw. jako jasno. dzienne (Dyaûs), z czego łaciń. dies, pols. dzień – pot. mow. jako niebo wszyst. obejmuj: (Varuna = Οὐρανός) lub też jako niebo poranne (Mitra). Słoń. znowu ubóstw. jako świecą. na nieb: (Surya) lub jako dawca: ciepła i świat: (Savitri) +

Podob. powst. u Indów bogo: Wisznu, Indra, Rudra, Maruts, Wâta, Agni i t.d. a każd. z tych przedm. był podob. do drug. i ogarn. wrażeni. tę sam. rzecz, stąd każd. z tych przymio. może był przypis. każde. z bogów. Pot. zdarza. się, że wspól. takie przym. staw. się znowu bog: n.p. Wiswakarman = Stwórca wszechrzeczy lub Pradżâpati = pan wszechmo. Czyta. n.p: na począt. Pradżâpati był wszystk: jest on Bharata żywiciel; bo nosi. dźwi. wszyst; Pradżâpati stwórz. wszystk. żyjąc. jestest. Z wyższe. tchnien. swego stwórz. bogi, z niższe: ludzi. Późn. stwórz. śmierć, któ. ma pochłan. wszyst. żyjąc. jestest. i t.d. Tak z Henoteiz. powst. Politeiz. a z tego znow. Monoteiz. rozwinię. Jednak. ta teor. nie zostaj. ~~przyjęta~~ przyjęt. ani przez sanskrytolog. ani przez mitolog.

Max Müll. jest deist. i racyonalis. Dwie te
rzeczy zwyk. idą w parz. Nie przyjmu. żadn. Objaw.
bez pozwa. człowie. rozwij. się o włas. sił: od grub.
poję: do czystszej relig: ale wsel. relig. dla Müll.
równ. dobra. Wszystk. zaś głosic: i założy. now.
relig: uważ. za ludzi, któr. lep. i głęb. poję. ideę
nieskończo. a tem sam. wyższ. mię. o Bo. poję.
Można jedn. przec. jego teor. zrob. następ. zarzucie:
1° Człow. pierw. albo został stworzo. od Bo.
albo rozwin. się z zwierzę: Drugie. nie przyjm. Max
Müll. uważ. tyl. pierw. za prawdopo. Jedna. to
pierw. niemoż: bez jakieg. Objaw. Jeżel. bowi.
Bo. człow. stwor. w pewn. celu, mógło nim być
tyl. obcow. z Bo. Człow. jest isto. moral. i ma
moral. potrze: a te nie mog. być zaspokoj. bez
posiad. lub przynajmn. bez nadziej. posiad. Bo.
Jedn. ten cel najwyż. nie moż. być osiągn. przez
człow. bez jego wdzię; bez jego zamoż. pra:
a to niemożeb. bez pewn. zako. moral. Przynaj.
ten zako. musi. Bo. objaw. pierwsz. człow.
a wszy. z nim Swoj. własn. istnie.
2° Jest wątpli. czy słuszne: rozważa. idei
nieskończo: wystarczy. b. do utworz. idei Bo.
Jeżel. człow. czuł w sob. potrze: oddawa: komuś
czci, to chciał wyraz. przez to swoj. zależno.
swoj. potrzeb: a te nie przedstaw. się jemu, jako
abstrakcyj. idea Nieskończono. (nawet człow.
wykształcon. nierzad. czy. zajmu. się tą myśl.)
lecz jako potęg. osobis. od któr. zależy a któr.
wpływ, na jego losy. Człow. pierw. po upad.
uczu. się w czał. niemo. swoj. na przeciw. dzik.
potęg. natu. Wystaw. na igracz. żywio; bez

żadn. skuteczn. obro: przychodz. on do uzna. swoj. własn. niemo; swoj. zależno. a od tej dyl. krok jed. do przeświadcz.; że jest zależn. od jak. potęż. Isto. Wted. cały ustaw. rozwój natur. religii od henoteiz. przez politeiz. do monoteiz. wyd. nam się urojon: bo w pierw. chwi. był gotów monoteiz. przy jak. tak. zastanow. się

3° Główn. błąd. Maxa Müll. jest, że wyrobien. natur. religii tłumac. jedyn. przez wpływ świa. zewn. a zapomn. zupeł. że człow. przez zan. zastanow. się nad sob; bez wiekow. się do świa. zewn; potrafi. wyrob. sobie poję. Bo- [illegible].

4° Słuszn. i Hugo Delff: że relig. wyrab: się wewn. człow. a nie przycho. mu ze świa. zewn. tak jak jest wole. czyn. duchowej a nie prost. bezmyśl. przez naśladow. głos. natu. Dobrz. przypomn. słow. S. Paw: ad Rom: XII, 14 – Cum enim gentes, quae legem non habent, naturaliter ea, quae legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex; qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. W isto. człow. zastanow. się nad sob: odkry. w sob. sumien. i praw. moraln. a od niej. wznosi się do poję. Prawodaw. nadprzyrodzo. Wted. bard. prost. i natur. drog. dochodz. do wnios. że ani on ani rodzi. jego nie spadli z nieb. na ziem. lecz stworze. zosta. przez jak: wszechpotęż; wszechmąd. i wszech dob. Isto, i wyposaż. w środ. ducho. i materyal; potrzeb. do życ. Zastanaw. się nad stało. praw przyro; nad porząd. w + świec; narzu. nad nieskończo. nieb. może udoskon. wiar. w Jedn. Bo. ale niekonie. jest pierw. pobud. Tej zew. bodź. niezależno. i poczu. własn. niemo. raz. z wdzięczno. i miło: ku Stwór.

5° Naresz. henoteiz. Maxa Müll. nie opie. się na fakt. i dla tego inn. sanskrytolog. wydaje się najprzypodob. polit. Twierdz. Müll. że w najdaw. hymn. indyjsk. żad. Bo. nie dominu. nad inny. lecz raz ten, raz inny wszystk. jest jakby Bo. najwyż. bardzo jest wątpliw. a gdyb. dało się wykaz. że tem najwyż. jed. Bog jest najwyż. już cała hypot. Müll. zmienio. O tem będ. mow. w następ. paragraf. —

§ 37. Pierwot. Monoteizm. ~~Henoteiz~~

Pytan: jaka relig. wyznawa. pierwsi ludz. powin. być rozwiąz. wedł. meto. historyj: Z dokum. pisan. jedn. z najstar. są księg. mojż: a w tych są dwie różn. epo: monoteiz. Drugi zaczy. się od Mojżesz. i połączo. jest z urzędow. kult. Jehowy, ustanow. w Objaw. na górze Sinai. Że kult ten był monoteistycz: i że pomi. liczn. przeszkód, pokus. upadk: dotrw. aż do król; a podtrzymyw. przez prorok. przeciw. naw. uprzed. polityj. narod. i dotrwał do czas. Herod. kró; nikt o tem nie śmie powątpiew. Jedn. wiel. racyonalis. utrzym. że przed Mojż. Żyd. byli politeist. a jem. drzw: raz. zinn. plemio. semick. hołdow. grube. fetyszyzmo. Należ. więc przy pomo. dokum. cof. się od Mojż. w czas. Abrah. a od tego do najdawn. patryarch.

Że Abraham jest osob. historyj: zosta: potwierdzo. przez nowsz. odkryc. assyryjs: Wojna czter. król. wschodn. przeciw pięc. król. palestyńsk. nad morz. martw; klęska tych ostatn. a następ. zwycięs. Abrah. nad pierw: opowiedz. w Gen. rozd. XIV są fakt. histor. Nazwi: czter. król. wschodn: mają wszel. pozór i kształt assyryjs: Dawniej według Wulge: (Gen. XIV. 1): I stało się w on czas, iż Amrafel król Sennaar, i Arioch, król Pontu, i Chodorlahomor, król Elamitów i Thadal król pogański i t. d. wydaw. się bezw. wątpliw. bo król. tych imio. były zupeł. nieznane. ani nawet nie można. żeby ci król. zwierzch. mógł być

+ w liczb. mnog. Otóż ten sam El napotyk. tak.
u Kananit. spółczes. Abrah. I tak Melchizedekha
nazyw. Gen XIV-18 kapłan. Bo. Najwyższ:
~~El~~ El Eljôn, co dowo. że wia. w El Eljona
~~była~~ istnia. tak. po za namiot. Abrah. Me
i w czas. później. od Abrah. napoty. Ela
u lud. palestyń. Mojż. uciekaj. przed gniew.
Faraona (Exod. II) do Madjanit. poślub.
córk. Kapł: Raguela-Jetro. Otóż Raguel
złożo. z dwoch wyr: z któr. drugi
dowo: że nosza. to nazwis. czcił Ela. Gdy
zaś Mojż. wyprowadz. lud izraels. z Egipt.
odwied. go Jetro i raz. z nim skład. ofia.
i je chleb w obliczu. Bo. (Exo. 18); wychwa.
Pana a daje new-zięciu: rady polity.
i administr. oper. na relig. któr. przyjmu.
Mojż. Dowod. to, że nie mogli bard. różni.
się w pojęc. religijn.

Gdy Żyd. zbliż. się do gran. Moabit.
król Balak sprowad. wieszczka Balaama
aby ich przeklął (Num. 22) Pismo św. tego
Balaama. proro. i przyjaz. Moabit: tak

król Elamit. lub żeb. aż z dalek. Ponda nasz.
wypra. do Palesty. Wielkopo. jedn. odkry. w Mezopota. wydob. i te napis. z tona zie. gdzie wspo.
o czyw. zapom. od kil. tysię. lat. Najważ. z tych
król Kedorlaghomer (jak jest w teks. hebr.)
nazyw. się Kudur-lagamar t. j. sług.
Lagamara, boż. Elamit. Znam. dzi. kil.
król. tego rod. któr. nazwis. zaczyn. się od
Kudur. I tak w jedn. z napis. swo. Assurbani-pal, mocar. Niniw. donos. że 1635
lat przed jego panow. t. j. mniej więc. 2280
lat przed Chr. król Elamu Kudur-nankhundi zdob. Babil. i zabr. posąg bogini
Nany - Tak. więc 200 lat przed Abrah.
zdoli. Sinear a nawet podda. była Elamit. i mieszkaj. na południo. wschód od Tygry.
w później. cz. Suryanie. Arioch (= Eri-aku)
Amrafel (= Amar-aku), Thadal
(= Targal) i miast. ich dają się równ.
wykaz. jako histor. Zob. rozpraw. moj:
„Renana histor. narodu żydowsk." w Przegl.
Pols. r. 1888. Tak dokład. wiadom. w
Gener. mogą być. pochodz. od współczes.
świadk.; bo kil. set lat późn. i królow.
owi byli zapom. i podbić. Mezopota:
zupełn. inn:

Ale wted. i wszędo. o Abrah. i szczegół.
jego życi. nale. uważ. za prawdzi. histo. a
wia. jego w Boga jedyn. nie może być podaw.
w wątpliwo. Bóg ten ma rozmai. nazwy, pod
nad któr. górny. El lub Eljon (Elohim pomij.
jako utworzo. z inn: acz podobn. źródłosł: i wyjęz.

charakteryz.: qui novit doctrinā Altissimi (El) et visiones Omnipotentis (Eljon) a poprzed. tak o nim wyra. się w tymż. wierz.: venit Deus et ait ad eum i dalej, Deus ad Balaam. W obu raz. wyr. Deus jest tłumacz. hebr. Elohim a mówi nast. Balaam: respondebo, quidquid mihi dixerit Dominus (Jehowa) Tak więc cześć Ela, Eljona istnie. u wszystk. Semit. zamieszkuj. Palestyn. i kraj. przyleg. Im bardz. zaś posuw. się ku przeszło. tem bardz. rośn. u tych lud. post. Ela. W trzecim tysią. lat przed Chr. znajduj. go w Mezopot. Wedł. bad. assyrologi. trzej najwyż. bogo. assyryjs. Bel, Anu, Ilea ukazu. się w najdawn. mitolo. assyryjs. i chaldej. jako dzie. jedn. odwieczn. boga Ela, a ten El (Ilu), uważ. za najwyż. Bo. nie ma ani świąt. ani kult. publi. nie odbi.

Ile raz. z podob. fakt. się spotyk., że jakiś dawn. Bo. nie jest czczo. publicz. moż. być pewni, że Bo. ten poprzed. w zapom. Tenu. u Chaldejczy. w czas. historycz. zna. trady. o pierwot. Elu, czego dowodz. słow. Izaj. pror. U niego mówi Nebukadnezar: In coelum ascendam, super astra Dei (El) exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo (Eljōn). Wie. z Herod. i z różn. napis. chaldej. że za czas. Nebukadn. czczo. sied. najwyż. bog: wyobrażaj. siedm planet Jeżeli zat. Nebukadn. chcąc wyraz. swoją potęg. do któr. dąży. przez obraz, że wyższ. tron swój ponad gwiaz. i posta: obok stolicy Ela, uważ. oczywiś. Ela za najwyż. z bog.

El w napis. chaldejsk. ciąg. wraca, jako Ilu, a tradyc. babilońs. nazw. stoli. wiekopom. nad Eufr. Tarz. z tym bog. Bab-ilu znaczy świątyn. lub bram. Ila. Jeno. w czas. polityczn. chaldejsk. uchodz. Ilu za bog. pierwszorzędn. W napis. kró. babilońs. Hammurabi z 2° tysiąclec. przed Chr. czyt: Ilu i Bel poddali mieszkań. Sumiru i Akkadu podrzędne panow. (Schrader, die Keilinschriften etc. p. 42).

Ila czcił. także Fenicjan. w mieś. Byblos; był syn. nieb. i zie. a wnuk. Eljuna, Bo. najwyż. Tego Ela uważ. Filon z Byblos za jedn. z greck. Kronosem i rzymsk. Saturnem, a wedł. Diodora Sycylijs. także samo Chaldejczy. Tarz. Ila z Satur.

Można zat. uważ. że pewn. że w bard. dawn. czas.; jak. 3000 lat przed Chr. wszyst. ludy semick. czcił. jako najwyż. Bo. Ila lub Ela; a dopie. w później. czas. zaczęli się obier. nieg. swych ind. bóst; poniew. ten Bóg najwyż. i najbard. uduchowniony wiec szczez. jakoś dla ludz. zmysłow. i materyaln. przew. przedewszyst. oddal.

Można ab. wykaz. że także inn. imio. jak. Star. Test. używ. o Bo. najwyż: np. Eloah, Adonai, Szaddaj, Jehowah były znan. inn. lud. semick. Eloah w Star. Zakon. to samo co El; w licz. mnog. Elohim albo oznac. bogów ziemskich albo Jehowę. Eloah pocho. od źródłos. alah, co znacz. być przerażo.; oznac. więc bojaźń, a pot. przedm. bojaźni. Tak samo hebr. pachad (= bojaźń) oznacz. może Bo.: (Gen. XXXI. 42): Niżej +

+ Deus patris mei Abraham et timor Isaac affuisset mihi, mówi Jakub do Labana, a że pachad (timor) oznacz. Bo. Izaaka, wid. tamż. z w. 33: Deus Abraham et Deus Nachor judicet inter nos, Deus patris eorum. Juravit ergo Jacob per timorem (Pachad) patris sui Isaac. Tak samo w aram: ~~dehha~~ dehha = bojaźń i Bóg bojaźni. (Max Müller, Einleitung in die vergleichende Religionswissensch. p. 162)

Adonai w Star. Zako. używa. się zam. Jehowah, ale u Fenicj. zamien. się w Adonisa, bog. najwyż. Szaddaj albo El Szaddaj w Star. Zako. = Bóg najwyż.; był czcz. u Fenicj. jako Set, u Egipc. jako Sed, za panow. pasterz. któr. były pochodz. semick. (Max Müller, tamże p. 168) Nareszcie Jehowah (Jahweh) w napis. chaldejs. występ. jako Jahu. W tych napis. czyta.: nazwis.: Królika syryjs. z Hamat któr. czas. brzmi Jau-bidi, czas. Ilu-bidi ++

++ z tem wart. porówny. nazwis. Król. żydow. Jo-jakima, któr. przed wstąp. na tron nazy. się El-jakim (IV. Reg. XXIII. 34)

Napotyk. zat. u wszystk. plem. semick. wszęd. czas. wiecz. w jedn. najwyż. Bo. któr. tymi zemi oznacz. imion: ~~jako~~ El, Ilu, Eljon, Szaddaj, Adonai, Jahweh, Jau, Jahu i t.d.

~~§38 Dalszy ciąg o~~

§38. Ciąg dalszy o pierwot.

Monoteizm.

Możyn. uważ. za rzecz pewn. że Semi. dopió. stanowi. jedn. plem, wierzy. w jedn. najwyżs. Boga Ela lub Eljona. W miar. jak. powstaw. bóst. lokal. lub przybyw. ... typy aniels. lub djabels; w któ. takż. wierzy. Semi; zacze. powo. nikn. wia. owa, bo mniej. bóst. zabier. przyjwyż. Bo. cześć i znacze.

Z podob. zjawis. spotyk. się u lud. aryjs. Najdawniej. pomni. ta ... hym. Wedów, któ. przez dług. wie. przechow. ustn. Twierdzą, że w nich pano. najzuped. demokr. lub raczej anarch. a dopie. w później. hymn. zaczy. zjaw. się monote. gdy przypisu. niedaw. wszyst. bog. bez wyją. (n.p. Wiswakarman = wszechstwór. ... lub pradżapata = pan wszech stworz.) zamien. w samodz. osob. Jedn. głębsz. bad. wykaz. w Wed. trzy epo: aryjską z bog. ~~...~~ Waruną; indyjs. lub narodo. z bog. Indrą i spekulatyw. z cech. monoteisty. W pierw. epo. gorują. Waruna pon. duch. nieb. nazy. się ojcem Asurów lub wielk. Asurem, a choć późn. Indra takż. począ. ten przydom. to przecież ~~...~~ ani tak. częs. ani z tak. wyróżnieniem jak Warune.

Obok Waruny istn. tak. cześć Adityów czy. nieb. duchów: Mitry, Aryamana, Bhagi, Ansy, Dakszy i Aditii. Nazyw. się Asurami t.j. duchami i odpow. aniot. Waru. zaś jest król. wszyst. bog. i śmiertel, pan. wszechwład. nieb. i ziem; wszyst. inn. bóst. są wykonaw. jego woli

i postaci. jego rzeka. Stąd sanskrytolog. jak Ludwig i Roth uważ. Waruną za najdaw. bóst. indyjs.; domyśl. zamien. się w prawd. oczyszcz. z relig. indyj. porówn. pers.

Choć Zendawesta nie dawnie. od czas. Cyrusa, zawie. jedn. niektó. trady. bar. star. Ahura-mazda, bóg najwyż.; najw. duchem najlepsz.; najśw.; wszechwiedz.; najmędr.; najczyst.; najsprawied. Jest „Pan. i Mistr. stworz. niebios." Z tych stwo. nieb.: są najdosko. tak zw. Amesza-spentasy „święci nieśm." któr. stworze. przez Ahura-mazdę przebyw. w świetlan. przestwo. przy swo. Stwór., wykonyw. Jego wolę. Są bard. podob. do aniołów. biblij. i do indyjs. Adityów. Oprócz tego jest dużo niższ. duch.

Że wiel. zacho. podob. międ. najdawn. relig. pers. a indyjs.: wdow. z tożsamości imion lub źródłosło.: I tak pers. Ahura = indyjs.: Asura (duch); pers. Mithra = indyjs. Mitra. W obu relig. jest uosobie. świa. i pośredni. międ. Bo. a człow. Pers. Andra = indyjs. Indra; pers: Angra-majnus = indyjs. Aryaman; pers: Bhaga = indyjs: Bhaga (zresz: stąd pol. Bóg) pers. Homa = ind. Soma (napój cudow.) pers: Jima = indyj. Jama (pierw. człow.) Podob. napotyk. się w obu relig: podan. o grzech. pierworod; o węż., potop. i t.d. (Zob. Fischer, Heidenthum und Offenbarung) Jest tedy wielc. prawdopo. że Pers. i Indo. w cza. kied. stano. jedn. plem. wyznaw. tę sam. relig. a była ona monoteist.

Że monote. był pierw. relig. star. Bryn. wykaz. Formby i Krieg w swoich książ.: Der Monotheism. der Offenbar. u. das Heidenth. Mainz 1880. To samo moż. by wykaz. dla najdawn. Grek. Germ. i Celt. ale niespos. przechodz. dziś wszys. ludy zie. Musz. poprzest. na ogóln. uwad. że jak wszyst. języ. dają się sprowad. do bard. mał. liczb. pierwotn. a może dzisiaj nie umie. sprowadz. do jedn. pierwsz.: to jedn.: ducho. organiz.: język. rew. ta sama Jest zat. prawdop. że wszyst. syste. religii dają się sprowad. do pierw. jakieg. monoteiz.

Wiato. relig. w ustalen.: stosun. społeczn. i narod. odgry. największ. rolę, a że wszyst. organiza. społecz. dają się sprowadz. do jedn. pierwo. któr. jest famil.: prawdop. tak. wszyst. relig. płyn. z jedn. pierwot. Max Müller robi trafn. uwag.: że dwa czynn. przykład. się do utworze. jedn. narod.; ~~ale~~ mowa i relig.; ale silniej. jest ta druga (Einleitung in die vergleich. Religionswiss. p. 131.) Podobn. Szelling: „Każd. naród dopie. wte. istn. poczyn. gdy zdecydow. się na jed. utworzen. jak. mitolo." (Werke Tom I. str. 109) Hegel zaś mówi: Relig. zostaj. w najbliż. związ. do zasad. państwa i pojęc. o Bo. stano. ogóln. fundam. naro. (Philoso. der Gesch. Einleitung p. 62) Max Müller nie inacz. uważ. że społeczeń. ludzk. dopie. wted. było gotow. gdy miało jedn. wspól. relig.; a rozejś. się ludzko.: na różn. plemio. miało za przyczy. ~~[illegible]~~ różnice powsta. w pojęc. religii. Podobn. myśl wyłoż. prof. Kaulen w znakomit. dzie. swoję: Die Sprachverwirrung

zu Babel - Mainz 1861, twierd. że gdzie przy-
czyn. do rozejś. się ludów z pod wieży babelsk.
(Gen XI. 1-9) była jakaś pierwo. herezy. religijn.
a pomieszan. języ: i jej następ. i karą za nią.

Starochiń. relig. w późniejsz. swoj. form.
staw. na począt. wszech rzecz: dwie potę: niebo
i ziem. Jedn. w najdawniej. pocz. chiń. (Max
Müll: Einleitung i t.d. p. 174) Tien ang. (niebo jest
ojcem i mat. wszystkiego a ojczy. tak. samo
wol. co El u Semit. lub Dyauspita u Ind.
europejsk. Tien pisz. się w chiń. języ. dwojak.
znak: jed. znacz. „wielki" a drugi „jedyny"
Nieb. jest jedno i wielk; wsparcie. „Skoro jedn. jest
niebo, mówią Chińczy; jakiż może być więc bogów?
Im bardz. cofa. się w tył w chińsk. histo. tem
wyłączniej. i potężn. bog. jest Tien. Wedł. Maxa
Müll. istn. u Tungusów, Mongoł; Tatar;
Finów, Lapończy. też same wia. w jakieś bóst.
najwyżs. przebyw. w Nieb. U Finlandczyk. najwyż.
bóst. jest Jumala, niebo; u Mongo: tengri
co znacz: = tien chińskiemu. Jest zat. u
wszystk. tych lud. niebo symbo. najwyż. Bóst.
a dopiero na drug. plan. i pod niem istn. niż.
bogi, któr. za osobliw. siłami natu. i nawet
dusze ubóstw. niebowszystk: któr. zaś pogrob.
nie widzi. któr. to zabob. świadcz. o bardz. star.
wier. w nieśmiert. dusz ludzk.

Te sam. spostrzeże. moż. b. zrob. na relig.
nierozwinięt: dzik. plem. afrykańs. i austral.
i polinezyjs. U wszystk. gdzie w dali ukazu.
się ślad. pierwot. monoteiz. jak. wia: w potężn.
Isto. któr. stworz. ziem. i zrodz. ludz. A że
cała ludzko: nigdy. posiada. tę wiar. nie tyl. +

+ dla tego prawdop. jest, że ona najwięk. odpow.
rozumo. ludzkie, lecz i dla drug. przyczy. Pierw.
człow. miał pierwsz. stosunki z swoj. Stwór.
przed upad: i jak. pierwot. Objaw. Pamięć tego
fakt. musia. się zachow. choć zaciemnio.
u potomk. Ale i przyznaj: w pew. grom.
ludzi, któr. najmniej oddali. się od pierwo.
siedzib i od pierw. relig: A tak mitolo.
lud. pogań. są także potwierdzen. faktu
biblij: że pierw. człow. przed upad. znał
Stwór. i z Nim obcow: —

§ 29. Fetyszyzm.

W przeszł. wiek. panow. przekon. że lud. dzik. modl. się do niższych przedmio. lub do rośl. i zwierz. i że tak. była pierw. form. wszel. relig. Późniejsz. zaś wzniośl. relig. a naw. dzisiejsz. miały tyl. być form. udoskonalo. owe. pierw. fetyszyz. a naw. zabo. ludu. jego ślad. n.p. modle. się do krzyż. i obraz. Pierw. wszystk. podob. zdan. De Brosses w r. 1760 w bezimien. dziele: Du culte des Dieux Fétiches ou Parallèle de l'ancienne religion de l'Egypte avec la religion actuelle de Nigritie. Teraz. cat. utworz. dwa wyr.: Australia i Polinezya, któr. wszystk. pra. obywat. w geogr.

Powia. zat. De Brosses że wszel. relig. pogańs. albo była Sabeizm. t. j. kult. ciał nieb. albo x dawniejszenne kult. rzecz. wszystkich wsz. fetyszyzm. W 1ej częś. swe. dzieła zestaw. aut. wszyst. co wiedz. za jego czas. o dzik. lud; w 2iej częś: porówny. ich zwycz. relig. z podobn. u lud. starożytn.; w 3iej dowo. nawet że Murzy. praktyku. te sam zabobo. któr. niegdy. panow. u Egipcy. Grek. i Rzym. a docho. do wnios. że wszyst. lud. zaczyn. od fetyszy; pot. wznos. się do politeiz. a kończy. na monoteiz. Należ. jedn. zapis. że De Brosses nie odróż. pierw. obrzę.; przypuszcz. tyl. że zatar. się w pamię. lud. z wyjąt. zaś dzik.

Późniejs. antropolog. i filozof. rozszerzy. teor. De Brosses do Żyd. itd.; ci tak. przypisu. fetysz. w czas. najdaw. Meiners powie: „Fetyszy. jest bez wątpie. nie tyl. najdaw. lecz także. najpowszechn. kult. bog." (Allgem. krit. Gesch. der Religionen 1806) Dziś. tak. wiele uczon. podziel. to zdan. zwłasz. pozytywi. ze szko. Comt'a i Spencera.

Wyraz „fetysz" pochod. od łaciń. factitius (sztuczn. zrobio.") a w średn. wiek. factura oznacz. wszelk. czarnoksięst. Z tego wyraz. pocho. portugals. feitiço, rzecz przeczona: także amulet, a handlujac. tak. przedmiot. zwad się feitiçeiro. Gdy Portugalczy. poczn. murzyn. na zachod. wybrz. afryk.; kupow. od nich różn. amulety, i zaczęcz. je oboc. swoich medalik.: nazwano jedn. i drug. fetyszami. Ponieważ wszę. że murzy. mają wiel. cześć dla tych przedmio.; mniem. że to ich bogo.: a tak fetysz zacz. oznacz. owe muszel. lub kamycz. zwłaszcz. wielokolor.: które niby to murzy. czci. jako bog.: Oni zaś w swoi. języ. nazyw. te przedm. gru-gru lub gri-gri lub ju-ju, jed. i ten sam wyr. przedstaw. w trzech odmien. form.

De Brosses streszcz. teor. swoj. w następ. ustępie: Fetyszyz. jest wszyst. co ludz. obier. sob. za przedm. kult. n.p. drzewo, góra, morze, kawał. drzew., ogon lwa, kamycz., muszle, sól, ryby, rośli. i kwia.; zwierzę. różne jako to krowy, kozy, słoń, owce i t.d. Oto bogowie Murzynów, oto jego święto. i talizma. Murzy. oddawa. je wielk. cześć, modl. się do nich, skład. im ofiarę; obnosz. przy procesj. pytaj. o rad; przysięg. na nie i t.d. Niektó. fetysz. należ. do całe. plem., inne do jednost. Fetysz. plemie. mają świąty. publi.; fetysz. prywa. przechowyw. się po dom. w osobn. miejsc. Jeże. Murzy. potrzeb. deszczu, staw. naczy. próżn. przed fetysz. Jeże. idą na wojn. kład. przed nim broń swoj.; jeże. nie ma mięsa lub ryb, kładą przed fetysz. kości lub ości, a jeże. potrzeb. wina palmowego, zastaw ~~naczyn~~ kładzie +

\+ przed nim nożyk, który się rob. nacięcie w palm. dla wydoby. soku. Jeże. życze. Murzy. się spełnio. wted. się przekona., że fetysz na nich łaskaw, w przeciw. razie mają go za rozgniew. i usiłuj. go przebłag."

W tym ustęp. zamyk. się cała teor. De Brosses'a powtórzo. następ. w tej lub ow. form. przez spółcześ. socyolog. z obozu materyalis. Ustk. uwag krytycz. wykaże brak podsta. podobn. teor.

1° Nie można o żadn. narod. dzik. powiedz. dziś że przedstaw. pierwo. stopień oświat. przerw. Tatw. Da się wykazać że każd. plem. dzik. zpadł z wyżs. stopn. cywiliz. Sam Spen. to przyzn. Upad. zaś pojęć religii jest nad. powszech. zjawis. odbyw. się nawet wśr. przy wysok. materyal. kultu. Abrah. którzy po doli. Kananejsk. miał wyż. pojęc. o Bo. i lepsz. zasa. moral. od Salomo. otoczo. bard. wykwint. cywiliza. Tak sam. najdawniej. Judo. miel. bard. wznyd. pojęc. o Bo. gdy przeciw. ich dzisiejs. potomko. pomi. pozorn. cywiliz. modl. się do krów i małp.

2° Dzisiej. bad. nad dzik. odsłoni. w nich wiel. dodatn. stron, dawniej nie znan. Gdy n. p. zapyta. Murzyn. dla czeg. modl. się przed drzew. i staw. przed nim pokar., odpow. że drze. nie jest fetysz. lecz fety. jest duch. niewidzialn. który obrał sob. mieszkan. w drze. Nie może pożyw. naszy. pokarm. lecz bierz. to, co w nich jest duchow. a zostaw. co jest cielesn. a co my widzi.?

(Halleur. das Leben der Neger Westafrika's. p. 40.
Tylor, Primitive Culture. Tom II. p. 197)

Oczywis. tedy Murzy. rozum. przez fetysz, co inn. niż De Brosses lub nowszy. antropolog. Uważ. bow. drzewo owo tyl. za symb. jakiejś niewidzialn. isto. Skor. zaś nie moż. dowie: że Murzy. nie uważ. przedmio. martw. za bogi, cała teor. owa upada.

3° Nasz. pojęc. o wyobraż. relig. ow. lud. są

++ wszystk. inn. lud. pierwot. tak że nie chcąc ich nazw. monoteis. wolą jedn. twierdz. że stoją przy prawi. monoteiz. tworz. ich relig. pomięsz. z wiel. innemi gmb. zabobo. i t. d.

Zestawiwszy badan. Wilsona i wiel. inn. podróżn. wyciąg. wnios. że fetyszyzm u lud. dzik. jest form. późn. która bez pierwot. monoteiz. nie jest niezrozum. a w żadn. razie ego nie wyklucza. Wśród ludy owe wierz. w jedn. niewidzialn. i niepojętego Boga a oprócz niego w mnóst. pośredn. duch. czy wongów, któr. uważ. się potrafi. i chwi. lo. przeby. w stworz. żyw. lub nieżyw. Wong zaś zow. jest duch. a fetysz jego symbol. zwykłe: taki fetysz jaki wyobraż. rob. De Brosses, prawdopod. nigdy nie istni. a dziś zrozumie nie istnie.

\+ po prost. fetyszyzm. A jedn. takie symboli. nie-wątpl. z natu. ludz. Nawet lud. u nas nie wierz. noszą medali. z włos. po drog. osob. lub inn. pamiątk. Dla czego jedn. dzik. nie wol. dziet. symboli zaspokoi: tej potrzeb. ducha?

Wśród u lud. najniż. stoi: fetysz. nie stano. całej relig: jest był. jej zaś tylk. zewnę. Waitz w swoj. „Anthropologie der Naturvölker" Tom II. p. 167 taki rad wypow. o murzy.: Po głębsz. wnikan. doszło się do zadziwiaj. rezult: że niektó. plemio. murzyń. (przy któr. nie można było wykaz. wpły. inn. lud.) w wykształc. swych pojęć religii. dale. bardz. posun. się niż ++

bar. niedokł. Jeśli trad. pozn. wszyst. zabobo. gusła, legend. i t. d. nowe. lud. to jeszcz. trudniej wyr. z dzik. któr. stara. z tak. wiar. swoje wszyst. i ukrywa. się kryją. Misyonarz benedyktyn. byli w Austral. przez trzy lat. przekona. że tubyl. nie wierz. w żadn. bóstw, póź. przekon. przecie dopi. że to nieprawd.

4° Przy zbiera. takich wyobraż. i legen. religij. często Europejczyk rozmawiaj. z dzik. jest głupsz. od nich, albo ogr. niepełnie przerad. i używaj. wyraż. technic: dla dzik. niezrozum. U wschodn. Polinezyan np. Bóg naz. się atua lub akua. Wyprowadz. wyr. ten z ata (cień), i była gotow. teor. że idea Bo. u nich powst. z wier. w dusz. zmart. Tymczas. wyr. ten pocho. z jego zam. źródło. sł. co aitu lub fatu oznacz. wprzód w drzew. pod. siłę, istot. potężn. i t. d. Był. zat. atua Jestest. potężn. (Zob. Gill, Myths and Songs from the Pacific p. 34)

5° Fetyszyzm gruntow. zbada. zmien. się w zwyk. symboli; zwracaj. się nawet u lud. wyżej cywilizow. Pausan. (Lib. VII. c. 22) dowo. że jeszcz. za jego czas. (2^gi^ wiek po Chr.) w wiel. świątyń. greck. czcz. zam. posąg. głazy nieociosa. W Pharce obok posa. Hermesa leżało 30 czworogran. kamieni; w Thespii czcz. Eros. w kształt. kamienia, tak samo Herakl. w Hyettos; Podob. zwycz. istni. u Rzym. i inn. lud. starożyt: gdzieb. istnie. w Afry. nazyw. b. jest +

§ 40. Wynalazek ognia i jego wpływ na cywilizacyą

Z wszystk. wynalaz: któr. umożebni. cywilize: a z niej wygod. i bezpiecz. istnien. człow. na zie: najważniej. jest sztu. robić. ognia. Bez wątp. ludz. byli kied. bez ogn.? Materyaliś. dają odpow. twierdz: ale argum. któr. się posługu. jest nader słab: Letourneau n. p. w swoj. Socyologii (p. 566) powia: że skoro pochodz. człow. od zwierz: nie uleg. wątpliwo. wynik. stąd, że człow. niegd. nie znał ogn. Pomijając bezpodstawno. takie. dowodzen. byłob. właściw. twierd. że człow. nie mogł. pochodz. od zwierz. skoro um. rob. ogień. W istoc. tendz. zrozum. Dla czego małpy lub inn. zwierz: nie rob. ognia, tak. im potrzeb: skoro to wszy[stko] Tatr: skor. mają zgrab. łapy, skor. nawet widziały tak. częs. ogień u ludzi. Jednak. nic: żad. niegd. na ten koncept nie wpad.

Inny argum. ma trochę więk. wag: Wszystk. mitolo: przypisuj. jakiś nadzwycz. początk. wynalazk. ogn: jak świad. mit o Promet. lub ~~przy~~ uważa. nawet ogień za coś bosk: jak dawni Indowie, któr. Agni (= Ogień) jest personif. płomien. Jedn. ten drug. argum. nie dowo. że pierw. człow. (Adam biblijn.) nie znał ogn: dowo. co najwię: że niektór. ludy straci: tę sztu: a potem nauczyw. się jej czy od inn. ludów czy od jakieg. bystr. wynalazcy, otacza: wiel. czcią tak wiel. dobroczyń: Podob. tubylcy wysp Maryańsk: nie znali ogn. w 1521, gdy pierw. raz do nich zawita. Magellan - a dziś

jesz. Australcz: nie bard: za posunię: w tą stronę. Niektó. plemio. podob. nie umiej. go dobr. przechowyw. i nw: dalek. odbyw. podró. aby znow. go sob. dostarcz: W czd. Austr. należ do obowiązk. Kobiet, żeb. nigd. nie pozwol. zagas. ognio: utrzym. go ze pomo: gałązek rośli: banksia grandis, któr. bard. powoli się pali.

Może jed. uważ. dziś. za rzecz pew. że nie mamy lud. tak dzik. którzyb. nie używ. ogn. (Hellwald, Kulturgesch. Tom I. p. 68) a także i to pewn. jest, że nie zost. wynale. przypad. lecz przez rozum: zastanow. się. (Hellwald tamże). Sposob. robien. go, jak. używ. od najdaw. czas: i jak. dziś jesz. za używ: nad. za prost. i do trzech rodzaj. sprowad. się. Albo rob. ogień przez szybk. obrac: jedn: kijaszk: któr. końc: zaostrz: tkwił w drug. kijacz: Tego sposob: używ: w Indyach a dziś jesz. praktyku. go Australczy: Buszmany, Afrykańczy w Sennaar, Indyan. w Stan. Zjednocz. mieszkańc. wysp Karolińsk., Kamczatki i t.d. W Wedach ten spos: ubarwio: przez szat. mitolog: kijaszek obracający się był rodz. męsk. i nazyw. się Pramantha, ojciec bożka ognia, drzewo zaś nieruch. był rodz. żeńsk. a ogień był ich wspól. dzieck. Agni

Drugi spos: polega na tem, że zam. obracać kijaszek, szyb: go się posuwa i wysuwa w otwo: zrobio. w drug. kawałk. drzewa – tak ludy Polinezyi i niektó. plem. malajskie – sposób ostatni. mniej prakty.

Narzę. krzesan. sposob. jest ~~tarcie~~ [savie] czy to przez uderzen. drzewa kamie. o sieb. czy wreszc: o kam: narzędz. metalow: Tem. nie lub mało miejsz. u mieszkań. wyjąt. ogniowych (dotk. wsz. Peruwianów) i Eskimosów, drug. u Semit. Ten drugi spos: do niedaw. używ. był w części Europ.

Oczywiś. raz wynalezio. musiał ogień sprowadz. olbrzym. następst. w życ. ludzk. zwłaszcz. w obrabian. metal. i w sztu. garncars: Sztu. jedn. garncar: (pomimo ogn.) była nieznan. różn. ludyt. Euro. z czas. przedhistor. a w naw. czas. nie znali jej Tasmańczycy (którzy już wygin.) Australczy. a naw. Polinezyjan. chociaż posiad. już pewn. cywiliz. Oczywiś: nie mogł. być mowy o gotowan. dopóki nie było garnk. Mięso pieczono przy ogniu lub też opiekano międ. gorąc: kamień: jak robio. powszechn. w Polinezyi w przeszł. wieku, i jeść. zaś koniecz. chciano sporządz: zupę, należ. uciek. się do takich środk: jak rozgrzew. wody w korytku ze pomo: gorąc: kamie: (sposób używ. dziś jeszcz. u niektór. plem. w Stan. Zjednoczo. albo też ~~zaszywa~~: skórę + napełnić. ją wodą i w podob. spos: rozgrzew: Tak robio. jeszcz. w XVI stul. na Hebrydach. [6]

+ zeszytą na kształt worka,

Przemysł. sztu. ~~kuchen.~~ [kuchars.] zacz. się z pierwsz. garnk. ale i ten był zrazu nieforemn; lepio. tylko ręką i bez uch. używ. ~~...~~ zaczęto. się obrab. na kole — wreszcie jeszcz. używ. już w czas. przed. historycz.

wynalezio. Koło garncars: na któr. Grey umie: tak piękn. utacz: naczyn. To pewn. że najdawn. sztuk. garncar. nie znała koła, była tyl. rękami ~~sobie~~ wykonyw. a wytacza. przez kobie: jak dziś jeszcze to dzieje się u niektór. plem. w Now. Gwinei, w Afry. i t. d. Gdy mężczy. wtrąca się ze zmienym. lub zbi. wypra. wojen. kobie: pilnow: strzechy rodziny, utrzymy. ogień i lepi: garn. aby mieć w czem gotow. strawę dla wracaj: męża, lub braci/synów. Może kob. wynalaz. pierw. sztu. garn: a mężczy. dale: później ją udoskonali dodaw. koło, któr. szyb. obrotami swemi dozwal: glinę układ. w niedoścignięty kształty. —

Począ. sztu. garncars: wywar. wpływ potęż. na rozwój. ?: wskaz: tyż wpływ na rozwój inn. drugi sztu: Obrabian. metalów jest praw. tak. star. jak ~~sz~~ wynalaz. ognia. Metalow. narzę. i broń metalo. dały ? przewagę wyższo. nad przyro. martw. i żyw. Nie wszyst. jedn. ludy doszły do tej sztu. lub zdoła. ją zachow. Wiel. plem. do niedaw. mia. tyl. narzęd. kamien.; inn: wprow. wyższej. nie znały żela. posługuj. się tyl. śpiż. lub miedz. Cała Melanezya i Polinezya nie zna: metalów aż do przyby. Europej; tak samo Austral. Tyl. na Now. Gwinei niektó. plemio. papuask: ~~miały~~ żelaz. wyrob. Tak samo Amery. północ: nie znała wyrob. metalo: chyba że je kupowa. gotowe — w Amery. środko.+

+ przed przybyc. Hiszpan. umia. już obrab. zło. srebr., ołów, cynę, a drogi prymitywn. sposob. wydoby: miedź z ~~niegrab~~: prowadzą kopalni i sobie zmiesz. rodz. bronzu, przez dodaw. cyny, ale nie umie. korzyst. z boga. pokład. rudy żelaza.

Dla Europ: archeolog. uczon. skandynaws: przyję. trzy epo: kamienn.; bronzow.; żelaz. przez któr. niby ludzko. cała przeszła. Jedn. ten podział nie sprawdz. się w Afry. gdz. Egipcy. od najdawn. czas: umie: kuć żela. choć obok tego używ. tak: narzę. kamienn. a w ~~A~~ inn. częś. Afry. zdaj. się nigd. nie było epo: bronzo: bo jak dale. pamię. ludz. sięg. tam: ludy murzyń. wyrab: z rudy żelazo i kuć je umie.

W istó. wszys. ludy afryk. nawet. najpierw.
stszy: umiej. kuć żelazo. a szczególnie Kafrów umieją
je wydziel. z rudy. Używ. do tego piec: czas:
bardz. prymityw. czas. bardz. sztuczn. w któr.
górn. części wypeł. się rudą a dolne węgl.
któr. rozpal. się i utrzym: w stan. rozżarzon.
za pomo: dmuchacz: oryginaln: o dwóch
mieszkach, która zdaje się wynalezio. u Malajczy.
zostałą późn. importo. do Afry. i rozeszł.
się po cał. jej powierzchn. Zdaj. się, że Afry.
odkąd była zaludnio; była zaw: siedzi: sztu:
metalurgiczn. jednak: znajomo. żela. nie
stwier. jeno. wysok. kultu. Meksyk; Peruwia:
starożyt. Grecy ze czas. Home. stali niezrówn.
wyżej od dzisiej. Murzyn. a jedn: tylko
bronzu używa: Bo metal jest jedn. źród.
cywiliz: ale sam nie wystar. do jej utworze.
potrzeb. jeno. inn. czynnik. Może ~~dobrze~~ !
~~przyjął~~ jakaś kultu. ducho. dość wyso.
stn. u lud. pasterz: ~~bez~~ obok znaj. znajom.
metalów – jest. plemio. europ: przeważ.
posługiw. się narzędz. kamienn. to dla tego,
że wydobyw: metal: z rudy, przy 37°
niedostat. i w surowsz. klima. przedstaw.
większ. trudno. niż w Afry:

Hellwald, Caspari i kil. inn: postaw.
hypot: że ogień wynalezio. zost. w czas. przedhisto.
przy niewoli. Którzy tym sposob. wszystkie:
przewyż. nad dawn: panami i otaczyw. się
zabobonn. jakimś urok. uchodzi. za rodz.
istot nadprzyrod: Tak powsta. kult ognia

i pierwsi kapłani którzy byli zarazem czarno-księżnikami. Ta teor. poleg. na niezrozum. pierwszych słów. Jeżeli był ~~st~~ zwierz. to nie byłb. nigdy doszed. do sztu. wzbudzen. ogn.; jeżeli z rąk Stwór. wyszedł rozumn. istot.; od razu umiał tę sztukę. Mogła ona zaginąć u podupadł. plemion, ale history. takiego plem. nie zna, a zabyt. przedhisto: takie: uczą nas że człow. zaw. posługuj. się ogn. Między ogn. a kapłanist. nie było żadn. związ: w pierw. czas. bo ludzkość długo żyła na ziemi bez kapłan. ale nigd. bez ognia. Jest prawdopo.: że w najdawn: czas: każd. ojciec rodziny był na swój spos. i na własną rękę kapłan.; pośrednicz. międ. swoją rodzi. a Bo. i w jej imien. skład. ofiary. Ten zwycz: istn: u Żyd. jeszcze ze czas. Abrahamowa: palestyń. ludy miały już kapłan. że wspom: o Melchizedechu - a miały ich także ludy Mezopota: od czas. niepamięt. Jest prawdopod. że pierwsi kapł. powsta. raz. z pierw. świątyn.: jako jej stróże i gospodarze: ale gdz. i kied. nastąpi. to, o tem głucho. pamięć. milcz. w pomnik. Ludy najdawniej. posiad. od począt. i kult bog. i kapłan., wierz tyl. jed. w Gene: rzecz pewn. świąt. na powsta. kulto i kapłań: Mówi tam pisa. nat. Mojż: (rozd. IV. 26) o Enosie, że począł wzyw. imien. Pańskieg. Najlepsi exegeci słow. te tłuma. tak, jakob. Enos pierw. ++

++ ustanow. jakiś kult publicz: gdy przedtem miejs. miejsce: prywat. tyl. każd. modl. się do Bo. Jedn. mowa ta o kulc. Bo. prawdzi. ale jest prawdopod. że już przed Enosem istnia. bałwochwali: wśród potomk: Kaina i że kult. ustanow. przez Enosa. był publicz. przeciw niemu protesto.-